Obsah/Contents

Odborné články/Papers

Koncept spravodlivosti v trestnom práve 3
The concept of justice in criminal law
doc. Dr. Jarmila Chovancová, CSc.

Uplatnenie slobody prejavu a práva na informácie v rozhodnutiach Ústavného súdu Slovenskej republiky 9
Enforcement of the freedom of expression and the right to information in the findings and decisions of the Constitutional Court of the Slovakian Republic
JUDr. Ján Drgonec, DrSc.

Zodpovednosť za staré environmentálne záťaže 26
Responsibility for old environmental burdens
JUDr. Ing. Branislav Cepek, PhD.

Vybrané problémy pri uplatňovaní zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia v slovenskom právnom systéme 42
Selected issues relating to the application of the double tax treaties in the Slovak legal system
JUDr. Ing. Peter Feiler

Registračná povinnosť zahraničnej osoby pre daň z pridanej hodnoty z hľadiska platnej legislatívy a aplikačnej praxe 49
The Registration obligation of foreign entities for Value Added Tax, from the view of legislation in force and application practise
JUDr. Ján Grman

Morálne autority v dejinách práva 58
Moral Authority in the History of Law
JUDr. Natália Kulíková

Vývoj právnej úpravy korupcie v podmienkach Slovenskej republiky 70
A coruption and a legal history of its regulation in Slovak republic
JUDr. Marcela Tóthová

Niekoľko poznámok k postihu neoprávneného prechovávania drog pre vlastnú potrebu v Českej republike a na Slovensku 85
A few notes to sanctioning unlawful possession of drugs for personal use in the Czech Republic and Slovakia
Mgr. Jana Gavalcová

Sloboda umeleckého prejavu v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva 95
Freedom of artistic expression in the context of the case-law of the European Court of Human Rights
Mgr. Lucia Plaváková

Kolektívne žaloby pri súkromnoprávnom vymáhaní súťažného práva 107
Collective actions in private enforcement of competition law
Mgr. Silvia Šramelová

Informácie/ Informations

Informácia o medzinárodnej konferencii „Transformácia súdnych systémov v štátoch strednej a východnej Európy v rokoch 1990 – 2010“ 115
Information on the international Conference “Transformation of the Judicial Systems in the States of Central and Eastern Europe 1990 – 2010”
JUDr. Boris Balog, PhD.

Recenzie/ Reviews

Recenzia knihy: Antológia z politickej a právnej filozofie, III. rozšírené vydanie, doc. PhDr. Jarmila Chovancová, CSc. ISBN: 978-80-89447-07-7 117
Book review: Anthology of political and legal philosophy, III. extended edition, ISBN: 978-80-89447-07-7
JUDr. Denisa Kováčová

Koncept spravodlivosti v trestnom práve

The concept of justice in criminal law

Jarmila Chovancová

Kľúčové slová:

spravodlivosť, obnovujúca spravodlivosť, trestné právo, spoločnosť, jednotlivec, zákon, trest, sloboda, dôstojnosť

Key words:

justice, retributive justice, criminal law, society, individual, law, punishment, freedom, dignity

Spravodlivosť predstavuje trvalú hodnotu, pretože vyjadruje túžbu človeka nájsť zmysel života.

Polemiky a diskusie okolo hodnoty spravodlivosti sa markantným spôsobom dotýkajú aj trestného práva.

C. Beccaria, známy právnik, filozof, literát a ekonóm sa preslávil najmä svojím dielom Dei delitti e della pene (O zločinoch a trestoch), v ktorom jasne vystupuje proti akejkoľvek forme tyranie, presadzuje zrušenie trestu smrti, zdôrazňuje právo na slobodu a ľudskú dôstojnosť.

Propagoval vzdelanosť ako najefektívnejšiu prevenciu proti zločinnosti.

Svojím prístupom podnietil reformy právneho systému, ale i trestného práva.

Podľa Beccaria, aby „každý trest nebol násilím jedného človeka alebo mnohých ľudí na jednotlivom občanovi, musí byť hlavne verejný, rýchly, nevyhnutný, najnižší z možných za daných okolností, únosný zločinom, diktovaný zákonmi“.[1)]

Je všeobecne známe, že Beccaria bol veľkým odporcom trestu smrti, o ktorom sa vyjadroval veľmi jasne v tom zmysle, že je lepšie zločinom predchádzať, ako ich trestať. Ako možno podľa Beccaria predchádzať zločinom? Ako ich trestať?

Domnieval sa, že jedine tak, „ak budú zákony jasné a jednoduché, aby sa celá sila národa sústredila na ich ochranu“. Vyzýval, aby svetlo sprevádzalo slobodu.[2)]

Verejným záujmom podľa neho je nielen to, aby sa zločiny nepáchali, ale aj to, aby boli zriedkavejšie, pokiaľ ide o mieru zla, ktoré spôsobujú spoločnosti.[3)]

Spravodlivosť v trestnoprávnej teórii sa skloňuje najmä v úzkej súvislosti s problematikou sankcií. Tradičným normatívnym východiskom býva § 23 Trestného zákona (zák. č. 140/1961 Zb. v znení neskorších predpisov), pojednávajúci o účele trestu.[4)] Úvahy

1) BECCARIA, C.: O zločinoch a trestoch. Bratislava, 2009, s. 23.

2) Tamže, s. 42.

3) Tamže, s. 42.

4) Rekodifikovaný Trestný zákon (zák. č. 300/2005 Z. z.) už obdobné ustanovenie neobsahuje.

o ňom sa väčšinou končia jeho označením za odraz relatívnych koncepcií trestania[5)] v legislatíve. Málokto však pri tej príležitosti voči nemu nevznesie námietku zastaranosti. Argumentuje pritom najčastejšie faktom, že v danom paragrafe úplne absentuje viktimologický uhol pohľadu na danú problematiku. O význame, aký sa v súčasnosti dáva zaobchádzaniu s obeťami zločinu a ochrane ich záujmov, pritom svedčí i tá skutočnosť, že garancia „primeranej satisfakcie obetiam trestných činov" bola proklamovaná ako jeden z hlavných cieľov rekodifikácie Trestného zákona v SR.[6)]

Výstižnejším príkladom reakcie na tento celosvetový trend je však obohatenie slovenského trestného procesu o také inštitúty, akými sú zmier či podmienečné zastavenie trestného stíhania, ku ktorému došlo v deväťdesiatych rokoch minulého storočia. Korene možno hľadať v relatívne novom ideovom koncepte tzv. obnovujúcej trestnej spravodlivosti. Práve v ňom vidí čoraz viac odborníkov východisko zo súčasných problémov trestnej politiky.

Odborné i laické diskusie o úspešnosti trestnej politiky[7)] vychádzajú väčšinou zo všeobecne prijatých, ale aj celosvetovo platných tvrdení o čoraz rýchlejšom raste kriminality a veľmi znepokojujúcich zmenách jej štruktúry. Od toho je už len krôčik k požiadavke vyriešiť tento čoraz závažnejší celospoločenský problém podľa možnosti čo najskôr a čo najúčinnejšie. Pátranie po tom „najlepšom recepte", ako vidíme, však nie je vôbec jednoduché.

Niektorí vidia liek v zostrovaní trestnej represie (kriminalizácia nových foriem nežiaducich konaní, sprísňovanie trestných sankcií, využívanie všetkých dostupných foriem postihu), iní v humánnejšom zaobchádzaní s páchateľmi (napr. ich zapájanie do rôznych rehabilitačných programov). V poslednom období však silnejú i hlasy hovoriace o kríze prevládajúcej koncepcie tzv. odplatnej trestnej spravodlivosti (*retributive justice*) a o potrebe nájsť jej vhodnú náhradu. Argumentujú pritom anachronickosťou jej kľúčovej idey – trestného monopolu štátu. Názor, že i subjektmi základného trestnoprávneho vzťahu sú páchateľ a štát, sa považuje za prekonaný. Dokonca v ňom vidia príčinu väčšiny ťažkostí štátneho represívneho aparátu, ktorých sme v súčasnosti svedkami.

K najzávažnejším z nich patrí zvyšujúce sa zaťaženie súdnictva. Vnímanie zločinnosti ako jedného z veľkých negatív súčasnosti celkom logicky vyvoláva snahu rýchlo a efektívne sa s týmto javom vysporiadať. Dostávame sa do dilemy, ako predísť zbytočným prieťahom v konaní a zároveň zachovať garancie práv všetkých procesných subjektov? V prvom rade ide o primerané zaistenie práv a oprávnených záujmov všetkých tých, ktorí boli trestným činom akokoľvek dotknutí. Rovnako dôležité však sú i záujmy obvinených, na ktorých treba – v duchu uznávaného princípu prezumpcie neviny – až do okamihu

5) Trest nemá byť len odplatou spoločnosti za spáchaný trestný čin, ale má plniť i ďalšie funkcie (rehabilitačnú vo vzťahu k páchateľovi, kompenzačnú vo vzťahu k poškodenému, ochrannú vo vzťahu k spoločnosti či preventívnu vo vzťahu k páchateľovi i ostatným členom spoločnosti). Bližšie: KARABEC, Z.: Účel trestání. In: Kriminalistika, č. 3/2000, s. 108 – 117.

6) Legislatívny zámer Trestného zákona a Trestného poriadku schválený uznesením vlády SR č. 385 z 31. mája 2000, s. 2.

7) Trestnou politikou sa rozumie časť politiky, ktorá formuluje opatrenia spoločenskej kontroly kriminality, využívajúc pritom prostriedky trestného práva. V tejto súvislosti sa možno stretnúť s pojmami „kriminálna politika" (zahŕňa všetky opatrenia proti zločinnosti, nielen trestnoprávne) a „sankčná politika" (zaoberá sa problematikou účelu trestania, systému trestných sankcií a ich uplatňovania). KARABEC, Z.: Možnosti sankční politiky. In: Kriminalistika, č. 3/2001, s. 162.

právoplatnosti odsudzujúceho rozhodnutia nezávislého a nestranného súdu hľadieť ako na nevinných.

I v takejto situácii štát nemôže rezignovať na zaistenie riadneho trestného procesu (*fair trial*), ktorého výsledkom bude súdne rozhodnutie vyhovujúce tým najprísnejším kritériám vecnej správnosti a spravodlivosti. Podstata spočíva v zistení skutkového stavu veci, ktorý čo najviac zodpovedá reálnemu priebehu konkrétneho skutku.[8)] V tejto súvislosti je dôležitá správna právna kvalifikácia skutku. Ak hovoríme o spravodlivosti, máme na mysli najmä primeranosť uloženej sankcie vo vzťahu ku všetkým okolnostiam spáchaného činu, k osobnosti páchateľa a k záujmom poškodeného.[9)] Iba za takýchto podmienok možno totiž očakávať skutočné akceptovanie rozhodnutia súdu zo strany dotknutých osôb i širšej verejnosti.

Dôležitá je i potreba uplatňovať prostriedky trestnej represie iba vtedy a tam, kde jednoduchším a menej formálnym spôsobom nemožno dospieť k všeobecne prijateľnému riešeniu, ktoré rešpektuje verejný záujem na ochrane spoločnosti pred trestnými činmi a ich páchateľmi.

Niektorí upozorňujú, že odplatná trestná spravodlivosť prehliada potreby a želania obete.

Časť teoretikov hodnotí uvedený stav ako „krízu trestnej politiky" a uvažuje o jej náhrade.

V súčasnej trestnoprávnej teórii sa kryštalizujú dva spôsoby reakcie na naznačené ťažkosti s uplatňovaním odplatnej trestnej spravodlivosti.[10)]

1. zlepšovanie materiálneho a personálneho zabezpečenia orgánov činných v trestnom konaní a súdov,
2. znižovanie počtu trestných vecí, ktoré sa stanú predmetom tradičného trestného procesu. To možno dosiahnuť dekriminalizáciou a depenalizáciou niektorých činov označených zákonodarcom za trestné.

Vyššia efektivita trestného práva naznačená v prvom bode nespočíva len v „mechanickom" zvyšovaní počtu osôb, ktoré tvoria personálnu základňu orgánov činných v trestnom konaní. Nevyhnutnosťou sa stáva i odbremenenie sudcu od administratívno-technických prác, ktoré ho odpútavajú od rozhodovacej činnosti a podieľajú sa svojím spôsobom na znižovaní kvality jej výsledkov.

V oblasti teórie a praxe sa za dôležitejšie považuje postupovať podľa druhého bodu – v duchu chápania trestnej represie ako najkrajnejšieho prostriedku právnej ochrany. V tejto súvislosti je potrebné zvážiť, ktoré protispoločenské konania sú natoľko závažné, že ich páchatelia musia byť sankcionovaní podľa Trestného zákona. Je potrebné sa zamyslieť, či:

- neexistujú trestné činy menšej závažnosti, ktoré by bolo možné úplne vyňať zo sféry trestnej spravodlivosti a dekriminalizovať ich
- alebo či nemožno uvažovať o zmiernení sankcií ukladaných za niektoré trestné činy, t. j. o depenalizácii.

8) Zrekonštruovať priebeh skutku bezo zvyšku nie je možné.

9) LATA, J.: Účel trestu a jeho spravedlnost. IV. časť. In: Trestní právo, č. 5/2001, s. 16 a n.

10) Bližšie: SOTOLÁŘ, A. – VÁLKOVÁ, H., op. cit. v pozn. č. 10, s. 618 a n.

Hoci humanizujúci smer sankčnej politiky, ktorý obe uvedené tendencie reprezentujú, nachádza oporu i medzi slovenskými trestnými právnikmi, rekodifikovaný Trestný zákon na prvý pohľad pripomína dielo jeho odporcov. Môžeme uviesť rozširovanie škály trestných činov (napr. porušenie zákazu konkurencie podľa § 244 zák. č. 300/2005 Z. z. doteraz sankcionované súkromnoprávne) či preberanie takých inštitútov, akým je napr. zásada „trikrát a dosť" (§ 47 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z.).

Paradoxom moderného vývoja obnovujúcej trestnej spravodlivosti je, že do USA a západnej Európy nezačala v 70. rokoch minulého storočia prenikať z čistej „akademickej zvedavosti" teoretikov, ale skôr ako dôsledok skúmania zaujímavého javu: dlhodobého poklesu kriminality v Japonsku. Keďže išlo o trend práve opačný ako v ostatných priemyselne vyspelých krajinách, stal sa objektom viacerých komparatívnych štúdií. Tie ukázali, že jeho vysvetľovanie tradične silnými sociálnymi väzbami v tamojšej spoločnosti nepostačuje. K tomu, že zločinnosť v uvedenej krajine nestúpala, významne prispelo i časté uplatňovanie skutočnej ľútosti páchateľa, úprimného ospravedlnenia sa za spôsobenú ujmu a skutočného odpustenia zo strany obete.

V nasledujúcich desaťročiach sa začalo z amerických univerzít šíriť nové chápanie trestného činu ako interpersonálneho konfliktu, úplne odstrániteľného iba za predpokladu, ak sa do procesu nápravy jeho následkov aktívne zapoja všetci tí, ktorých sa dotkol. Myslí sa predovšetkým jeho páchateľ a obeť, no nezastupiteľné miesto prislúcha i ostatným osobám, ktoré tvoria ich bezprostrednú „community".[11] Príkladom, ktorý sa uvádza, je krádež automobilu, do riešenia ktorej sa nezapojí len páchateľ a majiteľ, ale napr. i majiteľova rodina, ktorá bola na odcudzené auto odkázaná.[12] Štátu sa však prisudzuje len subsidiárne postavenie, t. j. jeho orgány vstupujú do uvedeného procesu iba vtedy, ak je to potrebné a iba v nevyhnutnej miere.

Z „obnovujúcej" trestnej spravodlivosti vyplýva, že kľúčom k nej nie je spôsobenie takej ujmy, ktorá by bola odkazom nebezpečnosti páchateľovho konania a jeho správania sa pre štát a spoločnosť. Zástancovia obnovujúcej trestnej spravodlivosti považujú za najdôležitejšie v maximálne možnej miere napraviť všetku ujmu spôsobenú trestným činom jeho priamej obeti i ostatným členom komunity. Iba tak je možné obnoviť stav, ktorý existoval pred vyvolaním sociálneho konfliktu. Predpokladom je však otvorený dialóg všetkých zúčastnených, zameraný na hľadanie všeobecne prijateľného riešenia daného konfliktu. Ak sa ho podarí nájsť a štát ho (vo forme právoplatného súdneho rozhodnutia) akceptuje, znamená to optimálne riešenie pre všetkých. Obeť sa zbaví pocitu bezmocnosti až hostility, navodených trestným činom, a celý systém výkonu spravodlivosti vníma pozitívne. Páchateľ si zase uvedomí všetky morálne, citové i sociálne dôsledky svojho konania a preberie za ne skutočnú zodpovednosť. Najvlastnejším záujmom páchateľa je zbaviť sa „nálepky kriminálnik", získa tak pozitívnu motiváciu osobne a aktívne participovať na jej odstránení. Ak sa mu to podarí, obnoví sa jeho status rešpektovaného člena sociálneho spoločenstva. Síce to znamená zníženie miery jeho stigmatizácie, avšak negatívna skúsenosť je tým najspoľahlivejším prostriedkom individuálnej prevencie. Ako chápať trestnú spravodlivosť?

Niektorí teoretici ju považujú za určitý protiklad doteraz prevažne uplatňovanej odplatnej trestnej spravodlivosti – *retributive justice*. Najväčšou zmenou je však vnímanie

11) Označuje prakticky akúkoľvek sociálnu skupinu, ktorej súčasťou sa páchateľ či obeť cítia byť a ktorá je na nich schopná pozitívne pôsobiť.

12) SOTOLÁŘ, A. – VÁLKOVÁ, H., op. cit. v pozn. č. 13, s. 7.

trestného činu ako konfliktu medzi fyzickými osobami, ktorý možno vyriešiť iba obnovou stavu, existujúceho v danom sociálnom spoločenstve pred jeho spáchaním. Úspešnosť trestnej politiky sa nemeria počtom potrestaných páchateľov ani prísnosťou uložených trestov, ale mierou uspokojenia poškodených. V konečnom dôsledku to prispieva i k postupnej zmene náhľadu na spravodlivosť ako takú.

V čom vidíme pozitíva donucujúcej trestnej spravodlivosti?

- najmä v rozšírení možnosti individuálne pristupovať ku každému páchateľovi, a to nielen pri ukladaní sankcie, ale v celom procese skúmania motívov, príčin a podmienok jeho trestnej činnosti;
- v zapojení obetí a ich širšieho sociálneho okolia do hľadania riešenia trestnej veci a vo väčšej miere akceptácie konečného rozhodnutia;
- v pozitívnej motivácii páchateľa k životu v súlade s právom a zníženie indexu recidívy a zlepšenia prevencie kriminality;
- v zrýchlení trestného konania spôsobeného aj tým, že pomalý a nákladný štandardný proces bude treba vykonať iba v skutkovo a právne zložitých prípadoch.

Negatíva obnovujúcej trestnej spravodlivosti vidí časť odborníkov[13)] v tom, že:

- jej bezformálnosť bude viesť k zníženiu štandardu práv obvineného, dosiahnutého v „klasickom“ trestnom konaní. Uvedenú námietku možno vyvrátiť poukázaním na skutočnosť, že napriek existencii množstva odklonov zostáva obvinenému zachované právo na riadny proces;
- niektorí obvinení budú aplikáciu jej princípov považovať za prejav neschopnosti štátu adekvátne reagovať na prejavy kriminality. Tým, že obnovujúca trestná spravodlivosť nezdôrazňuje potrebu potrestať páchateľa za každú cenu, neznamená, že je voči nemu neprimerane „mäkká“. Naopak, pochopenie všetkých následkov svojho konania a pokus o ich nápravu môžu byť pre páchateľa psychicky oveľa náročnejšie ako vykonanie niektorých trestov,
- iluzórna je predstava, že sa vždy podarí nastoliť v sociálnom prostredí „pôvodný stav“ narušený trestným činom. Toto tvrdenie vníma obnovujúcu trestnú spravodlivosť ako potenciálnu náhradu trestnej spravodlivosti odplatnej.

Viac ako vhodne využívaný doplnok trestania môže byť obnovujúca trestná spravodlivosť tým správnym liekom na akútnu bolesť – zvanú zločinnosť.

Podľa Beccaria základným cieľom každého dobrého zákonodarstva, ako sme už uviedli, je lepšie zločinom predchádzať, ako ich trestať.

Ide v podstate o umenie viesť ľudí k najväčšiemu možnému šťastiu, ak chceme hovoriť o výpočte všetkého dobrého.[14)]

Ľudia sa podľa neho majú báť iba zákonov, pretože obava pred zákonmi je prospešná, avšak ako Beccaria zdôrazňuje, ale skazonosná a veštiaca zločiny, je obava človeka z človeka. Predchádzať zločinom môžeme prostredníctvom slobody, vzdelania, verejnej bezpečnosti súdov, ako i odmeňovania čestnosti.

13) KARABEC, Z., op. cit. v pozn. č. 25, s. 15 a n.

14) BECCARIA, C.: O zločinoch a trestoch. Bratislava, 2009, s. 115.

Summary

The aim of the article is to show how important is retributive justice in criminal law. The great theorist of criminal law was the Italian judge – C. Beccaria analyzing the problem and the origin of punishment, prefering human punishment with help by freedom, education, etc.

Zoznam použitej literatúry:

[1] BACON, F.: Eseje. Praha 1985.

[2] BECCARIA, C.: O zločinoch a trestoch. Bratislava, 2009.

[3] CHOVANCOVÁ, J.: Liberalizmus, vs. komunitarizmus. Bratislava: VO PF UK, 2009.

[4] KARABEC, J.: Jaká je budoucnost trestní justice? I. časť. In: Trestní právo, č. 3/2003, s. 2 – 4.

[5] KARABEC, J.: Možnosti sankční politiky. In: Kriminalistika, č. 3/2001, KARABEC, J.: Účel trestání. In: Kriminalistika, č. 3/2000,

[6] KRATOCHVÍL, V.: Trestní právo (opět) na přelomu? In: Justičná revue, č. 2/2003.

[7] Legislatívny zámer Trestného zákona a Trestného poriadku, schválený uznesením vlády SR č. 385 z 31. mája 2000; www.vlada.sk (pristúpené 20. 7. 2005).

[8] LATA, J.: Účel trestu a jeho spravedlnost. IV. časť. In: Trestní právo, č. 5/2001.

[9] ROUSSEAU, J. J.: Rozpravy. Praha, 1978.

[10] SOTOLÁŘ, A. – VÁLKOVÁ, H.: Restorativní justice – trestní politika pro 21. století? In: Trestní právo, č. 1/2000.

[11] SOTOLÁŘ, A. – VÁLKOVÁ, H.: Trestní spravedlnost na přelomu tisíciletí. In: Právní rozhledy, č. 12/1999.

[12] WARVILLE, J. P. B.: Theorie des lois criminelles. Berlin, 1785.

doc. PhDr. Jarmila Chovancová, CSc.,

Ústav spoločensko-vedných disciplín, Fakulta práva, Bratislavská vysoká škola práva,

jarmila.chovancova@uninova.sk

Uplatnenie slobody prejavu a práva na informácie v rozhodnutiach Ústavného súdu Slovenskej republiky

Enforcement of the freedom of expression and the right to information in the findings and decisions of the Constitutional Court of the Slovakian Republic

Ján Drgonec

Kľúčové slová:

ochrana slobody prejavu pred obmedzeniami v zákonoch, nález o súlade zákona o Tlačovej agentúre s ústavou, sťažnosti na porušenia slobody prejavu všeobecnými súdmi, porušenie slobody prejavu cenzúrou, zodpovednosť za zneužitie slobody prejavu ako súčasť ústavnej úpravy

Key words:

protection of freedom of expression against restrictions imposed by the laws of the Parliament, finding of the constitutional court on conformity of the Law on Press Agency Of The Slovak Republic with the Constitution, applications claiming violation of freedom of expression through the judgments of ordinary courts, violation of freedom of expression through censorship, liability for the abuse of freedom of expression as a part of constitutional protection

Ústava Slovenskej republiky v úprave základných práv a slobôd v nemalej miere kopíruje štandard priznaný medzinárodnými dohovormi o ľudských právach a základných slobodách. Keďže v prípade slobody prejavu medzinárodný štandard vykazuje isté vnútorné protirečenia,[1)] osobitný význam vo vzťahu k slobode prejavu má identifikácia účelu a obsahu ústavnej úpravy, jej vymedzovanie a preverovanie prijateľnosti obmedzení v procese aplikácie práva. Tú na Slovensku od prípadu k prípadu v rozdielom rozsahu a v rozdielnej kvalite vykonávajú všeobecné súdy všetkých stupňov. Pri výklade a uplatňovaní ustanovení čl. 26 ústavy o slobode prejavu významná úloha patrí Ústavnému súdu Slovenskej republiky. Tento orgán štátu v doterajších rozhodnutiach v nemalej miere prispel k prevodu mnohých pôvodne iba v právnej vede akceptovaných názorov do právneho poriadku SR a k zblíženiu na Slovensku nepopulárnych koncepcií o úlohe kritiky v diskusii o verejných veciach, o postavení masmédií a o postavení verejne činných osôb s dodržovaným a štátom vynucovaným správaním pri uplatnení slobody prejavu. Prehľad o rozhodnutiach ústavného súdu a oboznámenie s ich obsahom sa stáva nevyhnutnosťou ďalšieho uplatnenia samotnej ústavy aj zákonov upravujúcich konfliktné záujmy k slobode prejavu. Súbežne s tým znalosť rozhodnutí ústavného súdu o slobode prejavu slúži na kontrolu kvality, v akej ústavný súd plní svoju úlohu pri ochrane ústavnosti, ktorá s prihliadnutím na význam slobody prejavu pre existenciu demokratickej formy vlády v našom prostredí a pri

1) Podrobnejšie pozri DRGONEC, J.: Základy masmediálneho práva. Žilina, EuroKódex – Bratislavská vysoká škola práva 2008, s. 95 – 97.

v skutočnosti nedovŕšenom prechode od nedemokratickej formy vlády k demokracii je nielen zvlášť významná, ale je aj zvlášť náročná a citlivá na dôraz priznanej ochrany.

A. Sloboda prejavu v abstraktnej ochrane ústavnosti

Základné pravidlá účelu slobody prejavu, ich obsah, podmienky a podstatu Ústavný súd SR vysvetlil v konaní o súlade právnych predpisov s Ústavou Slovenskej republiky, keď preskúmal súlad časti zákona č. 187/1998 Z. z., ktorým sa zmenil zákon o voľbách do Slovenskej národnej rady, s čl. 26 ods. 1, 2 a 4 a rozhodol, že ustanovenia čl. I § 23 ods. 1 tretia, štvrtá a piata veta, ako aj čl. I § 23 ods. 3 prvá veta zákona č. 187/1998 Z. z. nie sú v súlade s čl. 26 ods. 1, 2 a 4 ústavy.[2] Toto rozhodnutie z 11. marca 1999 aj po desiatich rokoch od vyhlásenia si zachováva prvenstvo vo význame pre uplatnenie slobody prejavu, sumarizuje najvýznamnejšie názory a závery, ktoré ústavný súd na Slovensku vyriekol na tému sloboda prejavu.

K nálezu *PL. ÚS 15/1998* sa neskôr pridali ďalšie rozhodnutia. Zrejme najväčší význam medzi nimi má konanie o súlade právnych predpisov. Ústavný súd preskúmal aj súlad zákona č. 81/1992 Zb. o Tlačovej agentúre Česko-slovenskej republiky s čl. 26 ods. 1, 2 a 4 Ústavy SR a s čl. 10 Dohovoru a potvrdil jeho súlad s ústavou aj s čl. 10 Dohovoru.[3] Ústavný súd SR v tomto konaní potvrdil existenciu pozitívneho záväzku štátu pri zabezpečovaní práva na prístup k informáciám aj pri zabezpečovaní slobody prejavu.[4]

Ústavný súd SR v inom konaní o súlade právnych predpisov pozastavil účinnosť § 102 a § 103 zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov,[5] a tak priviedol Národnú radu SR k zrušeniu skutkových podstát trestného činu hanobenia republiky a jej predstaviteľa zákonom č. 421/2002 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, čím odstránil trestnú zodpovednosť za uplatnenie slobody prejavu z právneho poriadku SR.

Predmetom neskončeného konania pred ústavným súdom je návrh skupiny poslancov Národnej rady SR na preskúmanie súladu ustanovení § 4 ods. 1 až 4, § 7 ods. 1, § 8 ods. 1 druhá veta za bodkočiarkou a § 10 ods. 4 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 167/2008 Z. z. o periodickej tlači a agentúrnom spravodajstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov (tlačový zákon) s článkom 13 ods. 4 prvá veta Ústavy Slovenskej republiky, s článkom 26 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky a s článkom 10 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Toto konanie, bez ohľadu na to, či potvrdí súlad tlačového zákona s ústavou, alebo napadnuté ustanovenia zruší, bude mať zásadný význam pre formovanie a formulovanie doktríny slobody prejavu, podmienky uplatnenia slobody prejavu a pre úlohu masmédií pri jej uplatnení.

---

2) PL. ÚS 15/1998. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1999, s. 28.

3) PL. ÚS 2/04. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2005, s. 80 – 92.

4) „Vytvorením tlačovej kancelárie podporovanej štátom sa podľa názoru ústavného súdu plní len pozitívny záväzok štátu na zabezpečovaní práva na prístup k informáciám… Samotné zriadenie tlačovej kancelárie nie je potrebné posudzovať z hľadiska zvolenej formy, ale z hľadiska obsahu jej činnosti, ktorou je plnenie pozitívneho záväzku štátu pri napĺňaní zmyslu práva na slobodu prejavu.“ (PL. ÚS 2/04, s. 90)

5) PL. ÚS 1/02. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 38/2002 Z. z. (čiastka 19, s. 298).

Návrh bol predložený ústavnému súdu 26. 9. 2008. Navrhovateľ namietol tri dôvody nesúladu tlačového zákona s čl. 26 ústavy a s čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd:

1. úprava redakčného tajomstva podľa tlačového zákona porušuje čl. 26 ústavy a čl. 10 Dohovoru;
2. zákonodarca pri formulovaní podmienok vzniku povinnosti vydavateľov periodickej tlače a tlačových agentúr uverejniť tlačovú opravu podľa § 7 ods. 1 tlačového zákona nesplnil podmienku nevyhnutnosti prijatia opatrenia obmedzujúceho slobodu prejavu v demokratickej spoločnosti a úpravou vzájomného vzťahu medzi právom na odpoveď a právom na opravu v § 8 ods. 1 druhá veta za bodkočiarkou tlačového zákona („Vydavateľ periodickej tlače a tlačová agentúra sú povinní odpoveď uverejniť bezodplatne; *právo na opravu týmto nie je dotknuté*“) zákonodarný zbor nesplnil tretiu podmienku zásahu do slobody prejavu a práva na informácie, a to podmienku, podľa ktorej musí byť zásah opatrením nevyhnutným v demokratickej spoločnosti na dosiahnutie stanoveného legitímneho cieľa verejného záujmu;
3. určením povinnosti vydavateľa periodickej tlače alebo tlačovej agentúry uhradiť fyzickej osobe márne žiadajúcej o uverejnenie opravy, odpovede alebo dodatočného oznámenia primeranú finančnú náhradu v pevne určenom rozpätí od 50 tisíc Sk do 150 tisíc Sk z dôvodu samotnej skutočnosti neuverejnenia požadovanej opravy, odpovede alebo dodatočného oznámenia znovu nerešpektoval tretiu podmienku prípustnosti zásahu do slobody prejavu, podľa ktorej nevyhnutnosť zásahu musí byť preukázaná presvedčivým spôsobom.

V kontexte právnych otázok spätých so slobodou prejavu tento návrh predstavuje najvýznamnejší dosiaľ predložený návrh na konanie pred Ústavným súdom SR, lebo ochrana slobody prejavu nie je jedným zo základných práv a slobôd, ktoré sú predmetom konania. Sloboda prejavu je ťažiskom tohto konania. Ide teda o historicky prvé „sólo“ konanie o ochranu slobody prejavu v rámci abstraktnej ochrany ústavnosti.

Osobitný ústavný význam má prvá z námietok nesúladu, t. j. námietka o nesúlade § 4 ods. 1 až 4 tlačového zákona s ústavnou ochranou slobody prejavu. Námietka sa zakladá na úvahe, podľa ktorej ustanovením povinnosti vydavateľov periodickej tlače, tlačových agentúr a ich zamestnancov mlčať o zdroji a obsahu informácií získaných na uverejnenie v periodickej tlači a v agentúrnom spravodajstve sa novinárom odňalo ich právo uvážiť, či zdroj svojich informácií odhalí, alebo zamlčí. Tlačový zákon toto právo premenil na povinnosť. Otázkou precedenčného významu pre právny inštitút redakčného tajomstva sa tak stalo, či v súlade s účelom redakčného tajomstva možno chrániť zdroj informácií aj s vyššou mierou intenzity poskytnutej ochrany (uložením povinnosti), alebo či v súlade s účelom tohto právneho inštitútu je výlučne ochrana v podobe práva ponechávajúceho novinárovi možnosť rozhodnutia po predchádzajúcej úvahe, čo je pre neho výhodnejšie – ochrana zdroja informácií alebo odhalenie jeho totožnosti.

Ústavný súd SR v konaniach o abstraktnej ochrane ústavnosti zároveň s výrokmi o súlade, resp. nesúlade ustanovení zákonov s čl. 26 Ústavy SR vyslovil aj rad právnych názorov s významom pre výklad a uplatňovanie podmienok a pravidiel slobody prejavu vo všetkých prípadoch, ktoré nastanú v budúcnosti.

Za opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu práv iných Ústavný súd SR uznal zákonnú úpravu počtu hodín vymedzených počas volebnej kampane na propagáciu politických strán v elektronických médiách.

Ústavný súd SR tento postoj odôvodnil takto: *„Účelom § 23 ods. 1 tretia až piata veta zákona č. 187/1998 Z. z. je určiť čas vyjadrený počtom hodín, ktorý v období volebnej kampane slúži na propagáciu politických strán a osôb uchádzajúcich sa o zvolenie. Podstatou tohto opatrenia nie je iba vytvorenie rovnakých podmienok v prístupe do elektronických médií v záujme zabezpečenia slobodnej súťaže politických síl. Určením času, ktorý sa podľa zákona môže venovať politickej kampani, sa vytvorili právne predpoklady pre zabezpečenie proporcionality v prístupe verejnosti k informáciám o veciach verejného záujmu tak, aby oprávnené osoby prostredníctvom médií prijímali aj iné informácie ako iba propagáciu programov a prísľubov kandidátov vo voľbách. Rozširovanie informácií, ktoré sú predmetom volebnej kampane, nad rámec času vyhradeného pre volebnú kampaň, napríklad v rámci reklamy alebo namiesto reklamy, obmedzuje verejný záujem na zachovaní informovanosti o veciach významných pre voľby a o ostatných veciach verejného záujmu. Zákonodarca ustanovením obmedzenia čl. I § 23 ods. 3 zákona č. 187/1998 Z. z. vo verejnom záujme riešil konflikt práv zaručených rôznym osobám podľa čl. 26 ods. 4 ústavy.“*[6)]

Obmedzenie základného práva alebo slobody v demokratickej spoločnosti nie je nevyhnutné, ak účel obmedzenia zavedeného na ochranu iného práva možno dosiahnuť aj iným spôsobom, pri ktorom sa možno vyhnúť zavedeniu obmedzenia.

„*V demokratickej spoločnosti nie je nevyhnutné obmedziť právo jedného, ak sa uplatnenie práva alebo slobody zaručenej takej osobe môže dosiahnuť bez prijatia obmedzenia,“*[7)] *vyslovil Ústavný súd SR*. Na základe tohto názoru potom uviedol: „*Ochrana pasívneho volebného práva nemôže byť na ujmu práv osôb, ktorým sa zaručuje právo prijímať a rozširovať informácie, ak právo zaručené čl. 30 ods. 4 možno zabezpečiť bez obmedzenia práva podľa čl. 26 ods. 4 ústavy. Zámer sledovaný v prospech ochrany práva podľa čl. 30 ods. 4 mohol zákonodarca dosiahnuť bez prijatia zákazu vysielania volebnej kampane v súkromných elektronických médiách, napríklad ustanovením podmienok, ktoré sa musia splniť pri vysielaní informácií volebnej kampane v súkromných elektronických médiách*.“[8)]

V dôsledku toho rozhodol, že zákaz volebnej kampane v elektronických médiách držiteľov licencií nemá právny základ v článku 26 odsek 4 ústavy. Vecne s ním nesúvisí. Predstavuje obmedzenie práva na informácie zaručeného článkom 26 odsek 1 a 2 ústavy nad rámec ústavy a proti účelu tohto základného práva. V demokratickej spoločnosti nie je nevyhnutné, aby štát vylúčil uplatnenie duálneho vysielania tak, aby verejnoprávne masmédiá boli jediným sprostredkovateľom prenosu informácií, ktoré sú predmetom volebnej kampane.

Obmedzenie slobody prejavu nestráca obmedzujúci charakter len preto, že je ustanovené na vopred určený čas. Možno to odvodiť z názoru vysloveného ústavným súdom: *„Ústava nedovoľuje obmedziť slobodu prejavu a práva na informácie dočasne alebo krátkodobo.“*[9)]

---

6) PL. ÚS 15/1998. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1999, s. 58.

7) PL. ÚS 15/98, s. 52.

8) PL. ÚS 15/98, s. 52.

9) PL. ÚS 15/98, s. 50.

B. Sloboda prejavu v konkrétnej ochrane ústavnosti

Konanie o sťažnosti je jedným z typov konania pred Ústavným súdom SR. Podlieha zhodným zákonitostiam bez ohľadu na základné právo alebo slobodu, ktorá je predmetom sťažnosti. Základom hodnotenia vlastnej právomoci konať o sťažnosti namietajúcej porušenie základného práva alebo slobody všeobecným súdom je koncepcia, podľa ktorej ústavný súd nemá oprávnenie preskúmavať, či v konaní pred všeobecnými súdmi bol alebo nebol náležite zistený skutkový stav a aké právne závery zo skutkového stavu súd vyvodil. Skutkový stav a právne závery všeobecného súdu sú predmetom kontroly zo strany ústavného súdu vtedy, ak by prijaté právne závery boli so zreteľom na skutkový stav zjavne neodôvodnené alebo arbitrárne a z ústavného hľadiska neospravedlniteľné a neudržateľné a zároveň by mali za následok porušenie základného práva alebo slobody. Z rozdelenia súdnej moci v ústave medzi ústavný súd a všeobecné súdy totiž vyplýva, že ústavný súd nie je opravnou inštanciou vo veciach patriacich do právomoci všeobecných súdov. Úlohou ústavného súdu nie je zastupovať všeobecné súdy, ktorým predovšetkým prislúcha interpretácia a aplikácia zákonov. Úloha ústavného súdu sa obmedzuje na kontrolu zlučiteľnosti účinkov takejto interpretácie a aplikácie s ústavou, prípadne medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ústavy.[10)]

Podľa tejto zásady ústavný súd postupuje aj pri ochrane slobody prejavu alebo práva prijímať, vyhľadávať a rozširovať informácie. Ústavný súd SR odmietol ako zjavne neopodstatnenú sťažnosť, ktorou sťažovateľ namietol porušenie základného práva na slobodu prejavu a práva na slobodné prijímanie, vyhľadávanie a rozširovanie informácií podľa čl. 26 ods. 1 a 2 Ústavy Slovenskej republiky rozsudkom Krajského súdu v Nitre, ktorým krajský súd potvrdil výrok prvostupňového súdu o uložení povinnosti žalovaného zaplatiť žalobcovi náhradu nemajetkovej ujmy v sume 200 000 Sk. V odôvodnení uznesenia ústavný súd o. i. uviedol:

„… v určitých situáciách sa dve ústavné práva či slobody môžu dostať do vzájomného konfliktu. Sloboda prejavu a právo na slobodné prijímanie, vyhľadávanie a rozširovanie informácií zaručené v čl. 26 ods. 1 a 2 ústavy stojí na strane jednej a na druhej strane stojí právo každého na to, aby bola zachovaná jeho ľudská dôstojnosť, osobná česť, dobrá povesť, ako i právo na ochranu jeho mena garantované v čl. 19 ods. 1 ústavy. Rovnako aj čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd jednoznačne formuluje právo na slobodu prejavu ako právo, ktoré zahŕňa nielen slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie, ale obsahuje i povinnosti a zodpovednosť a môže byť preto obmedzené zákonom v rozsahu, ktorý je v demokratickej spoločnosti nevyhnutný. Okrem iného sa za prípustné považujú také obmedzenia, ktoré majú chrániť osobnosť, občiansku česť a ľudskú dôstojnosť iných… Pri strete základného politického práva na slobodu prejavu a práva na informácie a ich šírenie s právom na ochranu osobnosti, teda základných práv, ktoré stoja na rovnakej úrovni, bude vždy vecou nezávislých súdov, aby s prihliadnutím na okolnosti každého jednotlivého (konkrétneho) prípadu starostlivo zvážili, či jednému právu nebola neodôvodnene daná prednosť pred druhým právom. Vyplýva to aj z imperatívu, ktorý obsahuje čl. 13 ods. 4 ústavy, podľa ktorého pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel.“[11)]

10) I. ÚS 67/06. Uznesenie z 8. marca 2006. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2006, s. 809 – 810.

11) I. ÚS 67/06. Uznesenie z 8. marca 2006. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2006, s. 810 – 811.

V rámci **konkrétnej** ochrany ústavnosti Ústavný súd SR priznal vymožiteľnosť ochrane poskytnutej článkom 26 Ústavy SR v rade konaní o sťažnosti. V troch veciach priznal osobám prítomným na súdnom pojednávaní právo vyhotoviť si zvukový záznam z ústneho pojednávania všeobecného súdu.[12)] Ústavný súd SR vyslovil, že Mestské zastupiteľstvo v Dubnici nad Váhom schválením uznesenia, ktorým nesúhlasilo s vyhotovením zvukového a zvukovo-obrazového záznamu z verejného zasadnutia mestského zastupiteľstva, porušilo základné právo sťažovateľov na slobodné prijímanie a rozširovanie informácií pomocou zvukového a zvukovo-obrazového záznamu podľa čl. 26 ods. 1 a 2 ústavy.[13)] Tým ústavný súd vytvoril precedens pre vyhotovovanie zvukových a zvukovo-obrazových záznamov z verejných zasadnutí orgánov územnej samosprávy. Svoj postoj potvrdil roku 2003, keď rozhodol, že Mestské zastupiteľstvo v Považskej Bystrici postupom a rozhodnutím znemožňujúcim sťažovateľovi vyhotovenie fotografického záznamu z hlasovania poslancov 28. novembra 2002 porušilo základné právo sťažovateľa podľa čl. 26 ods. 2 v spojení s čl. 13 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky.[14)]

Ústavný súd SR aj v konaniach o sťažnosti vyslovil rad právnych názorov, prostredníctvom ktorých interpretoval a aplikoval právne normy dôležité pre masmediálne právo.

Predmetom sťažností podaných na ústavný súd sa niekoľkokrát stala námietka porušenia čl. 26 ods. 1 a 2 Ústavy SR rozsudkom všeobecného súdu, ktorým v konaní o ochrane osobnosti súd uložil sťažovateľovi povinnosť zaplatiť žalobcovi náhradu nemajetkovej ujmy. Ústavný súd SR nálezom vyslovil, že základné právo na súdnu ochranu nebolo porušené rozsudkom Najvyššieho súdu SR, ktorý zrušil rozsudok prvostupňového aj odvolacieho súdu, v ktorých tieto súdy uložili vydavateľovi denníka povinnosť ospravedlniť sa navrhovateľovi za difamujúce tvrdenia a zaplatiť mu sumu 3 milióny Sk nemajetkovej ujmy.

Ústavný súd SR toto rozhodnutie odôvodnil nasledovne:

„*Ústavný súd pritom nespochybňuje tú časť sťažnosti, v ktorej sťažovateľ uvádza, že ten, kto vykonáva práva a slobody garantované prvým odsekom (čl. 10 dohovoru), má aj určité povinnosti a nesie určitú zodpovednosť. Táto zodpovednosť by však mala byť uplatňovaná len v rámci pravdivosti a objektivity zistení a tvrdení.*

Sťažovateľ označil konštatovanie najvyššieho súdu ohľadom nerozlišovania faktov a hodnotiacich úsudkov za zavádzajúce.

Najvyšší súd však práve toto rozlišovanie označil v dovolacom konaní za rozhodujúce a „vytýkal“ rozhodnutiu odvolacieho súdu, že sa dostatočne nevyrovnal s konštantnou judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva, podľa ktorej hranice prípustnej kritiky sú vo vzťahu k osobe činnej vo verejnej funkcii širšie ako vo vzťahu k súkromnej osobe, že sú určité limity v rámci novinárskej slobody na určitý stupeň „preháňania“ alebo „provokácie“, a to oboma smermi. Vzhľadom na to, že v konaní išlo o stret dvoch práv zaručených ústavou a dohovorom, ako aj preto, že potreba

12) II. ÚS 28/96. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1997, s. 98 – 115; II. ÚS 7/2000. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2000, s. 218 – 222; III. ÚS 169/03. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2003 – II. polrok, s. 1710-1724.

13) I. ÚS 57/2000. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2001, s. 138 – 154.

14) IV. ÚS 40/03. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2003 – II. polrok, s. 1682.

vymedzenia a miery prípadnej kritiky u sudcu ako verejne činnej osoby je ďaleko intenzívnejšia ako u iných verejne činných osôb vzhľadom na jeho špecifické postavenie v systéme orgánov verejnej moci, ktoré je do istej miery odlišné od iných verejne činných osôb, nemá ísť preto „preháňanie" a „provokácia" nad rámec prípustnej kritiky. Podľa názoru ústavného súdu najmä preto, že sudca pri výkone súdnej moci zasahuje významným spôsobom do právneho postavenia fyzických osôb a právnických osôb, zakladá ich práva a určuje povinnosti a pri prekročení dovolených limitov prípustnej kritiky by táto mohla negatívne vplývať aj na prijímanie všetkých (mnohých) rozhodnutí súdov očami širšej, nielen dotknutej verejnosti."[15)]

Napriek tomu, že v prípade tejto sťažnosti ústavný súd rozhodol nálezom, teda v merite veci, takéto sťažnosti zväčša odmietol v prípravnej fáze konania pre ich zjavnú neopodstatnenosť.[16)] A predsa aj v rozhodnutiach o odmietnutí vyslovil rad právnych názorov významných pre rozvoj praxe uplatňovania čl. 26 ústavy a pre zabezpečovanie spravodlivej rovnováhy medzi slobodou prejavu, právom na informácie a tými základnými právami a slobodami, s ktorými sa sloboda prejavu môže ocitnúť v konflikte.

Ústavný súd potvrdil, že pre slobodu prejavu podstatné rozlíšenie medzi skutkovými tvrdeniami a hodnotiacimi úsudkami patrí k prvkom významným pre uplatnenie čl. 26 Ústavy SR.

„Ústavný súd považuje predovšetkým za potrebné uviesť, že do práva na ochranu pred neoprávneným zásahom do dobrej povesti právnickej osoby podľa § 19b ods. 3 Občianskeho zákonníka možno zasiahnuť (podobne ako do osobnostných práv fyzických osôb podľa § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka) jednak skutkovými tvrdeniami, ale tiež aj neprimeranými hodnotiacimi úsudkami. Ide spravidla o nepravdivé skutkové tvrdenia a také hodnotiace úsudky, ktorým chýba akýkoľvek skutkový základ, pričom v oboch prípadoch musí ísť o tvrdenia majúce difamačný charakter. To znamená, že tvrdenie musí byť objektívne spôsobilé zasiahnuť do dobrej povesti právnickej osoby."[17)]

Ústavný súd SR ďalej potvrdil, že hoci v čl. 26 nie je výslovne uvedená formulácia o zodpovednosti za zneužitie slobody prejavu, je zodpovednosť organickou súčasťou uplatnenia slobody prejavu: „Sloboda prejavu však so sebou prináša i povinnosti a zodpovednosť, a preto podlieha podmienkam a obmedzeniam, ktoré ustanovuje zákon a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu definovaných legitímnych záujmov, medzi ktoré nepochybne patrí aj ochrana práv a slobôd iných… Ústavný súd považuje za potrebné na jednej strane zdôrazniť, pokiaľ ide o závery súdov z hľadiska proporcionality zásahu, že uverejnenie sporných údajov nepochybne nebolo motivované úmyslom žalobcu ponížiť, na druhej strane tieto údaje boli využité v záujme vyvolať senzáciu. Nepochybne išlo o údaje, ktoré je nutné považovať za také tvrdenia, ktorých pravdivosť sťažovateľ v konaní nepreukázal. Hoci je zrejmé, že žalobca je osobou verejného záujmu, ani táto skutočnosť neospravedlňuje sťažovateľa, ak zasiahne do jeho osobnosti nepravdivými tvrdeniami, pretože okolnosť, že žalobca je osobou verejného záujmu, môže mať svoje následky iba vo vzťahu k hodnotiacim úsudkom či údajom zo súkromia žalobcu, avšak nie vo vzťahu k nepravdivým tvrdeniam."[18)]

---

15) II. ÚS 261/06. Nález z 13. decembra 2007. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2007, s. 436.

16) Napr.: *„Ústavný súd sťažnosť odmietol ako zjavne neopodstatnenú, pretože už pri predbežnom prerokovaní zistil, že na prvý pohľad a bez najmenšej pochybnosti sa javí ako neopodstatnená."* (III. ÚS 168/07. Uznesenie z 19. júna 2007, s. 6)

17) II. ÚS 211/08. Nález z 18. septembra 2008, s. 6 – 7.

18) II. ÚS 209/08. Uznesenie z 13. mája 2008, s. 9.

V konaní o inej sťažnosti sťažovateľ namietol porušenie základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy SR rozsudkom Krajského súdu v Bratislave, ktorý mu uložil uverejniť ospravedlňujúce články v znení uvedenom v rozsudku v lehote do 15 odo dňa právoplatnosti rozsudku a zaplatiť žalobcovi náhradu nemajetkovej ujmy vo výške tri milióny Sk. V tomto spore Ústavný súd SR v podstate zaujal postoj k ochrane autority súdnej moci bez toho, aby sa zaoberal rozdielom, ktorý ohľadne autority súdnej moci ako dôvodu obmedzenia slobody prejavu existuje medzi čl. 26 ods. 4 Ústavy SR a čl. 10 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd,[19] a možno aj bez toho, aby s primeranou citlivosťou rozlíšil medzi Dohovorom chránenou autoritou súdnej moci a autoritou sudcu, ktorá nevyhnutne nesplýva s autoritou súdnej moci ani nepodlieha rovnako intenzívnej ochrane.

Sťažovateľ v sťažnosti podanej na ústavný súd o. i. uviedol: „Uvedením sporných údajov o osobe žalobcu nedošlo k prekročeniu hranice slobody prejavu, pretože informácie uvádzané v článku sa týkali osoby žalobcu ako verejne činnej osoby, boli korektné a boli výkonom práva kritiky. Žiadna z informácií uvedených v žalovanom článku sa netýkala súkromia. Z uvedeného dôvodu preto nie je možné súhlasiť s názorom súdov (prvostupňového ani odvolacieho), že u žalobcu nedošlo k zníženiu prahu ochrany osobnosti a že žalované články zasahovali do výkonu súdnej moci… Krajský súd zjavne nepochopil stav, kedy žalované články sa netýkali žalobcu ako sudcu, teda ako predstaviteľa súdnej moci, ale žalobcu ako predstaviteľa štátnej správy súdov (teda predsedu Najvyššieho súdu SR). Žiadny zo žalovaných článkov sa nedotýkal a nesúvisel s výkonom sudcovskej činnosti (rozhodovacou činnosťou súdu)… V rozsudkoch súdov ani v ich odôvodneniach sa nenachádzajú skutočnosti, ktoré by preukazovali a odôvodňovali adekvátnosť a potrebu priznania neprimerane vysokej výšky náhrady nemajetkovej ujmy v sume 3 000 000 Sk žalobcovi, ktorej výška vážne ohrozuje činnosť vydavateľa a pôsobí tak na vydavateľa likvidačne. Je zrejmé, že priznaná výška náhrady nemajetkovej ujmy je prehnaná a nespravodlivá… Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že európskymi súdmi je v podobných prípadoch ukladaná vydavateľom povinnosť uhradiť náhradu nemajetkovej ujmy v sume od 1 000 – 10 000 Eur vrátane trov konania. Suma priznaná žalobcovi (3 000 000 Sk) je absolútne neadekvátna a neprimerane prísna pre vydavateľa tlače. Predstavuje 200-násobok priemerného mesačného zárobku dosahovaného v hospodárstve v roku 2004 (15 006 Sk v roku 2004)… Je pravdou, že výška náhrady nemajetkovej ujmy je v zmysle ustanovenia § 13 ods. 3 ponechaná na úvahu súdu, ale aj v takom prípade, napriek v zákone absentujúcej maximálnej výške náhrady nemajetkovej ujmy, nemôže byť ukladaná v sumách, ktoré pôsobia na vydavateľa/vydavateľov likvidačne.“

Ústavný súd SR túto sťažnosť odmietol ako zjavne neopodstatnenú. V odôvodnení rozhodnutia uviedol:

„Pri odôvodňovaní svojho názoru krajský súd pripomenul aj situáciu, keď sa právo na slobodu prejavu môže dostať do príkreho rozporu s právom na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti a dobrej povesti, ale zároveň vyslovil, že treba mať na pamäti, aby sa právo na slobodu prejavu realizovalo prijateľnou formou, pričom pripomenul, že *ich nie je možné podať dehonestujúcimi údajmi alebo pravdu skresľujúcim spôsobom*.

V tejto súvislosti považuje ústavný súd za potrebné poukázať na svoju doterajšiu judikatúru (I. ÚS 77/08), v rámci ktorej konštatoval, že aj keď u niektorých základných práv nie je výslovne stanovená možnosť ich obmedzenia, môže byť každé základné právo

19) Podrobnejšie o tom DRGONEC, J.: Základy masmediálneho práva. C. d. v pozn. č. 1, s. 119 – 134.

obmedzené z dôvodu kolízie s iným základným právom. Žiadne základné právo totiž nemá absolútnu prednosť pred iným a ktorékoľvek z nich môže v určitej situácii prevážiť nad iným. Typickým príkladom kolízie je stret slobody prejavu (čl. 26 ods. 1 a 2 ústavy) a ochrany dobrej povesti (čl. 19 ods. 1 ústavy), pri ktorom ústava neustanovuje žiadnu možnosť obmedzenia tohto základného práva, hoci v určitých prípadoch môže mať prednosť aj sloboda prejavu, ale len za predpokladu, že je vyslovená v dobrej viere bez snahy poškodiť osobu, na ktorú sa tento prejav vzťahuje.

Podľa zistení ústavného súdu odvolací súd však dospel k záveru, že sťažovateľka pri publikovaní článkov a označení žalobcu požadovaný postup nedodržala, čím zasiahla do jeho práv spojených s ochranou osobnosti. Krajský súd vychádzajúc z vykonaného dokazovania zistil, že v prípade sťažovateľky išlo o dlhšie trvajúce zásahy (publikovanie nepravdivých a difamujúcich tvrdení v tlači) do žalobcových práv, ktoré sa nepriaznivo odzrkadlili v určitom okruhu spoločenských vzťahov, ktorých bol aj on súčasťou. Odvolací súd zároveň konštatoval, že v čase publikovania textov a označenia žalobcu v denníku „P." bol tento predstaviteľom súdnej moci, nie politikom, a preto nebolo možné z jeho strany očakávať zníženie prahu citlivosti vnímania kritiky médií voči jeho osobe. Krajský súd práve skutočnosť, že žalobca bol v inkriminovanom čase súčasťou súdnej moci v štáte, na ktorú verejnosť hľadí zvlášť citlivo, považoval tiež za významnú na posúdenie daného zásahu ako zásahu väčšej intenzity.

Aj keď priznanie rozsahu náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch za porušenie práv spojených s ochranou osobnosti tak, ako to bolo v žalobcovom prípade, nepovažuje ústavný súd za absolútne štandardné, odôvodnenie jej priznania krajským súdom však ústavný súd hodnotí ako opodstatnené a legitímne. Napokon na možnosť „povrchného" vnímania rozsahu priznanej náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch ako neprimeranej upriamil svoju pozornosť aj krajský súd v závere svojho rozhodnutia, keď uviedol, *„že i keď suma 3 000 000 Sk sa javí ako vysoká, nemožno strácať zo zreteľa pri aplikácii § 13 Obč. zákonníka, že práve toto ustanovenie umožňuje... použiť účinný vyvažovací právny prostriedok v boji... proti neoprávneným zásahom do osobnosti fyzických osôb, zvlášť zásahom sledujúcim škandalizujúce, osočujúce a ohováračské ciele, a preto sumu 3 000 000 Sk titulom nemajetkovej ujmy považoval za primeranú".* A práve aj tieto dôvody krajského súdu slúžili ústavnému súdu ako podklad na záver o odôvodnenosti napadnutého rozhodnutia."[20)]

Súčasťou rozhodnutí ústavného súdu sa stala aj otázka prijateľnosti adresovania právneho účinku zodpovednosti za zneužitie slobody prejavu tretej osobe. Ústavný súd SR potvrdil zhodu takého postupu s čl. 26 Ústavy SR: „Sťažovateľka považuje za zásah do jej práva na ochranu dobrej povesti odôvodnenie návrhu žalovaného podané ministerstvu. Sťažovateľka mala teda utrpieť ujmu na práve „v očiach" ministerstva. Preto je prirodzené, že sa chce očistiť práve vo vzťahu voči ministerstvu. Požadovaným výrokom sa ministerstvu neukladá nijaká povinnosť ani sa nijako nezasahuje do jeho práv či povinností. Má byť iba adresátom ospravedlnenia, ktoré by mu mal poslať žalovaný. Uvedená situácia nevyžaduje účasť ministerstva v konaní. Podľa ustálenej judikatúry všeobecných súdov sa bežne ukladá žalovanému povinnosť uverejniť ospravedlnenie v konkrétne vymenovaných médiách, ktoré predtým uverejnili difamujúce tvrdenia, a to bez toho, aby tieto médiá (ich vydavatelia) museli byť účastníkmi konania."[21)]

20) III. ÚS 238/08. Uznesenie z 29. júla 2008, s. 11.

21) II. ÚS 211/08. Nález z 18. septembra 2008, s. 8 – 9.

Ochrana slobody prejavu je aj predmetom sťažnosti namietajúcej porušenie čl. 26 ods. 3 Ústavy SR Slovenskou televíziou.

Sťažovateľ tvrdí, že Slovenská televízia je verejnoprávnou inštitúciou, za ktorú Slovenská republika môže znášať zodpovednosť napríklad vtedy, keď dôjde k sporu o ochranu základného práva na slobodu prejavu, ako je to v okolnostiach jeho prípadu.

Sťažovateľ je jedným z dvojice spoluautorov scenára televíznej komédie nazvanej „Lúpež dejín". Slovenská televízia s autormi uzavrela zmluvu o sfilmovaní diela. Slovenská televízia kontrahovaný televízny film skutočne nakrútila. Slovenská televízia dokonca nechala uverejniť týždenný program svojho vysielania, v ktorom sa oznamovalo odvysielanie diela „Lúpež dejín" dňa 1. apríla 1996 v hlavnom vysielacom čase. Až potom, bezprostredne pred uvedením diela na verejnosť, sa generálny riaditeľ Slovenskej televízie Jozef Darmo rozhodol zakázať odvysielanie diela „Lúpež dejín". Tento stav trvá trinásty rok. Nezmenil ho nijaký ďalší z generálnych riaditeľov. Sťažovateľ hodnotí túto okolnosť tak, že jeden z predchádzajúcich generálnych riaditeľov Slovenskej televízie uplatnil svoju právomoc štatutárneho orgánu na ujmu základného práva sťažovateľa, keď rozhodol, že televízny film „Lúpež dejín" sa neodvysiela, ale odloží do trezoru. Každý nasledujúci generálny riaditeľ svojou nečinnosťou vo svojom mene a nezávisle od nečinnosti všetkých iných generálnych riaditeľov postupne prichádzajúcich do funkcie vždy znovu ignoruje základné právo sťažovateľa na slobodu prejavu a zákaz cenzúry a týmto postojom sťažovateľovo základné právo porušuje.

Zverejnenie sťažovateľovho diela nie je možné iným spôsobom, ako prostredníctvom elektronického masmédia. Dielo „Lúpež dejín" je napísané ako scenár pre televíznu hru. Nakrútené je ako televízne dielo, teda ako dielo, v ktorom vizuálna zložka diela je významovo rovnocenná so zvukovou zložkou diela. Tým sa vylučuje možnosť uverejnenia diela prostredníctvom rozhlasového vysielania aj uverejnenie prostredníctvom printových masmédií.

V súvislosti s úvahou o prípadnej náhrade televízneho vysielania iným masmédiom pri zabezpečení vymožiteľnosti sťažovateľovho práva podľa čl. 26 ods. 2 až 4 Ústavy SR sťažovateľ upozorňuje popri objektívnej stránke (nemožnosť uverejnenia diela mimo televíznych masmédií) aj na subjektívnu stránku televízneho vykonania jeho diela – v odbornej tlači sa poukazuje na vzájomnú nezameniteľnosť elektronických a printových masmédií z hľadiska ich dosahu na počet osôb oslovených použitým typom masmédia. Ústavný súd SR poukázal na to, že elektronické médiá sa v modernej spoločnosti pokladajú za najúčinnejšie prostriedky rozširovania informácií (PL. ÚS 15/1998. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1999, s. 48), zhodný názor vyjadril Európsky súd pre ľudské práva v svojom case-law (Case of Jersild v. Denmark. (36/1993/431/530).

Televízne uverejnenie sťažovateľovho diela nemožno nahradiť uverejnením televíznej hry „Lúpež dejín" prostredníctvom iného masmédia.

Táto okolnosť podľa sťažovateľa neidentifikuje Slovenskú televíziu ako elektronické masmédium, ktoré má právnu povinnosť uverejniť televíznu hru „Lúpež dejín". Vysielatelia televíznej programovej služby podľa zák. č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov aj vysielatelia televíznej programovej služby podľa zák. č. 220/2007 Z. z. o digitálnom vysielaní programových služieb a o poskytovaní iných obsahových služieb prostredníctvom digitálneho prenosu a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o digitálnom

vysielaní) sú zdanlivo subjektmi, ktoré tiež prichádzajú do úvahy jako subjekty spôsobilé zabezpečiť dostupnosť základných práv podľa čl. 26 ústavy pre sťažovateľa.

Túto možnosť však vylučujú okolnosti prípadu. Slovenská televízia uzavrela so sťažovateľom zmluvu o realizácii televíznej hry podľa jeho scenára a o odvysielaní nakrúteného diela. Slovenská televízia so sťažovateľom uzavrela zmluvu, ktorá sťažovateľovi neumožňuje od zmluvy odstúpiť a pokúsiť sa o uverejnenie jeho diela prostredníctvom inej televíznej spoločnosti. Tento skutkový a právny stav kvalifikuje Slovenskú televíziu za subjekt, ktorý je zaťažený právnou povinnosťou zabezpečiť uverejnenie televíznej hry „Lúpež dejín“.[22)]

C. Nepriama ochrana slobody prejavu v konaniach o ochrane iného základného práva alebo slobody

Ústavný súd SR okrem konaní, v ktorých vyslovil porušenie čl. 26 Ústavy SR, rozhodol v prospech ochrany slobody prejavu aj v niektorých konaniach o súlade právnych predpisov, kde námietka neústavnosti nesmerovala k čl. 26 Ústavy SR alebo k čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Také rozhodnutie ústavný súd vyslovil v konaní o súlade § 200i ods. 3 Občianskeho súdneho poriadku s čl. 47 ods. 3 Ústavy SR,[23)] čím v konaniach o ochrane osobnosti zbavil žalovanú stranu povinnosti v lehote 30 dní predložiť dôkaz pravdy s tým, že ak tak neurobila, súd rozhodol v prospech žalujúcej strany na základe jej tvrdení.

Za nadväzujúce možno označiť rozhodnutie, ktoré Ústavný súd SR urobil o päť rokov neskôr, keď vyslovil, že ustanovenie § 200i ods. 4 Občianskeho súdneho poriadku nie je v súlade s čl. 6 ods. 1 Dohovoru.[24)] V tomto konaní o súlade právnych predpisov s Ústavou SR bolo napadnuté ustanovenie OSP, podľa ktorého: „Súd je povinný rozhodnúť vo veci ochrany osobnosti najneskôr do jedného roka od podania žaloby.“ Ústavný súd SR súlad tejto úpravy s Dohovorom odmietol názorom, podľa ktorého: „*Snaha zákonodarcu maximálne urýchliť súdne konanie vo veci ochrany osobnosti je síce legitímna, ale nemôže ísť tak ďaleko, aby predpísaná rýchlosť konania mala alebo mohla mať za následok porušenie základných zásad občianskoprávneho procesu, ktoré sú nevyhnutným predpokladom realizácie širšieho základného práva – práva na spravodlivý proces. Právo každého účastníka konania na riadny výkon spravodlivosti v zmysle čl. 6 Dohovoru má v demokratickej spoločnosti také významné miesto, že ho nemožno obetovať účelu, ktorý posväcuje zákonné ustanovenie maximálnej lehoty na rozhodnutie súdu. Ak teda napadnuté ustanovenie predpisuje súdu povinnosť rozhodnúť vo veci ochrany osobnosti najneskôr do jedného roka od podania žaloby bez ohľadu na konkrétne okolnosti veci, nezohľadňuje pri takomto paušálnom ustanovení lehoty na rozhodnutie súdu vo veci tie požiadavky čl. 6 ods. 1 Dohovoru, ktoré obsahuje právo na spravodlivé súdne konanie v primeranej lehote.*“[25)]

22) Rvp 15335/08.

23) PL. ÚS 9/96. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1997, s. 325 – 347.

24) Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo 7. novembra 2002 č. 620/2002 Z. z. (čiastka 243, s. 6306)

25) PL. ÚS 25/01. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2002 – II. polrok, s. 554.

D. Uplatnenie práva na informácie

Pri poznávaní právnej úpravy dôležitej pre činnosť masmédií medzi rozhodnutiami Ústavného súdu SR k výkladu a uplatneniu čl. 26 nemožno prehliadnuť ani rozhodnutia, ktoré sa netýkajú slobody prejavu, ale súvisia s dostupnosťou práva na informácie.

Ak sa sudca rozhodne zakázať použitie fotoaparátu, diktafónu alebo osobného počítača, s najväčšou pravdepodobnosťou zabudne na ústavu a ňou zaručené právo na informácie. O tom rozhodol Ústavný súd SR, keď sa zaoberal zákazom nahrávania priebehu verejného pojednávania. Ten vyslovili na Najvyššom súde SR 29. 2. 1996. Jeho sudca svoj zákaz neskôr odôvodnil potrebou zabezpečiť nerušený priebeh pojednávania.

Ústavný súd SR tento argument odmietol. Uviedol:

„Prameňom práva pre úpravu podmienok nerušeného priebehu súdneho pojednávania v Slovenskej republike pri konaní v občianskoprávnych veciach nie je len Občiansky súdny poriadok. Vyhotovovanie zvukových a obrazových záznamov a prenosov, ktoré môže byť príčinou rušenia priebehu súdneho pojednávania, výslovne upravuje zákon č. 335/1991 Zb. o súdoch a sudcoch v znení zákona č. 264/1992 Zb., zákonov Národnej rady Slovenskej republiky č. 12/1993 Z. z. a č. 307/1995 Z. z. (ďalej len zákon č. 335/1991 Zb. v znení neskorších predpisov).

Podľa § 8 ods. 3 tohto zákona: „Predseda senátu rozhoduje o tom, či je možné v priebehu súdneho pojednávania vyhotovovať obrazové záznamy alebo uskutočňovať obrazové alebo zvukové prenosy.“

Ustanovenie § 8 ods. 3 zákona č. 335/1991 Zb. v znení neskorších predpisov má povahu lex specialis, ktorý upravuje právne postavenie predsedu senátu pri rozhodovaní o vyhotovení záznamov z priebehu pojednávania.

Zákon nedovoľuje predsedovi senátu rozhodnúť o tom, či ľudskými zmyslami vnímateľné informácie sa môžu zaznamenať akýmkoľvek technickým zariadením zaznamenávajúcim informácie. Predseda senátu môže rozhodnúť len o použití tých technických zariadení, ktoré sú taxatívne uvedené v zákone. V súlade s čl. 2 ods. 2 ústavy predseda senátu nemá dovolenie rozhodnúť o zákaze použitia iných technických zariadení slúžiacich na záznam informácie.

Ustanovenie § 8 ods. 3 zákona č. 335/1991 Zb. v znení neskorších predpisov umožňuje predsedovi senátu rozhodnúť o tom, či:

1. *sa z pojednávania uskutoční priamy prenos formou rozhlasového alebo televízneho vysielania,*
2. *na pojednávaní možno vyhotovovať záznam vnímateľný zrakom (či už na videokazetu, alebo na film).*

Predseda senátu nie je oprávnený rozhodovať o tom, či osoby prítomné v súdnej sieni si môžu vyhotovovať písomné poznámky, robiť stenografický záznam priebehu pojednávania alebo nahrávať jeho priebeh formou vnímateľnou sluchom. Rozhodovacia právomoc predsedu senátu je teritoriálne obmedzená na súdnu sieň, v ktorej vedie pojednávanie (nemôže zakazovať fotografovanie v inej súdnej sieni ani v iných ďalších priestoroch súdu) a časovo je vymedzená priebehom súdneho pojednávania (nemôže uplatniť oprávnenia podľa § 8 ods. 3 zákona č. 335/1991 Zb. v znení neskorších predpisov mimo času pojednávania, napr. deň pred alebo deň po pojednávaní).

Najvyšší súd nepredložil ani nenavrhol dôkazy o tom, že v konkrétnom prípade predseda senátu zakázal len použitie technických prostriedkov slúžiacich na uskutočnenie priameho prenosu formou rozhlasového alebo televízneho vysielania. Najvyšší súd nenavrhol dôkazy ani o tom, že predseda senátu sa pokúsil overiť hlučnosť technických zariadení slúžiacich verejnosti na vyhotovenie zvukových záznamov z konania dňa 29. 2. 1996. Bez skutočného overenia, že použitý diktafón naozaj ruší súdne pojednávanie, nemožno obmedziť právo zaručené čl. 26 ods. 1 a 2 ústavy uložením opatrenia podľa § 116 ods. 2 a § 117 ods. 1 Občianskeho súdneho poriadku. Najvyšší súd nepredložil ani nenavrhol dôkazy o tom, že predseda senátu sa vôbec zaoberal otázkou, či uložením opatrenia podľa § 116 ods. 2 a § 117 ods. 1 Občianskeho súdneho poriadku neobmedzí právo zaručené podľa čl. 26 ods. 1 a 2 ústavy nad dovolenú mieru. Najvyšší súd napokon nepredložil, ani nenavrhol dôkazy o tom, či predseda senátu preskúmal svoju právomoc podľa § 8 ods. 3 zákona č. 335/1991 Zb. v znení neskorších predpisov skôr, ako vyslovil zákaz nahrávania na diktafón.“[26)]

Ústavný súd SR tento postoj potvrdil v inom konaní o ďalšej sťažnosti.[27)]

Ustanovenie § 8 ods. 3 zákona č. 335/1991 Zb., ktoré sa stalo príčinou pre vyššie uvedené spory, sa zrušilo čl. II zák. č. 385/2000 Z. z. Prístup verejnosti k informáciám o súdnom konaní sa stal predmetom novej úpravy prvej vety § 34 ods. 4 zák. č. 385/2000 Z. z., podľa ktorej: „Sudca, ktorý vedie súdne pojednávanie, rozhoduje o tom, či je možné v priebehu pojednávania uskutočňovať obrazové záznamy, obrazové prenosy alebo zvukové prenosy.“

Zákonnému obmedzeniu podliehajú

1. obrazové záznamy,
2. obrazové prenosy,
3. zvukové prenosy.

Sudca, ktorý vedie súdne pojednávanie, nemôže rozhodovať o tom, či v priebehu súdneho pojednávania umožní vyhotovovať zvukový záznam.

Ústavný súd SR následne konštatoval, že súčasťou štandardu, podľa ktorého sa v Slovenskej republike zaručuje sloboda prejavu a právo prijímať a rozširovať informácie podľa čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, je aj právo vyhotoviť si zvukový záznam z priebehu verejného pojednávania pred súdom.[28)]

Súčasťou ústavnej ochrany zaručenej prostredníctvom práva vyhľadávať informácie je aj vyhotovenie fotografií z verejného zasadnutia orgánu územnej samosprávy. Ústavný súd SR tak rozhodol v konaní o sťažnosti proti Mestskému zastupiteľstvu v Považskej Bystrici.

Z vyjadrenia mestského zastupiteľstva a jednotlivých poslancov v konaní pred Ústavným súdom SR vyplynulo, že fotografovanie ich rušilo, obávali sa zneužitia fotografií a nevedeli

26) II. ÚS 28/96. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1997, s. 110 – 113.

27) II. ÚS 7/2000. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2000, s. 218 – 222.

28) III. ÚS 169/03. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2003 – II. polrok, s. 1710 – 1724.

sa stotožniť s postupom sťažovateľa. Fotografovanie pokladali aj za istú formu nátlaku a ovplyvňovania hlasovania.

Mestské zastupiteľstvo sa bránilo aj tak, že poslancom prekážal blesk fotoaparátu, sťažovateľ pobehoval pri fotografovaní a tým rušil priebeh zasadnutia.

Ústavný súd SR začal svoje odôvodnenie trochu zoširoka.

„Z uvedeného ustanovenia, ktoré vykonáva článok 26 ods. 5 ústavy, vyplýva, že mestské zastupiteľstvo je povinné zverejniť výpisy o hlasovaní poslancov. O inom spôsobe informovania verejnosti vrátane sťažovateľa o hlasovaní poslancov mestského zastupiteľstva zákon neustanovuje. Z toho však nemožno vyvodiť, že by mestské zastupiteľstvo nemalo povinnosť poskytovať aj iné než tieto informácie. Mestské zastupiteľstvo sa preto malo zdržať všetkého, čo by obmedzovalo uplatnenie a naplnenie základného práva na informácie, súc viazané priamo ústavou, a súčasne malo aj povinnosť umožniť výkon základného práva podľa čl. 26 ods. 2 ústavy.“[29)]

Táto časť argumentácie ústavného súdu je náročná na sústredenie pri čítaní a vysvetľovaní. Ústavou určená povinnosť poskytovať informácie sa nevzťahuje na akékoľvek informácie akýmkoľvek spôsobom a za každých podmienok. Táto povinnosť je presne vymedzená. Ústava SR v čl. 26 ods. 5 ustanovila orgánom verejnej moci povinnosť poskytovať informácie o svojej činnosti v štátnom jazyku primeraným spôsobom. Zákon má ustanoviť spôsob poskytovania informácií, ktorý je primeraný a podmienky, za ktorých orgán verejnej moci musí primeraným spôsobom poskytnúť informácie o svojej činnosti. Výkladom čl. 26 ods. 5 nemožno vyvodiť, že by akýkoľvek orgán verejnej moci vrátane mestského zastupiteľstva mal povinnosť poskytovať o svojej činnosti informácie za podmienok, ktoré zákon neustanovuje, iba preto, že ide o *„iné“* informácie. Právny názor ústavného súdu prekročil medze článku 26 ods. 5 a priznal orgánom verejnej moci povinnosť poskytovať informácie aj tam a vtedy, kde ústava takú povinnosť neustanovila. Bez ohľadu na to, ako vítaná a výhodná sa taká možnosť môže javiť z pohľadu masmédií a širokej verejnosti, nemožno ju akceptovať, lebo porušuje ústavnú úpravu, a preto odporuje zásadám materiálneho právneho štátu.

Poskytovanie informácií orgánom verejnej moci pri plnení povinnosti podľa čl. 26 ods. 5 sa neobmedzuje na poskytnutie jednej selektívne určenej informácie ani na jednorazové poskytnutie informácií. Splnenie tejto povinnosti zahŕňa proces poskytovania informácií, teda cyklicky sa opakujúcu činnosť orgánu verejnej moci, ale tento proces nemožno vysvetľovať ako poskytovanie neobmedzenej množiny informácií. Prístup k informáciám chránený ústavou je však zložitejší a pestrejší ako prístup k informáciám povinne poskytnutým orgánom verejnej moci. Účelom základného práva na informácie je zabezpečiť každému dostupnosť informácií dvomi smermi: 1. informáciu dostať od iného subjektu (do tohto smeru prístupu k informáciám patrí aj právo dostať informáciu od orgánu verejnej moci, pričom povinnosť orgánu verejnej moci poskytnúť informáciu slúži na zabezpečenie splnenia tohto práva) a 2. informáciu získať (mať možnosť informáciu vyhľadať alebo inak dosiahnuť svojou činnosťou). Získavanie informácií vlastnou činnosťou je obmedziteľné iba v prípade splnenia podmienok určených čl. 26 ods. 4 ústavy. V okolnostiach prípadu riešeného ústavným súdom to znamená, že mestské zastupiteľstvo porušilo Ústavu SR, lebo zákaz fotografovania počas hlasovania mestského zastupiteľstva nebol nevyhnutný v demokratickej spoločnosti, neudial sa na základe zákona, ba dokonca nedošlo k nemu ani z jedného z ústavou určeného dôvodu ochrany práv

29) IV. ÚS 40/03, s. 1686.

a slobôd iných, bezpečnosti štátu, verejného poriadku, ochrany verejného zdravia alebo mravnosti.

Ústavný súd SR na túto stránku prístupu k informáciám v okolnostiach prípadu upozornil, keď uviedol:

„K obmedzeniu základného práva na informácie v demokratickej spoločnosti môže dôjsť len za súčasného splnenia dvoch predpokladov. Také obmedzenie musí byť legálne, t. j. musí sa zakladať na zákone a musí byť aj legitímne, t. j. musí zodpovedať predstavám platným v modernej spoločnosti o tom, ktoré všeobecné a zásadné právne záujmy zasluhujú ochranu pred necitlivým a neuváženým nakladaním s informáciami (čl. 26 ods. 4 ústavy). K takým elementárnym záujmom patrí záujem na ochrane osobnosti proti zjavnému znevažovaniu osobnosti, záujem na takých hodnotách, ktoré sú spojené s celistvosťou štátneho územia, na ochrane štátneho tajomstva, bezpečnosti štátu, verejného poriadku, verejného zdravia a mravnosti. Napokon sú tu najvšeobecnejšie záujmy na ochrane základných práv jednotlivca v spojitosti s jeho osobnými údajmi.

Sťažovateľ na zasadnutí mestského zastupiteľstva požadoval a chcel prijať informáciu, ktorá podľa jeho názoru ešte nebola mestskému zastupiteľstvu k dispozícii. Sťažovateľ v tejto súvislosti tvrdil, že chcel fotografovaním zachytiť jedinečný okamih hlasovania poslancov, a tak získať informáciu, ktorou by disponoval sám, bez súčinnosti s povinnou osobou – mestským zastupiteľstvom. Súčasne uviedol, že chcel túto informáciu sprostredkovať a šíriť ďalej. Z toho vyplýva, že sťažovateľ uplatnil nárok na informáciu o rozhodovacom procese (informačnom procese), ktorým mestské zastupiteľstvo dospelo k rozhodnutiu, t. j. základné právo na informáciu o postupe pri hlasovaní poslancov.

Ústavný súd považoval právo sťažovateľa na vyhotovenie fotografickej snímky z hlasovania poslancov mestského zastupiteľstva za súčasť jeho základného práva na informácie podľa čl. 26 ods. 2 ústavy. Podľa názoru ústavného súdu sťažovateľ mal právo na to, aby sa mu umožnilo fotografovať hlasovaciu procedúru mestského zastupiteľstva. Mestské zastupiteľstvo ako orgán verejnej moci bolo povinné strpieť výkon tohto základného práva a nemohlo toto základné právo obmedziť alebo jeho výkon podmieniť hlasovaním, hoci neformálnym, poslancov mestského zastupiteľstva. Na takýto postup niet zákonnej úpravy, ktorá by podobné obmedzenie pripúšťala (princíp legality).“[30)]

E. Ochrana slobody prejavu podľa medzinárodných dohovorov o ľudských právach

Ústavný súd SR poskytol ochranu slobode prejavu nielen preskúmaním súladu zásahov do slobody prejavu s Ústavou SR. K ochrane slobody prejavu prikročil aj z dôvodu zásahov porušujúcich slobodu prejavu podľa medzinárodných dohovorov o ľudských právach a základných slobodách.

V rámci abstraktnej ochrany ústavnosti Ústavný súd Slovenskej republiky rozhodol 11. marca 1999 aj o tom, že dve ustanovenia volebného zákona odporujú nielen čl. 26

30) IV. ÚS 40/03. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2003 – II. polrok, s. 1688.

Ústavy Slovenskej republiky, ale že nie sú v súlade ani s čl. 10 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.[31)]

Porušenie ochrany slobody prejavu priznanej Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd Ústavný súd SR konštatoval aj pri konkrétnej ochrane ústavnosti. O porušení čl. 10 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd rozhodol v konaní o sťažnosti fyzickej osoby 12. mája 1997[32)] a v konaní o sťažnosti inej fyzickej osoby 26. apríla 2001.[33)] Taktiež v konaní o sťažnosti proti postupu mestského zastupiteľstva v Považskej Bystrici rozhodol nielen o porušení čl. 26 ods. 2 v spojení s čl. 13 ods. 2 Ústavy SR, ale aj o porušení čl. 10 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.[34)]

V konaní o sťažnosti 12. mája 1997 popri porušení Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd rozhodol aj o porušení práva na informácie zaručeného podľa čl. 19 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach.[35)]

Summary

The Constitutional Court Of The Slovak Republic dealt with the issues of protection of freedom of expression in cases concerning the conformity of laws with the Constitution, and the breach of freedom of expression by the state authorities in single cases as well. The pivot decision until now is the Constitutional Court finding no. PL. ÚS 15/98 of March 11, 1999. The conformity of the Law no. 187/1998 amending the Law On General Election to Parliament, among other things, with article 26 on freedom of expression and right to information has been tested in this case. The other significant finding is the one on conformity of the Law no. 81/1992 On The Czecho-Slovakian Press Agency with the article 26 of the Slovak Constitution. The case of conformity of the latest Act On Print Media no. 167/2008 is pending before the Constitutional Court.

The constitutional applications claiming violation of the article 26 of the Constitution mean the other branch of the Constitutional Court agenda on freedom of expression. Among them the principal part can be played by the application claiming the breach of freedom of expression through the censorship ordered by the Director General of Slovenská televízia (the state controled TV). The application has been submitted to the Constitutional Court in September of 2008. The case is pending in the introductory phase, the Constitutional Court deals with the question of admissibility of the application.

Použité rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky:

[1] PL. ÚS 9/96. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1997, s. 325 – 347.

[2] PL. ÚS 15/1998. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1999, s. 27 – 75.

[3] PL. ÚS 1/02. Zbierka zákonov Slovenskej republiky č. 38/2002 Z. z., s. 298.

31) PL. ÚS 15/1998. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1999, s. 27 – 75.

32) II. ÚS 28/96. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1997, s. 113 – 115.

33) I. ÚS 57/2000. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2001, s. 155.

34) IV. ÚS 40/03. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2003 – II. polrok, s.

35) II. ÚS 28/96. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1997, s. 116.

[4] PL. ÚS 25/01. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2002 – II. polrok, s. 546 – 554.

[5] PL. ÚS 2/04. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2005, s. 80 – 92.

[6] II. ÚS 28/96. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1997, s. 98 – 118.

[7] II. ÚS 7/2000. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2000, s. 218 – 222.

[8] I. ÚS 57/2000. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2001, s. 138 – 157.

[9] III. ÚS 169/03. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2003 – II. polrok, s. 1710 – 1724.

[10] IV. ÚS 40/03. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2003 – II. polrok, s. 1682 – 1691.

[11] II. ÚS 78/05. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2005, s. 804 – 821.

[12] I. ÚS 67/06. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2006, s. 805 – 813.

[13] II. ÚS 261/06. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2007, s. 426 – 437.

[14] II. ÚS 165/07.

[15] III. ÚS 168/07.

[16] II. ÚS 209/08.

[17] II. ÚS 211/08.

[18] III. ÚS 238/08.

JUDr. Ján Drgonec, DrSc.
advokát, Ústav verejného práva Bratislavskej vysokej školy práva,
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava

Zodpovednosť za staré environmentálne záťaže

Responsibility for old environmental burdens

Branislav Cepek

Kľúčové slová:

environmentálna záťaž, kontaminácia, environmentalna zodpovednosť, difúzne znečistenie, vlastník pozemku

Key words:

eEnvironmental burden, contamination, environmental responsibility, diffuse pollution, freeholder

Problematika zodpovednosti za staré záťaže patrí medzi najzložitejšie nielen z vecného a odborného, ale i z právneho hľadiska. V krajinách Európskej Únie v súčasnosti neexistuje legálna definícia starej záťaže, používajú sa však rôzne pojmy, ako napríklad ekologická škoda vzniknutá v minulosti, historické znečistenia, opustené kontaminované lokality či skryté znečistenie. Ide väčšinou o objekty, kde nebezpečné látky unikli alebo boli uložené do niektorej zo zložiek životného prostredia.

Okruh činností, z ktorých môžu ekologické záťaže pochádzať, je pomerne široký a ide najmä o:

a) priemyselné činnosti,
b) pôdohospodárstvo,
c) ťažba nerastov,
d) odstraňovanie odpadov,
e) vojenské aktivity.

Stará environmentálna záťaž je teda zásah človeka do životného prostredia, ktorý vznikol v minulosti a doposiaľ pretrváva. Ich pôvodca však vo väčšine prípadov nie je známy, pretože právne už neexistuje (môže ísť o armádu, bývalé štátne podniky, JRD a pod.). Vo väčšine prípadov tak nastupuje skôr zodpovednosť súčasného vlastníka kontaminovaného pozemku. Možnosti alternatívy riešenia, ktoré prichádzajú do úvahy, sú v podstate nasledujúce:

a) všetku zodpovednosť a finančné náklady s ňou spojené znáša, resp. preberá na seba vlastník nehnuteľnosti, na ktorej sa stará záťaž vyskytuje,
b) všetku zodpovednosť preberá štát,
c) zodpovednosť sa rozdelí medzi štát a vlastníka nehnuteľnosti.

Vzhľadom na to, že sa tento vlastník na starej záťaži spravidla nepodieľal a náklady spojené s kontamináciou by pre neho väčšinou znamenali finančnú likvidáciu, musí sa na riešení tejto problematiky podieľať aj štát. Je dôležité rozdeliť zodpovednosť nákladov na nápravu, asanáciu a dekontamináciu týchto záťaží medzi verejný a súkromný sektor. Výnimočne sa stáva, že všetky spomínané náklady preberá iba vlastník danej nehnuteľnosti

alebo iba štát. Vo väčšine prípadov ide o rôzne formy spoluúčastníctva týchto subjektov, pričom sú uplatňované rôzne formy podielu štátu. Novému vlastníkovi je zo strany štátu znížená cena nadobúdanej nehnuteľnosti alebo štát poskytne tomuto vlastníkovi náhradu nákladov potrebných na odstránenie starých ekologických škôd.

Výskyt environmentálnych záťaží na Slovensku

Na základe výsledkov súčasných prieskumných prác sa v Slovenskej republike nachádza okolo 1 500 lokalít, ktoré predstavujú závažné nebezpečenstvo pre zdravie človeka a životné prostredie. Ide najmä o areály priemyselných podnikov, kde dochádza k dlhodobým skrytým a nekontrolovaným únikom nebezpečných látok do jednotlivých zložiek životného prostredia, veľkokapacitné poľnohospodárske podniky, železničné depá, nekontrolované skládky nebezpečných odpadov, sklady pohonných hmôt a iných nebezpečných látok. Mnohé z týchto lokalít sú dnes opustené a opatrenia na nápravu nemá kto vykonať, pretože zodpovedná osoba už neexistuje alebo nie je známa.

Z predbežných výsledkov systematickej identifikácie environmentálnych záťaží v Slovenskej republike vyplýva, že nemáme dostatok informácií o prítomnej kontaminácii v mnohých podozrivých lokalitách. Takéto lokality sú označované ako pravdepodobné environmentálne záťaže a do registra environmentálnych záťaží sú zapísané na základe priamych alebo nepriamych indikácií kontaminácie v danej lokalite. Ide najčastejšie o tieto indikácie:

a) prítomnosť zdrojov kontaminácie,

b) záznamy orgánov štátnej správy alebo samosprávy o znečistení zložiek životného prostredia alebo o nevhodnom zaobchádzaní so znečisťujúcimi látkami,

c) staršie archívne informácie o znečistení získané prieskumnými alebo monitorovacími prácami,

d) údaje z vybraných environmentálnych databáz,

e) prejavy poškodenia krajiny, napr. zmena vegetácie, uhynuté organizmy a pod.

Za zdroj kontaminácie sa považuje miesto alebo koridor, kde v minulosti dochádzalo alebo ešte dochádza k prieniku znečisťujúcich látok do jednotlivých zložiek životného prostredia. Za zdroje kontaminácie sa považujú najmä nevyhovujúce skládky odpadov, nevyhovujúce sklady chemikálií, priemyselné prevádzky a areály, poľnohospodárske areály, vojenské areály, prístavy, letiská, banské areály a pod.

Druhú skupinu identifikovaných lokalít predstavujú environmentálne záťaže, ktorých prítomnosť bola potvrdená prieskumnými prácami. Tieto sa zaraďujú do registra environmentálnych záťaží do časti B (potvrdené environmentálne záťaže). Niektoré z nich sú potvrdené len orientačným geologickým prieskumom a stále nevieme, aký je rozsah kontaminácie, aké typy znečisťujúcich látok sú prítomné v podzemnej vode, pôde a horninovom prostredí, aké je množstvo týchto látok, ich kontaminácia, mobilita a iné vlastnosti.

Za najzávažnejšie potenciálne zdroje znečistenia životného prostredia v Slovenskej republike možno považovať skládky odpadov (najmä nelegálne skládky, ktoré nie sú

zabezpečené voči únikom nebezpečných látok a nemajú vybudovaný monitorovací systém na sledovanie kvality vôd), ďalej územia dotknuté starou banskou činnosťou.

Analýza rizika environmentálnej záťaže je rozhodujúcim kritériom a nástrojom pre posúdenie nebezpečnosti zistenej kontaminácie a nevyhnutnosti vykonať sanačné a iné opatrenia. Analýza zahŕňa:

- koncepčný model lokality,
- posúdenie aktuálnosti rizika, ktoré zahrnuje aktuálnosť rizika šírenia sa znečistenia podzemnou vodou a aktuálnosť ekologického rizika zo znečistených zemín,
- výpočet rizika zahrnujúci výpočet rizika z pobytu kontaminantu v podzemných vodách, výpočet rizika vo vzťahu k povrchovým vodám a hodnotenie zdravotných rizík zo zemín a podzemných vôd, ak je riziko relevantné.

Výsledkom analýzy rizika je zistenie, či miera rizika je akceptovateľná pre súčasné alebo plánované využitie územia. Ak je výsledkom analýzy rizika zistenie, že miera rizika nie je akceptovateľná a je nutná sanácia environmentálnej záťaže, obsahuje analýza rizika aj stanovenie cieľových kritérií sanácie a návrh sanačných opatrení alebo iných opatrení na zmiernenie alebo elimináciu rizika.

Tretiu skupinu identifikovaných lokalít predstavujú sanované environmentálne záťaže. Sanáciu definujeme ako súbor opatrení vykonávaných na vode, pôde a horninovom prostredí s cieľom odstrániť, znížiť alebo obmedziť kontamináciu a úroveň akceptovateľného rizika so zreteľom na súčasné a budúce využívanie územia. Sanované environmentálne záťaže sa zaraďujú do časti C registra environmentálnych záťaží a pravdepodobné environmentálne záťaže sa zapisujú do časti „A“ registra.

Okrem systematickej identifikácie environmentálnych záťaží v Slovenskej republike boli v roku 2007 hodnotené útvary podzemnej vody pre potreby implementácie Rámcovej smernice o vode a ďalšej smernice č. 2006/118/ES o ochrane podzemných vôd pred znečistením. V súlade s týmito predpismi majú členské štáty Európskej únie dosiahnuť dobrý stav vôd do roku 2015. Dobrý stav podzemných vôd je definovaný takým kvalitatívnym zložením podzemnej vody, pri ktorom jednotlivé ukazovatele kvality nepresahujú hodnoty stanovené v platných normách a relevantných legislatívnych predpisoch.

V oblasti environmentálnych záťaží pochádzajúcich z ťažby a úpravy nerastov je významným zdrojom informácií o kontaminovaných lokalitách informačný systém „Systém zisťovania a monitorovania škôd na životnom prostredí vznikajúcich banskou činnosťou“. Na základe vybraných kritérií bola každá lokalita zaradená do niektorej z troch kategórií.

I. kategória – banské revíry a lokality, kde je nevyhnutné sanáciou bezprostredne riešiť negatívne vplyvy banskej činnosti na životné prostredie.

II. kategória – banské revíry a lokality s prechodným postavením, kde intenzita a charakter vplyvov banskej činnosti sú do istej miery eliminované v dôsledku špecifických faktorov, ale existujúce poznatky indikujú negatívne vplyvy na životné prostredie.

III. kategória – banské revíry a lokality s utlmeným alebo málo významným vplyvom na životné prostredie v dôsledku rôznych faktorov. Identifikáciu prípadných negatívnych vplyvov nie je potrebné zabezpečiť osobitnými opatreniami, postačujú obecnejšie pozorovacie siete.

Právna úprava zodpovednosti za staré environmentálne záťaže

Z hľadiska legislatívy Európskej únie sa riešenia problematiky environmentálnych záťaží dotýkajú smernice, no každá z nich rieši problém len čiastočne.[1)] Najdôležitejšou smernicou pre ochranu vôd je smernica 2000/60/EC Európskeho parlamentu a Rady, určujúca rámec pre činnosť spoločenstva v oblasti vodnej politiky, skrátene nazývaná Rámcová smernica o vode. Do nášho právneho poriadku je transponovaná zákonom č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene zákona SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon). Hlavným environmentálnym cieľom tejto smernice je dosiahnuť dobrý stav vôd do roku 2015, čo predstavuje hlavne dosiahnuť dobrý ekologický a chemický stav pre útvary povrchových vôd, dosiahnuť dobrý chemický a kvantitatívny stav pre útvary podzemných vôd a predchádzať zhoršovaniu stavu povrchových i podzemných vodných útvarov. Proces implementácie smernice bol naplánovaný na obdobie rokov 2003 – 2027. Nástrojom na dosiahnutie cieľov smernice sú plány manažmentu oblastí povodí a programy opatrení, do ktorých je nevyhnutné zapracovať aj problematiku riešenia environmentálnych záťaží ako jeden zo zdrojov znečisťovania podzemných a povrchových vôd.

Významnú úlohu v prevencii vzniku nových environmentálnych záťaží plní smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2004/35/ES o prevencii a náprave environmentálnych škôd, ktorá bola transponovaná zákonom č. 359/2007 Z. z. o prevencii a náprave environmentálnych škôd a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zákon okrem základných definícií kladie dôraz na prevenciu environmentálnych škôd, ich remediáciu a náklady s nimi spojené. Určuje potrebu zodpovednosti, finančných istôt a spolupráce medzi štátmi. Podľa § 43 sa však tento zákon nevzťahuje na škodu spôsobenú emisiou, udalosťou alebo haváriou, ktorá vznikla pred dňom účinnosti tohto zákona a na škodu spôsobenú emisiou, udalosťou alebo haváriou, ktorá síce vznikla po dni účinnosti tohto zákona, ale bola spôsobená konkrétnou činnosťou, vykonanou a skončenou pred dňom účinnosti tohto zákona. Význam tejto právnej normy z pohľadu environmentálnych záťaží je najmä v tom, že pomohol definovať hranicu medzi „starými“ a „novými“ environmentálnymi záťažami (škodami).

Z uvedeného je však zrejmé, že v súčasnej legislatíve chýba definovanie základných pojmov, ako sú stará environmentálna záťaž, kontaminovaná lokalita a pod. Taktiež chýbajú základné pravidlá určovania zodpovedného subjektu za likvidáciu starých environmentálnych záťaží. Ide o jeden z kľúčových problémov, ktorý nebol dostatočne zvládnutý v procese privatizácie. V rámci procesu veľkej privatizácie bola snaha upraviť problematiku starých environmentálnych záťaží prijatím zákona č. 92/1991 Zb. o prevode majetku štátu na iné osoby. Po vydaní tohto zákona sa medzi staré záťaže začali zahŕňať aj tie, ktoré vznikli na životnom prostredí v dôsledku činnosti privatizovaných štátnych podnikov. Bolo totiž potrebné zistiť, aké záťaže sú spojené s privatizovaným majetkom a najmä vyriešiť otázku, kto bude za tieto záťaže po privatizácii zodpovedať.

Zákon č. 92/1991 Zb. upravuje podmienky prevodu majetku štátu, ku ktorému majú právo hospodárenia štátne podniky, na slovenské alebo zahraničné právnické alebo fyzické osoby, pričom z tohto procesu je zákonom vylúčený:

1) K problematike európskeho správneho práva pozri PEKÁR, B.: Európske správne právo a právo na dobrú správu. In.: *Európske správne právo.* Vedecký zborník príspevkov z projektu Jean Monnet. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2008, s. 115 – 124.

— majetok, ktorý podľa ústavných alebo osobitných zákonov môže byť len vo vlastníctve štátu (§ 1 ods. 3),

— lesný fond, stavby a zariadenia slúžiace lesnému hospodárstvu a akcie ich obchodných spoločností vo vlastníctve štátu (ak nejde o vysporiadanie nárokov podľa osobitného predpisu) a vodné toky, pozemky, ktoré tvoria korytá vodných tokov, majetok slúžiaci na správu a ochranu vodných tokov a akcie ich obchodných spoločností.

Keďže podľa § 15 ods. 1 zákona č. 92/1991 Zb. s vlastníckym právom k privatizovanému majetku prechádzajú na jeho nadobúdateľa práva aj záväzky súvisiace s privatizovaným majetkom, v rámci privatizácie sa zisťuje, či a aké záväzky štátneho podniku osoba preberá. Podľa § 6a súčasťou privatizačného projektu predloženého po 29. februári 1992 musí byť vyhodnotenie záväzkov podniku z hľadiska ochrany životného prostredia potvrdené príslušným orgánom štátnej správy pre životné prostredie (tzv. ekologický audit).

Podľa § 6a ods. 2 vyhodnotenie záväzkov podniku zahŕňa:

a) zhodnotenie, v ktorých smeroch podnik dodržiava, prípadne v ktorých nemôže dodržať platné právne predpisy na ochranu životného prostredia, s vyčíslením nákladov, ktoré budú nevyhnutné na dosiahnutie súladu s týmito predpismi,

b) prehľad platieb za znečisťovanie životného prostredia a za využívanie prírodných zdrojov a prehľad sankcií za poškodzovanie životného prostredia uložených podniku podľa zákona o životnom prostredí a podľa iných osobitných predpisov,

c) vyčíslenie škôd na životnom prostredí spôsobených doterajšou činnosťou podniku.

V tomto zákone bola zakotvená povinnosť vyhodnocovať záväzky podniku z hľadiska životného prostredia a v prípade zisteného znečistenia vyčísľovať škody na životnom prostredí. Na základe dostupných informácií a skúseností z priebehu privatizácie možno konštatovať, že aj v prípade, ak sa takéto hodnotenia vykonávali, neexistuje ich centrálna evidencia poskytujúca spoľahlivé údaje o stave životného prostredia v dobe, kedy došlo k zmene vlastníctva zo štátneho na vlastníctvo iných osôb. Taktiež neexistujú žiadne informácie o tom, do akej miery bol zohľadnený „environmentálny dlh“ pri uzatváraní zmlúv, prípadne v ktorých podnikoch boli škody na životnom prostredí odstránené. Nezvládnutie problematiky starých environmentálnych záťaží v procese privatizácie vytvára v súčasnosti problém určovania a dokazovania zodpovedných subjektov za škody na životnom prostredí z minulosti.

Návrhy koncepčného riešenia starých environmentálnych záťaží v Slovenskej republike

Analýza ťažiskových problémov ukazuje, že súčasný stav v riešení problematiky kontaminovaných území nie je uspokojivý. Chýbajúca legislatíva, nedostatočné informácie o počte kontaminovaných lokalít, chýbajúce programy sanačných prác vypracované na základe objektívnych kritérií stanovených pre priorizáciu lokalít majú často za následok neefektívne vynakladanie finančných prostriedkov na sanačné práce.

Systematický prístup k riešeniu problematiky starých environmentálnych záťaží si vyžaduje prijať súbor opatrení v oblasti legislatívnej, administratívnej, technickej a ekonomickej.

Na základe vykonanej analýzy problémov na Slovensku s využitím zahraničných skúseností s riešením kontaminovaných území boli vyšpecifikované nasledovné ciele:

1) Vypracovať právny rámec, vrátane definície starých environmentálnych záťaží.
2) Vytvoriť informačný systém o zdrojoch znečistenia a kontaminovaných lokalít.
3) Zdokonaliť administratívny systém o zdrojoch riadenia kontaminovaných lokalít.
4) Iniciovať a uskutočňovať programy prieskumov a sanácií kontaminovaných území.
5) Vypracovať finančné mechanizmy na tvorbu finančných zdrojov na realizáciu sanačných prác.

V súčasnosti pod pojmom stará environmentálna záťaž rozumieme negatívny dopad na kvalitu životného prostredia danej lokality, spôsobený antropogénnou činnosťou, pričom nie je vyjasnená zodpovednosť subjektu za návrh a vykonanie nevyhnutných nápravných opatrení s ohľadom na akceptovateľný dosah na životné prostredie, vrátane zdravia človeka. Ide predovšetkým o staré skládky odpadov, staré banské diela, odkaliská a iné objekty banskej činnosti, územia znečistené armádou a ďalšie potenciálne zdroje znečistenia, ako sú napr. areály podnikov, poľnohospodárske dvory, hnojiská a pod., ktoré môžu byť významným zdrojom znečistenia podzemnej a povrchovej vody, pôdy, horninového prostredia i ovzdušia.

Stará environmentálna škoda by sa mala zásadne identifikovať a kvantifikovať vypracovaním environmentálneho auditu a až na základe výsledkov objektívneho hodnotenia bude potrebné rozhodnúť o ďalšom postupe na stanovenie a určenie rizík, ktoré z identifikovanej záťaže vyplývajú pre životné prostredie v súvislosti s predpokladaným využívaním územia a na zdravie obyvateľstva. Rozsah likvidácie záťaže a prijímanie opatrení je potrebné stanoviť individuálne až na základe tohto hodnotenia.

Z analýzy právnych predpisov vyplynulo, že súčasná slovenská legislatíva, upravujúca ochranu životného prostredia, nerieši problematiku kontaminovaných území komplexne. Existujú právne normy, ktoré sa vo všeobecnej rovine dotýkajú danej problematiky. Chýbajú však mnohé dôležité aspekty, ktoré súčasná legislatíva nepokrýva a ide najmä o:

- definíciu kontaminovaných lokalít, resp. starých environmentálnych záťaží,
- otázky zodpovednosti za kontamináciu – určenie zodpovedných subjektov najmä v prípadoch, ak znečisťovateľ nie je známy,
- administratívny systém riadenia kontaminovaných lokalít,
- kontrola uložených nápravných sanačných opatrení,
- prieskum a sanácia územia,
- financovanie z verejných i súkromných zdrojov,
- kritériá pre posudzovanie stupňa znečistenia, určovanie limitov pre vyčistenie znečistených území.

Pre dosiahnutie stanoveného cieľa je potrebné zabezpečiť nasledovné čiastkové úlohy:

1. Vykonať analýzu vlastníckych vzťahov pre určenie zodpovedných subjektov za kontamináciu a vymedzenie zodpovednosti štátu.
2. Pripraviť návrh zásad zákona o kontaminovaných územiach.
3. Prijať zákon o kontaminovaných územiach a zodpovednosti za staré environmentálne záťaže.

4. Vypracovať metodické usmernenia a smernice pre zjednotenie postupu pri identifikácii a prieskume znečistených lokalít, rizikovej analýze a sanačných prácach.

K základným okruhom problémov, ktoré by mala zákonná úprava riešiť, patrí:

- určenie princípov, z ktorých by mala právna úprava vychádzať,
- definovanie zodpovednosti za spôsobenú kontamináciu,
- definovanie kompetencií orgánov štátnej správy v rozhodovacom a kontrolnom procese,
- vytvorenie informačného systému a vedenie evidencie potenciálnych zdrojov znečistenia a kontaminovaných území,
- spôsob financovania prieskumu a sanačných prác,
- usmernenie postupu pri identifikácii a prieskume znečistenia, rizikovej analýze a realizácii sanačných prác.

Vytvorenie nástroja na hodnotenie rizík zdrojov znečistenia a kontaminovaných území na účely identifikácie zodpovednosti

Ďalším systémovým krokom je vytvorenie nástroja na vyhodnotenie údajov charakterizujúcich lokality starých environmentálnych záťaží. Údaje z databázy by boli spracované modulom umožňujúcim vyhodnotenie potenciálneho rizika danej aktivity na životné prostredie. Výsledkom hodnotenia rizika by bola určitá hodnota pre každý zdroj znečistenia, a to z hľadiska možných kontaminantov, ohrozenia podzemných a povrchových vôd a využitia územia. Pri vyhodnocovaní by boli zohľadnené rôzne kritériá, napr. veľkostné kategórie zdrojov znečistenia, rozdielne prírodné podmienky Slovenska, dostupnosť údajov a pod.

Takýto systém by mohol byť využitý ako cenný nástroj pri realizácii stratégie smerujúcej k dosiahnutiu potrebnej kvality podzemnej a povrchovej vody a zlepšeniu kvality životného prostredia.

Pre realizáciu tohto cieľa je potrebné spracovať projekt v zmysle zákona o Štátnom informačnom systéme ako subsystéme informačného systému. Pri vypracovaní projektu bude potrebné vychádzať predovšetkým z existujúcich zdrojov rezortného informačného systému a využili by sa skúsenosti získané v rámci doterajších projektov zameraných na riešenie problematiky starých environmentálnych záťaží.

Ďalším cieľom je navrhnúť systém riadenia kontaminovaných lokalít. Pre splnenie tohto cieľa je potrebné:

1. prehodnotiť súčasný systém manažmentu, vypracovať prehľad inštitúcií zodpovedných za riešenie problematiky kontaminovaných území na celoštátnej a regionálnej úrovni zúčastňujúcich sa na povoľovacom a kontrolnom procese,
2. navrhnúť mechanizmus spolupráce medzi zúčastnenými inštitúciami, definovať ich zodpovednosti,
3. prehodnotiť kapacity najmä na úrovni krajských a obvodných úradov životného prostredia ako miestne špecializovaných orgánoch štátnej správy,
4. vytvoriť odborný poradný orgán pre poskytovanie poradenstva pri rozhodovaní orgánov štátnej správy o sanačných opatreniach.

Významnou súčasťou navrhovaného systému je určenie finančných mechanizmov pre tvorbu a použitie zdrojov na realizáciu sanačných prác. Pre splnenie tohto cieľa by bolo vhodné ho riešiť v rámci dvoch čiastkových úloh, a to najmä analýzou možných finančných zdrojov (verejných a súkromných) a stratégiou tvorby finančných zdrojov na sanácie do budúcnosti.

Základným predpokladom pre dosiahnutie navrhovaných cieľov je spolupráca viacerých rezortov, ktorých sa daná problematika bezprostredne týka a ich koordinovaný postup pri napĺňaní stanovených koncepčných zámerov riešenia starých environmentálnych záťaží. Pre tento účel je potrebné vytvoriť medzinárodnú pracovnú komisiu, ktorá bude usmerňovať realizáciu čiastkových úloh podľa aktuálnych finančných a časových možností.

Princípy určujúce zodpovednosť za spôsobenú kontamináciu

Medzi základné princípy, ktoré môžu slúžiť ako podklad pre právny predpis, ktorý by riešil problematiku starých environmentálnych záťaží, patrí:

- *Princíp „znečisťovateľ platí“.* Tento základný princíp je nespochybniteľný a do budúcnosti musí byť jednoznačne uplatňovaný ako základný princíp pri určovaní zodpovednosti za spôsobenú kontamináciu. V podmienkach Slovenskej republiky zavedenie a uplatňovanie tohto princípu pri určovaní zodpovednosti za staré ekologické záťaže je značne problematické, a to najmä z týchto dôvodov:

  a) pred privatizáciou bol jediným vlastníkom štát. Pri uplatňovaní tohto princípu by bol štát hlavným zodpovedným subjektom za kontamináciu, čo by v súčasnej ekonomickej situácii znamenalo zmrazenie procesu odstraňovania starých environmentálnych záťaží;

  b) od začiatku procesu privatizácie došlo v mnohých lokalitách viackrát k zmene vlastníkov. Pri uplatňovaní princípu „znečisťovateľ platí“ sa bude musieť určiť podiel každého vlastníka na kontaminácii územia. Takéto dokazovanie by bolo pomerne náročné, a to aj z hľadiska finančného a časového. Najviac komplikované by bolo tým, že mnohé zo subjektov už v právnej forme neexistujú.

- *Princíp „zvýhodnený platí“.* Ide o princíp, podľa ktorého by zodpovednosť za kontamináciu územia bola uložená tomu, kto mal, resp. bude mať z aktivity v danej lokalite úžitok. Tento princíp by mal byť kombinovaný s princípom „znečisťvateľ platí“, najmä pri určovaní zodpovednosti za staré ekologické záťaže. Pri definovaní tohto termínu a návrhu na jeho zavedenie do legislatívy sa nedosiahla v súčasnom období jednoznačná zhoda a bude si vyžadovať ďalšie odborné diskusie a rozpracovanie.

Kto by teda mal byť zodpovedný za spôsobenú kontamináciu? Priamou zodpovednosťou za nápravu kontaminovaného územia by mal byť jednoznačne viazaný terajší vlastník pozemku, na ktorom bola kontaminácia zistená. Táto zodpovednosť spočíva v tom, že:

- vlastník pozemku bude zodpovedný za preukázanie stavu znečistenia lokality,
- vlastník pozemku musí začať proces nápravy kontaminovaného územia,
- vlastník pozemku by riešil zodpovednosť za spôsobenú kontamináciu lokality vo vzťahu k pôvodcovi znečistenia, a to v prvom rade dohodou alebo aj súdnou cestou,

— v prípade určenia viacerých „zodpovedných osôb“ za kontamináciu je potrebné hľadať konsenzus na základe spoločnej a dobrovoľnej dohody. Pre takýto prípad by bol vhodný nasledovný postup:

  a) orgány štátnej správy by vyzvali „zodpovedné osoby“, aby v stanovenom termíne uzavreli vzájomnú dohodu o spoločnom financovaní všetkých prác,

  b) ak by sa v stanovenom termíne „zodpovedné osoby“ nedohodli na podiele zodpovednosti, príslušný orgán štátnej správy ich vyzve, aby v stanovenej lehote podali dôkaz o podaní návrhu na súd o určenie podielu zodpovednosti.

Zodpovednosti by mohol byť subjekt zbavený v prípade, ak:

— v kúpnej zmluve uzavretej pri nadobudnutí majetku prevzal zodpovednosť za kontamináciu bývalý vlastník, teda ten, kto nehnuteľnosť predáva,

— zodpovednosť za kontamináciu z minulosti prevezme štát, a to formou rozhodnutím vlády, napr. pri vstupe zahraničného kapitálu,

— ak by inak rozhodol súd,

— ak vlastník pozemku preukáže zodpovednosť za kontamináciu jeho pôvodcovi.

V ktorých prípadoch by mal byť za kontamináciu zodpovedný štát ? V zákone o zodpovednosti za staré environmentálne záťaže by mali byť upravené výnimočné okolnosti, kedy štát berie na seba zodpovednosť za kontamináciu územia. Išlo by o tieto prípady:

— vojenské škody,

— vojenské objekty a vojenské aktivity,

— objekty a aktivity štátnych podnikov,

— živelné katastrofy,

— ak štát dobrovoľne prevezme na seba zodpovednosť za iný subjekt (napr. pri vstupe zahraničného kapitálu, ak majiteľ pozemku nie je známy a pod.),

— za prípady, kedy zodpovednosť nie je možné preukázať.

◤ *Princíp „hľadania spoločensky prijateľnej miery rizika“.* Tento princíp vyjadruje skutočnosť, že dosiahnutie „nulového rizika“ (napr. absolútne odstránenie znečistenia) nie je vždy z hľadiska životného prostredia nevyhnutné a je obvykle spojené s neprimeranými nákladmi. Za prioritu sa považuje sanácia tých starých ekologických záťaží, ktoré predstavujú riziko pre ľudské zdravie a životné prostredie. Pritom miera záväznosti a nevyhnutné opatrenia sa stanovujú na základe hodnotenia rizík.

V súvislosti s potrebou vytvorenia informačného systému kontaminovaných lokalít bude potrebné v zákone upraviť povinnosť vypracovať na náklady vlastníka pozemku, na ktorom sa nachádza potenciálny zdroj znečistenia, ekologický audit, a to:

— všeobecný – do stanoveného termínu,

— pri každej zmene vlastníckych vzťahov,

— pri zmene technológie výroby,

— na základe rozhodnutia orgánu štátnej správy za zákonom taxatívne vymedzených podmienok.

Pre vypracovanie ekologického auditu musí byť pripravená smernica, ktorá vymedzí rozsah požiadaviek a informácií, ktoré musí audit obsahovať.

Problematika zisťovania kontaminácie, rizikovej analýzy a vykonávania nápravných opatrení je v Slovenskej republike pomerne nová. Z odborného hľadiska ide o náročnú problematiku, ktorá vyžaduje široký rozsah skúseností z viacerých vedných odborov.

Skúsenosti zo zahraničia ukazujú, že pre rozhodovací proces je užitočné, aby povoľovací orgán pri rozhodovaní o sanačných opatreniach mal možnosť konzultovať, resp. vyžiadať si odborné stanovisko od nezávislého odborného orgánu. Pozitívne skúsenosti v tomto smere zaznamenali napríklad v Holandsku či Dánsku.

V našich podmienkach je potrebné diskutovať o potrebe a možnostiach vytvorenia takéhoto odborného orgánu pri Ministerstve životného prostredia, ktorý by na požiadanie povoľujúceho orgánu poskytoval odbornú pomoc orgánom štátnej správy v rámci povoľovacieho procesu a v prípade požiadavky aj pre investorov.[2)]

Rozhodovací proces a mechanizmus kontroly

V súčasnosti sa na vydanie rozhodnutia o nápravných opatreniach využívajú ustanovenia zákona o vodách napriek tomu, že ustanovenie tohto zákona sa vzťahuje iba na prípady havarijného zhoršenia akosti vôd. Problémom je aj nejednotnosť postupu orgánov štátnej správy pri určovaní cieľových hodnôt sanácie. V rámci úvah de lege ferenda by bolo vhodné určiť orgán, ktorý bude mať právo v prípade znečistenia, resp. podozrenia zo znečistenia:

a) nariadiť prieskum znečistenia,
b) vyjadriť sa k výsledkom vstupného auditu,
c) vyjadriť sa k výsledkom rizikovej analýzy,
d) posúdiť a vyjadriť sa k monitorovacím systémom,
e) vyjadriť sa ku komplexnému projektu sanácie a vydať rozhodnutie na všetky druhy prác,
f) udeľovať sankcie za nedodržiavanie podmienok rozhodnutia.

Pre rozhodovanie o kontaminovaných územiach by mal byť určený jeden kompetentný orgán štátnej správy, a to orgán štátnej vodnej správy. Právo vykonávať kontrolu v priebehu sanačných prác by mal mať orgán štátnej správy a Slovenská inšpekcia životného prostredia. Po uskutočnení sanácie by orgán štátnej správy mal vydať „certifikát súladu“. Podkladom pre vydanie tohto dokumentu by mal byť záverečný audit vykonaný firmou, ktorú určí orgán štátnej správy po dohode s investorom. Náklady na jeho vypracovanie by znášal investor.

Ďalej je potrebné, aby zákon ustanovil povinnosť zasielať údaje z monitoringu kontaminovaných lokalít orgánu štátnej správy a inštitúcií zodpovednej za tvorbu centrálnej databázy kontaminovaných lokalít. Zoznam tých, ktorí sú povinní vykonať vstupný audit, musí vypracovať príslušný orgán štátnej správy. Samozrejme je potrebné, aby zákon upravil donucovacie nástroje a sankcie pre toho, kto bude konať v rozpore s ustanoveniami navrhovaného zákona.

2) V zmysle ostatnej novely zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy (novela č. 37/2010 Z. z.), sa od 1. júla 2010 ruší Ministerstvo životného prostredia, pričom jeho pôsobnosti v prevažnej miere prechádzajú na Ministerstvo pôdohospodárstva SR.

Právna zodpovednosť za staré záťaže podľa osobitných predpisov environmentálneho práva v Slovenskej republike

Ako už bolo uvedené, v Slovenskej republike neexistuje špeciálna právna úprava, ktorá by komplexne riešila predmetnú problematiku. Čiastkovú úpravu však možno nájsť jednak v predpisoch regulujúcich privatizáciu a v niektorých predpisoch environmentálneho práva.

Podľa zákona č. 223/2001 Z. z. o odpadoch v znení neskorších predpisov je riešený postup v prípade nájdenia tzv. opusteného odpadu. V týchto prípadoch prebieha konanie o zistenie zodpovednej osoby. Ak sa táto osoba nenájde, odpady zneškodní príslušný obvodný úrad životného prostredia. Ak ide o komunálne odpady alebo drobný stavebný odpad, zhodnotenie alebo zneškodnenie odpadu zabezpečí príslušná obec.

Podľa § 22 spomínaného zákona vytvárajú prevádzkovatelia skládok počas prevádzky skládky účelovú finančnú rezervu na prefinancovanie nákladov spojených s uzavretím, rekultiváciou a monitoringom skládky po jej uzavretí. Ak sa prevádzkovateľ skládky rozhodne ukončiť podnikanie bez právneho nástupcu pred ukončením uzavretia skládky, jej rekultivácie alebo skončenia monitoringu, prechádzajú všetky práva a povinnosti súvisiace s týmito činnosťami vrátane práva nakladať s účelovou finančnou rezervou na obec, na území ktorej leží prevažná časť skládky.

Problematika zodpovednosti za environmentálne záťaže je najkomplexnejšie riešená pri starých banských dielach. V § 35 zákon č. 44/1988 Zb. o ochrane a využívaní nerastného bohatstva (banský zákon) v znení neskorších predpisov staré banské dielo vymedzuje ako banské dielo v podzemí, ktoré je opustené a ktorého pôvodný prevádzkovateľ ani jeho právny nástupca neexistuje alebo nie je známy. Zabezpečenie a likvidáciu starých banských diel a ich následkov, ktoré ohrozujú verejný záujem, podľa tohto zákona zabezpečí v nevyhnutnom rozsahu Ministerstvo životného prostredia SR a vysporiada aj prípadné škody na hmotnom majetku spôsobené pri zabezpečovaní alebo likvidácii starých banských diel. Tento fakt je zohľadnený aj v § 3 ods. 1 písm. h) vyhlášky Ministerstva financií SR č. 305/1993 Z. z. o spôsobe a rozsahu financovania geologických prác a zabezpečenia alebo likvidácie starých banských diel a ich následkov zo štátneho rozpočtu.

Zákon č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon) v § 42 ods. 1 upravuje povinnosť každého, kto spôsobí poškodenie povrchových vôd alebo podzemných vôd, alebo prostredia s nimi súvisiaceho (pôvodca poškodenia), vykonať opatrenia na nápravu alebo uhradiť s tým spojené náklady. Táto povinnosť sa vzťahuje aj na nadobúdateľa majetku, s ktorého existenciou alebo používaním je uvedené poškodenie v príčinnej súvislosti. Prípadná zodpovednosť za škodu ani trestná zodpovednosť tým nie sú dotknuté. Podľa § 42 ods. 3 v prípade, ak pôvodca poškodenia nie je známy alebo nemá vlastné sily a prostriedky na vykonanie opatrení na nápravu a hrozí nebezpečenstvo zhoršenia stavu vôd alebo s nimi súvisiaceho prostredia, zabezpečí vykonanie opatrení orgán štátnej vodnej správy. Podľa § 42 ods. 4 náklady na vykonanie opatrení podľa ods. 3 sa uhrádzajú z prostriedkov štátneho rozpočtu. Pôvodca poškodenia je povinný vynaložené finančné prostriedky uhradiť; na vymáhanie týchto prostriedkov je oprávnené ministerstvo.

Zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov v § 3 ods. 3 okrem iného upravuje povinnosť podnikateľov a právnických osôb, ktorí zamýšľajú vykonávať činnosť, ktorou môžu ohroziť alebo narušiť územný systém

ekologickej stability, navrhnúť opatrenia, ktoré prispejú k jeho vytváraniu a udržiavaniu. V § 3 ods. 4 sa upravuje povinnosť podnikateľov a právnických osôb, ktoré svojou činnosťou zasahujú do ekosystémov, ich zložiek alebo prvkov, na vlastné náklady vykonávať opatrenia smerujúce k predchádzaniu a obmedzovaniu ich poškodzovania a ničenia.

Zákon č. 569/2007 Z. z. o geologických prácach (geologický zákon) sa problematiky environmentálnych záťaží dotýka v § 2 ods. 3 písm. d). Citované ustanovenie upravuje geologický prieskum životného prostredia, ktorým sa zisťujú a overujú geologické činitele ovplyvňujúce toto prostredie vrátane vplyvov, ktoré vznikajú ľudskou činnosťou (antropogénne vplyvy), a navrhujú sa sanačné opatrenia. V zmysle § 36 ods. 1 písm. p) Ministerstvo životného prostredia SR zabezpečuje zisťovanie starých banských diel, geologických diel a geologických objektov.

Podľa § 8 zákona č. 220/2004 Z. z. o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy a o zmene zákona č. 245/2003 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov je každý, kto má podozrenie, že môže dôjsť k poškodeniu poľnohospodárskej pôdy rizikovými látkami, alebo zistí poškodenie poľnohospodárskej pôdy rizikovými látkami, povinný túto skutočnosť ohlásiť príslušnému orgánu ochrany poľnohospodárskej pôdy alebo pôdnej službe. Za poľnohospodársku pôdu poškodenú rizikovými látkami sa považuje poľnohospodárska pôda, v ktorej sa aspoň jedna riziková látka nachádza v množstve nad limitnou hodnotou rizikových látok podľa prílohy 2 predmetného zákona. Každý, kto svojou činnosťou rizikovými látkami poškodí poľnohospodársku pôdu, je povinný bezodkladne vykonať opatrenia na odstránenie poškodenia. Ak tak neurobí, orgán ochrany poľnohospodárskej pôdy tomu, kto poškodenie spôsobil, uloží opatrenia na odstránenie poškodenia poľnohospodárskej pôdy navrhnuté pôdnou službou.

Zákon č. 127/2006 Z. z. o perzistentných organických látkach a o zmene a doplnení zákona č. 223/2001 Z. z. o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov sa environmentálnych záťaží dotýka v § 4, ktorý definuje ciele národného realizačného plánu pre oblasť perzistentných organických látok, predovšetkým výskumu, vývoja a monitorovania výskytu perzistentných organických látok v životnom prostredí a tiež zisťovania a sanácie lokalít kontaminovaných perzistentnými organickými látkami.

V zákone č. 359/2007 Z. z. o prevencii a náprave environmentálnych škôd a o zmene a doplnení niektorých zákonov je pojem environmentálna škoda definovaný relatívne podobne ako pojem environmentálna záťaž. Zákon sa však nevzťahuje na škodu spôsobenú emisiou, udalosťou alebo haváriou, ktorá vznikla pred dňom účinnosti tohto zákona. Vďaka tomuto ustanoveniu bude možné zreteľne oddeliť pôsobnosť navrhovaného zákona o environmentálnych záťažiach od zákona o environmentálnej škode.

Prax ukazuje, že v súčasnosti platná legislatíva nevytvára dostatočný „tlak“ na osoby zodpovedné za environmentálne záťaže. Riešia sa iba tie lokality, kde vznikne bezprostredná hrozba pre životné prostredie a kde je potrebné urýchlene prijať nápravné opatrenia. Vzhľadom na absenciu právneho predpisu v oblasti riešenia environmentálnych záťaží nie sú stanovené záväzné, jednotné a všeobecne platné pravidlá v tejto oblasti.

Právna zodpovednosť za staré záťaže vo vybraných krajinách Európskej únie a USA

Jednotlivé štáty Európskej riešia problematiku environmentálnych záťaží v rámci národných právnych predpisov na veľmi rozdielnych princípoch.

Napríklad v Nemecku, Holandsku a Švédsku sa staré environmentálne záťaže financujú zo štátneho rozpočtu v rámci všeobecného daňového zaťaženia. Niektoré štáty, ako napríklad Rakúsko a Francúzsko, používajú na financovanie nákladov súvisiacich s environmentálnymi záťažami špeciálny kompenzačný fond, ktorého príjmom sú poplatky za niektoré chemické látky, za nebezpečné odpady a pod. V niektorých prípadoch takéto fondy slúžia nielen na riešenie starých záťaží, ale i na finančné krytie nákladov súvisiacich s budovaním a sanáciou skládok odpadov a pod. Vo Švajčiarsku takúto úlohu plní Federálny fond nápravných opatrení.

Právna úprava v Dánsku o kontaminovaných pôdach je účinná od roku 1999. Predmetný zákon bol novelizovaný v roku 2006 a tvorí základný rámec riešenia tejto problematiky. Zákon kladie dôraz na riešenie kontaminovaných pôd, ktoré môžu vďaka antropogénnej činnosti poškodzovať zdravie obyvateľstva, podzemné vody a vo všeobecnosti aj životné prostredie, ale neupravuje napríklad kontamináciu spôsobenú aplikovaním pesticídov alebo agrochemikálií do poľnohospodárskych vôd.

V Rakúsku túto problematiku upravuje zákon č. 299/1989 o sanácii starých záťaží. Účelom tohto zákona je financovanie zaistenia a sanácie starých záťaží. Za staré záťaže sa považujú staré skládky, staré lokality a nimi kontaminovaná pôda a podzemná voda, z ktorých hrozí závažné nebezpečie pre zdravie človeka alebo životné prostredie.

Osobitné postavenie pri riešení tejto problematiky predstavuje bývalá Nemecká demokratická republika. Išlo o najjednoduchší systém procesu aplikovania právnej zodpovednosti za staré záťaže, kedy sa prevody majetku z bývalých štátnych podnikov uskutočnili v rámci zjednocovania Nemecka a kde neboli spomaľované a komplikované nedostatkom finančných prostriedkov. V Nemecku bola vyhlásená tzv. oslobodzovacia klauzula, na základe ktorej mohol nový vlastník požiadať o pozbavenie zodpovednosti za staré záťaže na prevedenom majetku, ak tieto záťaže vznikli pred 1. júnom 1990. Cieľom tohto opatrenia bolo urýchliť ekonomický rozvoj vo východonemeckých krajinách. Väčšinu starých záťaží na životnom prostredí tak v Nemecku postupne uhradil, resp. hradí štát.

Vláda Maďarskej republiky v záujme toho, aby sa činnosti ovplyvňujúce kvalitu podzemných vôd vykonávali kontrolovaným spôsobom, vydala nariadenie č. 33/2000 (III.17) Korm. o niektorých úlohách súvisiacich s činnosťami ovplyvňujúcimi kvalitu podzemných vôd. Účelom tohto nariadenia je zamedziť environmentálnu záťaž podzemných vôd, prevenciu znečisťovania podzemných vôd a okolitého geologického prostredia, znížiť mieru ich nadlimitného znečisťovania a vznik škôd a postupy na ich odstránenie. Súčasťou uvedeného nariadenia vlády sú limity pre podzemnú vodu a horninové prostredie. Vytvoril sa tu osobitný rezervný fond, do ktorého sa odvádzal podiel z nákupnej ceny privatizovaného majetku, prostriedky ktorého sa využívali na realizáciu nápravných opatrení. Maďarská vláda v mnohých prípadoch znížila ceny majetku, a to najmä v kontaminovaných oblastiach.

V Estónsku tzv. privatizačná agentúra používa štandardizovaný typ zmluvy, na základe ktorej Agentúra ochrany životného prostredia nahrádza náklady spojené so znečistením, ak toto znečistenie vzniklo činnosťou bývalého štátneho podniku a bolo identifikované do

piatich rokov od prevodu vlastníctva podniku. Po uplynutí tejto lehoty už zodpovedá za všetky záťaže nový vlastník.

V Českej republike je sanácia environmentálnych záťaží riešená na základe uzavretých zmlúv o úhrade nákladov vynaložených na vyrovnanie ekologických záväzkov vzniknutých pred privatizáciou medzi Fondom národného majetku Českej republiky a nadobúdateľmi privatizovaných podnikov, tzv. ekologických zmlúv. Náklady na splnenie ekologických záväzkov obsahujú náklady na prieskum environmentálnej záťaže, na analýzu rizík a jej aktualizáciu, na projekt a realizáciu nápravných opatrení a činnosť odborného dozoru pri sanácii environmentálnych záťaží. V roku 1999 v spolupráci s Ministerstvom životného prostredia Českej republiky zostavili príslušné inšpektoráty Českej inšpekcie životného prostredia a okresné úrady zoznam prioritných ekologických problémov v jednotlivých regiónoch v Českej republike a na základe uznesenia vlády Českej republiky[3)] sa má Fond národného majetku ČR riadiť týmito prioritami. Pri riešení environmentálnych záťaží sa vychádza zo Smernice pre prípravu a realizáciu zákaziek riešiacich ekologické záväzky pri privatizácii č. 3/2004 Fondu národného majetku Českej republiky a Ministerstva životného prostredia ČR a súčasne z metodických pokynov, ktoré vydalo Ministerstvo životného prostredia Českej republiky. Súčasťou smernice sú limity pre znečistenie podzemných vôd a zemín. V rámci informačného systému životného prostredia existuje databáza „Systém evidencie starých ekologických záťaží životného prostredia“, ktorá obsahuje lokality so starými ekologickými záťažami a informácie o type a rozsahu kontaminácie. V rokoch 1991 – 2007 sa na základe ekologických zmlúv na riešenie environmentálnych záťaží vzniknutých pred privatizáciou vynaložilo cca 30 mld. Kč.[4)] Právnu úpravu zmien vlastníckych vzťahov v Českej republike riešili:

- tzv. reštitučné predpisy (zákon č. 403/1990 Zb. o zmiernení následkov niektorých majetkových krívd, zákon č. 87/1991 Zb. o mimosúdnych rehabilitáciách a zákon č. 229/1991 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde),
- privatizačné predpisy (zákon č. 92/1991 Zb. o prevode majetku štátu na iné osoby).

Kongres v Spojených štátoch amerických v roku 1980 prijal zákon o náprave, kompenzácii a zodpovednosti za škody v životnom prostredí *(Comprehensive Environmental Response, Compensation and Liability* – skrátene CERRLA). Tento zákon poskytuje právnu úpravu pre nápravu škôd spôsobených činnosťami z minulosti a pôsobí retroaktívne a je určený na podporu rekultivácie lokalít, ktoré boli kontaminované v minulosti.

CERLA vo svojej podstate zavádza tieto základné ciele[5)]:

1. CERLA vytvára systém zbierania informácií, ktoré sa vyžadujú, aby vlastníci skládok nebezpečných odpadov oznámili EPA[6)] povahu nebezpečných odpadov uložených v danej lokalite.
2. CERLA splnomocňuje federálnu vládu na to, aby reagovala na tieto oznámenia a realizovala ich čistenia. Federálna vláda je oprávnená využívať buď krátkodobé opatrenia

3) Nariadenie vlády č.51/2001 Zb.

4) JÁNOVÁ, V., PALÚCHOVÁ, K.: *Neželané dedičstvo – environmentálne záťaže.* ARETE, s. r. o. Bratislava, 2008, s. 64.

5) JANČÁROVÁ, I.: *Staré ekologické zátěže v kontextu americké, evropské a mezinárodní právní úpravy.* Acta Universitatis Brunensis, Iuridica No 321, Brno, 2007, s. 20.

6) *United States Environmental Protection Agency* – Agentúra na ochranu životného prostredia v Spojených štátoch amerických.

na odstránenie znečistenia *(removal actions)* vrátane záchranných aktivít, alebo dlhodobé opatrenia na nápravu *(remedial activities).* EPA je oprávnená rekultivovať tieto lokality, vyžadovať náhradu nákladov na opatrenia na nápravu od osôb zodpovedných za kontamináciu a žiadať náhradu škody spôsobenej na prírodných zdrojoch.

3. CERLA vytvorila tzv. Superfond, z ktorého sú uhrádzané náklady na vyčistenie lokality. Príjmy tohto fondu sú vytvárané na základe zdanenia predaja produktov chemických korporácií.
4. CERRLA založila systém rozloženia zodpovednosti za úniky nebezpečných látok.[7)]

Zodpovednosť, na ktorej je v rámci CERLA založený princíp odstraňovania starých ekologických záťaží, je zodpovednosťou

a) retroaktívnou,
b) objektívnou,
c) spoločnou a nerozdielnou, s tým, že sa nevyžaduje porušenie primárnej právnej povinnosti.

Pokiaľ by sme mali komparovať právnu zodpovednosť za staré environmentálne záťaže podľa právnej úpravy v Spojených štátoch amerických so slovenskou právnou úpravou, tak istú podobnosť nachádzame so zodpovednosťou za škody, ktoré sú spôsobené zákonom vymedzenými pracovnými činnosťami, ktorá je takisto zodpovednosťou objektívnou, ale súčasne sa na naplnenie zodpovednostného vzťahu nevyžaduje ani porušenie právnych predpisov, pokiaľ neberieme do úvahy všeobecnú povinnosť škodu nespôsobiť.

V tejto súvislosti je potrebné spomenúť program Brownfields,[8)] ktorý vytvorila Agentúra na ochranu životného prostredia. Cieľom tohto programu je podpora štátov, komunít a ďalších účastníkov v procese obnovovania brownfields smerom k vzájomnej spolupráci pri predchádzaní, oceňovaní, bezpečnom čistení a udržateľnom opätovnom rozvoji. Teda pod pojmom brownfields sa rozumie nehnuteľnosť, ktorej rozvoj, obnova či opätovné využitie môžu byť komplikované prítomnosťou, prípadne potenciálnou prítomnosťou nebezpečnej látky, znečistenia alebo kontaminácie. Browfields Program poskytuje finančnú a technickú pomoc na revitalizáciu týchto objektov, vrátane grantov na environmentálny audit, vyčistenie a školenia.

Granty, ktoré sú poskytované agentúrou EPA v rámci Brownfields programu:

- Assessment Grants – poskytnutie finančných prostriedkov na inventarizáciu brownfields, plánovanie, environmentálny audit a podporu komunít.
- Revolving loan Fund Grants – granty z fondu návratných pôžičiek – poskytnutie finančných prostriedkov na zainvestovanie pôžičiek používaných na vyčistenie brownfields.

---

7) CARRIE WATKINS: *Not My Brownfield: Municipial Liability for Aquiring Titl to Brownfields at the Federal and New York State Level, in Albany Law Environmental Outlook Journal, Vol. 9, 2004, 275 – 311.*

8) Tento medzinárodne rozšírený anglický výraz je používaný aj v Slovenskej republike a nie je nahradzovaný slovenským ekvivalentom. Vo všeobecnosti sa pod termín brownfields zaraďujú všetky pozemky a nehnuteľnosti v urbanizovanom území, ktoré stratili svoju pôvodnú funkciu alebo sú nedostatočne využité, majú pravdepodobne ekologickú záťaž.

- Cleanup Grants – tento druh grantu poskytuje priame financie na čistiace aktivity.
- Jop Training Grants – ide o granty na rozvoj ľudských zdrojov – poskytovanie environmentálneho vzdelávania pre obyvateľov brownfields komunít.
- Training, Research and Technical Assistance – granty na vzdelávanie, výskum a na technickú pomoc – financujú organizácie podporujúce miestne a národné brownfields iniciatívy.
- State and Tribal Response Program Grants – financuje vytvorenie alebo rozšírenie zodpovednostných programov.

Summary

Finally, it can be stated that time perspective is crucial for application of special rules for the remedying of environmental burdens and that legislation may include not only the burdens that have their historical origins. From this perspektive, I consider it appropriate to remove the sing, the old“, which in our domestic conditions more or less stabilized, and the concept of environmental burdens or contaminated site.

An analysis of European legislation that question, there is a problem in European Union countries. Ways can be undrestood both as proprietary injury or damage to the environment. The owner then has the frames liability claim for damages, which rectifies the two basic forms.

Zoznam použitej literatúry:

[1] JANČÁROVÁ, I.: Staré ekologické záťaže v kontexte americkej, európskej a medzinárodnej právnej úpravy. Spisy Právnickej fakulty Masarykovej Univerzity, Brno 2007.

[2] MILLAN, S. A.: Contemporary CERLA: Reversals of Fortune and Black Holes, Fordham Environmental Law Review, 16, 2004-2005, p. 192 – 205.

[3] JÁNOVÁ, V., PALÚCHOVÁ, K.: Neželané dedičstvo – environmentálne záťaže. ARETE, s. r. o. Bratislava, 2008.

JUDr. Ing. Branislav Cepek, PhD.
Odborný asistent na katedre správneho a environmentálneho práva PF UK
branislav.cepek@flaw.uniba.sk

Vybrané problémy pri uplatňovaní zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia v slovenskom právnom systéme

Selected issues relating to the application of the double tax treaties in the Slovak legal system

Peter Feiler

Kľúčové slová:

zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia, Viedenský dohovor o zmluvnom práve, skutočný vlastník príjmu, daňová rezidencia, obchádzanie zákona, priame dane, OECD, Európska únia, judikatúra Európskeho súdneho dvora

Key words:

double tax treaties, Vienna Convention on the Law of Treaties, beneficial owner, tax residency, tax avoidance, direct tax, European Union, case law of the European Court of Justice

1. Význam zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia

Slovenská republika má v súčasnosti uzatvorených 59 zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia. Tieto zmluvy zabraňujú jednak dvojitému zdaneniu daňovníkov zmluvných štátov, ale v rovnakom čase sa dajú chápať aj ako účinný nástroj na zabránenie prípadného dvojitého nezdanenia. Zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia má Slovensko uzatvorené prevažne s vyspelými krajinami sveta a krajinami bývalého východného bloku. Spoločným znakom týchto zmlúv je, že medzi zmluvnými štátmi absentujú tradičné daňové raje.[1)]

Pri uzatváraní zmlúv je, samozrejme, vyvíjané úsilie, aby zmluva neuľahčovala prípadné znižovanie daňového základu na Slovensku. Do nových zmlúv sa vkladajú ochranné ustanovenia, ktoré majú chrániť štát pred eróziou daňových príjmov. Staršie zmluvy už v mnohých prípadoch nereflektujú zmenenú ekonomickú realitu ani posun, ktorý nastal v posledných rokoch v daňovom práve. Pri starších zmluvách sa rovnaký ochranný účinok snaží daňová správa dosiahnuť úpravou interpretácie jednotlivých pojmov. V nasledujúcich častiach sa pokúsim načrtnúť niekoľko problémov, ku ktorým pri aplikácií zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia dochádza.

2. Postavenie zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia v slovenskom právnom systéme

V zmysle Ústavy Slovenskej republiky[2)] a čl. 11 ods. 5 Listiny základných práv a slobôd[3)] je možné dane ukladať iba na základe zákona, čiže prostredníctvom normatívneho

1) Napr. Lichtenštajnsko, Monako, Andorra, Britské panenské ostrovy a pod.

2) Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky z 1. septembra 1992.

3) Ústavný zákon č. 23/1991 Zb. z 9. januára 1991, ktorým sa uvádza LISTINA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

aktu najvyššej právnej sily.[4] Zároveň čl. 7 ods. 5 Ústavy stanovuje, že medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonom.

Vo vzťahu k uplatňovaniu zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia § 1 ods. 2 zákona č. 595/2003 o dani z príjmov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o dani z príjmov") ustanovuje, že medzinárodná zmluva, ktorá bola schválená, ratifikovaná a vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, má prednosť pred týmto zákonom.

Zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia limitujú uplatňovanie ustanovení zákona o dani z príjmov a fungujú na princípe obmedzovania práva zmluvných štátov podrobovať zdaneniu príjem dosahovaný ich rezidentmi,[5] prípadne príjem dosahovaný zo zdrojov na území príslušného štátu.[6]

3. Výklad zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia

Vzhľadom na obmedzený rozsah zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia tieto nemôžu detailne pokrývať každú jednu spornú oblasť. Jednotlivé zmluvy preto obsahujú ustanovenie, ktoré umožňuje pri aplikácii ustanovení zmluvy priradiť výrazu význam podľa právnych predpisov, ktoré upravujú dane.[7]

3.1 Slovenská perspektíva

Typický problém vzniká, ak daný výraz používaný zmluvou o zamedzení dvojitého zdanenia nie je definovaný ani zmluvou, ani v daňových predpisoch. Uvedená situácia nastáva napríklad pri stanovovaní rozsahu aplikácie ustanovení o licenčných poplatkoch v zmysle zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia.[8] Pojmy uvádzané v príslušných článkoch majú skôr oporu v zákonoch týkajúcich sa práv duševného vlastníctva ako v daňových zákonoch. Navyše, slovenský zákon o dani z príjmov situáciu ešte zhoršuje tým, že využíva inú terminológiu, než je použitá v jednotlivých zmluvách, ako aj v zákonoch týkajúcich sa práv duševného vlastníctva.

Ako príklad je možné uviesť problematiku softvéru. Značný počet starších zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia nereflektuje technologický vývoj a nepoužíva pojem softvér,

4) Bližšie pozri Vlastimil Sojka: Mezinárodní zdanění příjmů, str. 12.

5) V zmysle § 2 písm. d) zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov ide o daňovníkov s neobmedzenou daňovou povinnosťou. Daňová rezidencia závisí od rôznych faktorov, napr. od sídla/miesta skutočného vedenia spoločnosti, trvalého pobytu fyzickej osoby a pod.

6) Slovenský zákon o dani z príjmov definuje takéto príjmy v § 16. Ide napríklad o príjmy dosahované zo zdrojov na území Slovenskej republiky prostredníctvom stálej prevádzkarne daňovníka s obmedzenou daňovou povinnosťou, príjmy zo závislej činnosti vykonávanej na území SR, úrokový príjem vyplácaný od daňovníka s neobmedzenou daňovou povinnosťou, príp. od stálej prevádzkarne daňovníka s obmedzenou daňovou povinnosťou a pod.

7) Napr. Zmluva medzi ČSSR a Holandským kráľovstvom o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmu a majetku (vyhláška MZV č. 138/1974 Zb.) v čl. 3 ods. 2 stanovuje, že „každý výraz, ktorý nie je inak definovaný, má pri aplikácii tejto zmluvy ktorýmkoľvek z oboch zmluvných štátov zmysel, ktorý mu určujú právne predpisy tohto štátu, ktoré upravujú dane, ktoré sú predmetom tejto Zmluvy, pokiaľ súvislosť nevyžaduje odlišný výklad."

8) Tento problém má značný praktický dosah, keďže licenčné poplatky majú tradične podľa zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia iný režim zdanenia než ostatné druhy príjmov.

na ktorý je možné automaticky použiť definíciu zdroja príjmu daňovníka s obmedzenou daňovou povinnosťou podľa zákona o dani z príjmov.[9] Napriek tomu, že zákon o dani z príjmov obsahuje pojem softvér, iným spôsobom ho vôbec nedefinuje.

Danú situáciu ešte komplikuje fakt, že definícia softvéru podľa Modelovej zmluvy OECD o zdaňovaní príjmov a majetku je odlišná od definície softvéru podľa slovenskej legislatívy. V uvedenej situácii sa daňová správa pokúsila situáciu vyriešiť pokynom č. 3399/1998-62, ktorý uverejnilo Ministerstvo financií SR vo Finančnom spravodajcovi č. 3/1998 (ďalej len „pokyn"). V tomto pokyne sa počítačový program – softvér pre účely zákona chápe ako tajný vzorec. Pojem tajný vzorec je uvádzaný aj v starších zmluvách o zamedzení dvojitého zdanenia, čím sa môže zdať situácia vyriešená.

Uvedený pokyn, ako aj iné v súčasnosti uplatňované pokyny a usmernenia,[10] sa vzťahuje k zákonu č. 286/1992 Zb., prípadne k zákonu č. 366/1999 Zb o daniach z príjmov v znení neskorších predpisov, ktoré už v súčasnosti nie sú platné. Bez ohľadu na uvedené fakty si v tomto bode treba položiť otázku ohľadne záväznosti pokynu. V zmysle Ústavy SR a Listiny základných práv a slobôd nie je možné upravovať otázky týkajúce sa daní inak ako na základe zákona.

Pokyn však nepredstavuje ani len podzákonný predpis, ktorý by bol záväzný pre daňovníkov. Zároveň ani nespadá pod definíciu právneho predpisu, ktorý upravuje dane tak, ako je to vyžadované zmluvami o zamedzení dvojitého zdanenia. Záväzný môže byť iba v rámci štruktúry daňovej správy. Uvedené stanovisko je podporené aj judikatúrou Najvyššieho súdu SR,[11] ktorý už v minulosti rozhodol, že takýto pokyn nemôže byť použitý ako prameň práva, ale len ako výkladová pomôcka pri aplikácii zákona.

Táto situácia je dlhodobo neriešená v slovenskej legislatíve a ako dočasné riešenie sa používa analógia, keď sa k pojmom nedefinovaným v daňovom práve priraďuje význam podľa ostatných právnych odvetví. Opäť však v tejto súvislosti treba poznamenať, že definície použité inými právnymi predpismi je možné aplikovať do oblasti daňových predpisov len veľmi obmedzene, pretože analógia vo verejnom práve by nemala byť používaná. Riešením by bolo užšie prepojiť slovenskú daňovú legislatívu s osobitnými predpismi a so zmluvami o zamedzení dvojitého zdanenia.

3.2 Medzinárodnoprávna perspektíva

3.2.1 Viedenský dohovor o zmluvnom práve

Vyššie načrtnuté problémy pri výklade zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia je možné čiastočne riešiť prostredníctvom aplikácie Viedenského dohovoru o zmluvnom práve.[12] Podľa čl. 31 ods. 1 sa zmluva musí vykladať dobromyseľne, v súlade s obvyklým významom, ktorý dáva výrazom v zmluve v ich celkovej súvislosti, a takisto s prihliadnutím na predmet a účel zmluvy. Na základe uvedeného by bolo možné pri výklade pojmov

9) Pozri § 16 ods. 1 písm. e) bod 2.

10) Napr. usmernenie Ministerstva financií Slovenskej republiky č. 5005/2000-7 na uplatňovanie zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia zverejnené vo Finančnom spravodajcovi č. 8/2000.

11) Napr. Rozsudok Najvyššieho súdu SR 3 Sžf 101/2008.

12) Vyhláška ministerstva zahraničných vecí zo 4. septembra 1987 zverejnená v Zbierke zákonov č. 15/1988 Zb. (ďalej len „Viedenský dohovor o zmluvnom práve").

uvedených v zmluvách o zamedzení dvojitého zdanenia používať obvyklý význam daného pojmu bez potreby obmedzovať sa iba na definície uvedené v daňovom práve.

Aplikácia uvedeného riešenia má niekoľko problematických oblastí. V prvom rade ustanovenia týkajúce sa výkladu pojmov nachádzajúce sa v zmluvách o zamedzení dvojitého zdanenia predstavujú vo vzťahu k Viedenskému dohovoru o zmluvnom práve *lex specialis*. V prípade rozporu medzi dvoma právnymi predpismi má mať prednosť konkrétnejší predpis, teda v uvedenom prípade špecifické ustanovenia stanovujúce spôsob výkladu uvedené v zmluvách o zamedzení dvojitého zdanenia.

Zároveň je Viedenský dohovor o zmluvnom práve záväzný pre svoje zmluvné strany, ktorými sú jednotlivé štáty, ktoré dohovor prijali. Je sporné, či sú daňovníci pri výklade zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia povinní postupovať v zmysle dohovoru, keďže chýba akákoľvek norma v slovenskom právnom poriadku, ktorá by ich k tomu zaväzovala.

3.2.2 Modelová zmluva OECD o zdaňovaní príjmov a majetku

Vzorom pre väčšinu uzatvorených zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia je Modelová zmluva OECD o zdaňovaní príjmov a majetku,[13] ktorá sa pravidelne prispôsobuje meniacim sa podmienkam. Niektoré staršie zmluvy vychádzajú aj z Modelovej zmluvy OSN,[14] ktorá sa však už dnes pri uzatváraní zmlúv nepoužíva. Modelová zmluva OECD o zdaňovaní príjmov a majetku obsahuje aj komentár vypracovávaný spoločne jednotlivými členskými krajinami OECD. Členské krajiny sa pri uzatváraní nových a zmenách starších zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia zaväzujú postupovať v zmysle Modelovej zmluvy OECD.[15]

Ani Modelová zmluva OECD však neposkytuje dostatočnú oporu pri výklade jednotlivých zmlúv. Je to z nasledovných dôvodov:

- Niektoré zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia pri uzatváraní nemali ako vzor Modelovú zmluvu OECD (napr. zmluvy uzatvorené podľa Modelovej zmluvy OSN).
- Ustanovenia zmlúv, ktoré boli uzatvorené podľa Modelovej zmluvy OECD, sa môžu podstatným spôsobom odlišovať od znenia predpokladaného modelovou zmluvou OECD. Slovenská republika k niektorými ustanoveniam Modelovej zmluvy OECD uviedla poznámku alebo výhradu (napr. už spomenutý článok o licenčných poplatkoch).

Z uvedených dôvodov sa domnievam, že je potrebné pri uzatváraní nových zmlúv a zmene starších zmlúv postupovať striktne v súlade s Modelovou zmluvou OECD a obmedziť počet poznámok a výhrad v jej komentári. Takýto prístup by priniesol do daňovej správy vyššiu právnu istotu a znížil by riziko potenciálnych sporov s daňovníkmi.

4. Spôsob zamedzenia dvojitého zdanenia

Deklarovaným cieľom jednotlivých zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia je zamedziť nadmernému zdaneniu daňových subjektov v prípadoch obsahujúcich medzinárodný prvok, v ktorých môže dôjsť k zdaneniu vo viacerých krajinách. Tento cieľ však jednotlivé

13) Model Tax Convention on Income and on Capital, OECD Comittee on Fiscal Affairs.

14) Napr. zmluvy s Nigériou, Čínou a Tuniskom.

15) Výnimkou sú poznámky a výhrady uplatňované jednotlivými členskými štátmi, ktoré umožňujú odlišný výklad, prípadne znenie uzatváraných, prípadne menených zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia.

zmluvy v nadväznosti na slovenskú legislatívu nie vždy napĺňajú. Slovenský zákon o dani z príjmov v § 43 stanovuje, že daň z príjmov plynúcich zo zdrojov na území Slovenskej republiky daňovníkom s obmedzenou daňovou povinnosťou sa vo všeobecnosti vyberá zrážkou.[16)]

Zároveň je v § 43 ods. 6 zákona o dani z príjmov stanovené, že vybraním dane zrážkou je splnená daňová povinnosť, ak je vybraná platiteľom dane za daňovníka s obmedzenou daňovou povinnosťou, ktorý na území Slovenskej republiky nepodniká prostredníctvom stálej prevádzkarne. Tvrdosť ustanovenia zjemňujú výnimky týkajúce sa určitých druhov príjmov[17)] a určitých skupín daňovníkov.[18)]

Jednotlivé zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia môžu uplatnenie zrážkovej dane úplne eliminovať (napr. ak ide o zisky podniku podľa článku 7 zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia), prípadne ju znížiť z 19 % na 10 %, príp. 5 % (napr. v prípade výplaty dividend, úrokov alebo licenčných poplatkov). Problémom však je, že zrážková daň sa aplikuje na hrubú sumu vyplatených príjmov neznížených o prípadné náklady často bez možnosti uplatniť si náklady prostredníctvom podaného daňového priznania.

Na ilustráciu uvádzam nasledovný príklad. Ak Slovenská republika zdaní príjem rezidenta iného zmluvného štátu (napr. rezidenta Japonska) vo výške 10 % z hrubej sumy priemyselných licenčných poplatkov[19)] plynúcich zo zdroja na Slovensku, takýto príjem bude podliehať zdaneniu aj v krajine príjemcu príjmu (t. j. v našom prípade v Japonsku). Vo väčšine krajín je však zdaňovaný iba čistý príjem z tohto nájmu (t. j. po odpočítaní nákladov). Z dôvodu, že v Slovenskej republike sa zdaňuje hrubý príjem a v krajine príjmateľa čistý príjem, príjmateľ si nemôže v krajine svojej rezidencie započítať celú daň zaplatenú na Slovensku. Následne tak hrozí dvojité zdanenie príjmu.

4.1 Európska perspektíva

Otázku diskriminácie v prípade uplatňovania zrážkovej dane v štáte zdroja príjmu riešil aj Európsky súdny dvor. Napríklad v rozsudku vo veci C-170/05 Denkavit Internationaal BV, Denkavit France SARL/Ministre de Í Economie, des Finances et de Í Industrie sa Európsky súdny dvor zaoberal otázkou, či zrážková daň uplatnená v súlade so zmluvou o zamedzení dvojitého zdanenia medzi Francúzskom a Holandskom predstavuje diskrimináciu z hľadiska uplatnenia slobody podnikania. V spomínanom prípade Denkavit Európsky súdny dvor konštatoval, že uplatnenie 10 % zrážkovej dane na dividendy prijaté nerezidentom v porovnaní s nižším zdanením dividend u rezidenta vo Francúzsku predstavuje nedovolenú diskrimináciu na základe sídla spoločnosti. Zrážková daň nemôže v takom prípade byť zdôvodnená objektívnymi dôvodmi.

Európsky súdny dvor rozhodol, že právu Európskych spoločenstiev odporuje vnútroštátna úprava, ktorá zdanenie dividend prostredníctvom zrážkovej dane stanovuje len vo vzťahu k nerezidentom. Takéto rozhodnutie súdu neovplynila ani skutočnosť, že zmluva o zamedzení dvojitého zdanenia medzi príslušnými štátmi takúto zrážkovú daň pripúšťala

16) Výnimkou je napríklad príjem plynúci stálej prevádzkarni daňovníka s obmedzenou daňovou povinnosťou podľa § 43 ods. 2 zákona o dani z príjmov.

17) Napríklad činnosti umelcov, športovcov, artistov a pod. podľa § 16 ods. 1 písm. d) zákona o dani z príjmov.

18) Ide napr. o daňovníkov členských štátov Európskej únie.

19) V zmysle čl. 12 ods. 2 písm. a) Zmluva medzi Československou socialistickou republikou a Japonskom o zamedzení zdanenia v odbore daní z príjmu uverejnená pod číslom 46/1979 Zb.

a upravovala možnosť zápočtu dane zaplatenej v krajine zdroja na daň v krajine rezidencie.[20)]

Slovenská republika v nadväznosti na judikatúru Európskeho súdneho dvora odstránila väčšinu diskriminačných ustanovení vo vzťahu k daňovníkom s obmedzenou povinnosťou z krajín Európskej únie. Diskriminačný prístup však stále pretrváva vo vzťahu k daňovníkom z tretích krajín, a to napriek existencii zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia, ktoré tento špecifický problém neriešia.

Záver

Cieľom tohto príspevku bolo poukázať na vybrané problémy pri uplatňovaní zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia. Jedným z dôvodov týchto problémov je chýbajúca prepojenosť zákona o dani z príjmov na zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia a absencia špecifických ustanovení v daňovej legislatíve týkajúcich sa definovania pojmov uvádzaných v zmluvách o zamedzení dvojitého zdanenia. Dostupné výkladové prostriedky sa javia ako nedostatočné alebo neaplikovateľné. Súčasný stav spôsobuje v niektorých situáciách právnu neistotu. Riešením by bolo detailnejšie rozpracovanie problematických oblastí a lepšie prepojenie zákona o dani z príjmov so zmluvami o zamedzení dvojitého zdanenia.

Ďalším významným problémom pri uplatňovaní zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia je, že daňovníkom neposkytujú dostatočnú ochranu pred neprimeraným daňovým zaťažením. Pri riešení tohto problému dochádza k vytváraniu dvoch kategórií daňovníkov. Daňovníci z členských krajín Európskej únie sú na základe zmien v slovenskej legislatíve vystavení riziku diskriminácie a dvojitého zdanenia v oveľa menšej miere než daňovníci z tretích krajín, ktorí sú chránení iba zmluvou o zamedzení dvojitého zdanenia.

Summary

The purpose of this article is to identify main issues relating to the application of double taxation treaties. Based on a review of Slovak tax legislation and double taxation treaties concluded between Slovakia and other countries the major problematic areas relate to the interpretation of double tax treaties and the method of avoiding of double taxation. The Slovak tax legislation does not address properly the issue of interpretation of double taxation treaties. It does not contain specific provisions which are forseen by the double taxation treaties for the purposes of their interpretation. The regulations and guidances issued by the Slovak public authorities in this respect do not represent authoritative source of law and are not binding for the taxable persons.

Another issue relating to the application of double taxation treaties is whether they offer a protection against all cases of double taxation. Based on an illustrative example it is described that the Slovak tax legislation remains discriminatory towards the Slovak tax-non residents from countries with which the Slovak Republic conculded the double taxation treaties. The principle of non-discrimination and avoidance of double taxation is applied only to the taxable persons from the EU member states.

20) Pozri aj rozhodnutie Európskeho súdneho dvora vo veci Aberdeen Property Fininvest Alpha Oy (C-303/07).

The Slovak tax legislation should be amended in future in respect of the issues identified. Otherwise the legal uncertainity may lead to increased costs both for the taxable persons as well as for the tax administration.

Zoznam použitej literatúry:

[1] BAKER, Philip: Double Taxation Conventions and International Tax Law, 1994, London, Sweet&Maxwell, ISBN 0-421-493704.

[2] PANAYI, Christiana HJI: Double Taxation, Tax Treaties, Treaty Shopping and the European Community, 2007, Kluwer Law International, ISBN 978-90-411-2658-0.

[3] ROHATGI, Roy: Basic International Taxation, Volume II, 2007, BNA International Inc. ISBN 978-8-906524-11-4.

[4] SOJKA, Vlastimil: Mezinárodní zdanění příjmů, 2006, Praha, ASPI, ISBN 80-7357-160-9.

[5] TUMA, Jan: Přímé daně při aplikaci smluv o zamezení dvojího zdanění, 1994, Praha, Management Press, ISBN 80-85603-58-6.

[6] VOGEL, Klaus: Klaus Vogel on Double Taxation Conventions, 1997, Kluwer Law International Ltd., ISBN 90-411-0892-0.

JUDr. Ing. Peter Feiler

Externý doktorand na Fakulte práva Bratislavskej vysokej školy práva

Daňový poradca

peterfeiler@yahoo.com

Registračná povinnosť zahraničnej osoby pre daň z pridanej hodnoty z hľadiska platnej legislatívy a aplikačnej praxe

The Registration obligation of foreign entities for Value Added Tax, from the view of legislation in force and application practise

Ján Grman

Kľúčové slová:

daň z pridanej hodnoty, zahraničná osoba, registračná povinnosť, prevádzkareň, ekonomická činnosť

Key words:

PAYE, foreigner, registration duty, premises, economic activity

Aplikácia zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov prináša v praxi nemalé problémy. Rozdielny výklad niektorých ustanovení je mnohokrát predmetom konfliktov, a to aj vo vzťahu k legislatíve dane z pridanej hodnoty iných členských štátov. Jedným z týchto problémov je aj obsahové vymedzenie prevádzkarne pre účely dane z pridanej hodnoty, jej umiestnenie na území Slovenskej republiky zahraničnou osobou a s tým spojená registračná povinnosť, resp. povinnosť pre-registrácie zahraničnej osoby pre daň z pridanej hodnoty. Vzhľadom na uvedený problém je potrebné a vhodné bližšie priblížiť zákonné predpoklady registračnej povinnosti zahraničnej osoby podľa zákona o dani z pridanej hodnoty so zreteľom na ekonomickú činnosť tejto osoby vykonávanú na území Slovenskej republiky. Obzvlášť je potrebné ozrejmiť obsahovú náplň prevádzkarne, umiestnenie prevádzkarne zahraničnou osobou na území Slovenskej republiky, z toho vyplývajúcu registračnú povinnosť zahraničnej osoby a s tým spojenú zmenu „daňového statusu" zahraničnej osoby na „tuzemskú zdaniteľnú osobu" a tzv. povinnosť pre-registrácie.

1. Vymedzenie zahraničnej osoby a ekonomickej činnosti pre daň z pridanej hodnoty

Na úvod pred zákonnými predpokladmi registračnej povinnosti zahraničnej osoby pre daň z pridanej hodnoty je potrebné najskôr vymedziť pojem **zahraničná osoba**. Pri vymedzení zahraničnej osoby možno vychádzať jednak zo všeobecnej definície zahraničnej osoby nachádzajúcej sa v Obchodnom zákonníku (zákon č. 513/1991 Zb., ďalej len „Obchodný zákonník") a jednak zo špeciálnej definície zahraničnej osoby nachádzajúcej sa v zákone č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov (ďalej len *„zákon o dani z pridanej hodnoty"*).

Zahraničnou osobou sa na účely Obchodného zákonníka (v zmysle ustanovenia § 21 ods. 2 Obchodného zákonníka) rozumie fyzická osoba s bydliskom alebo právnická osoba so sídlom mimo územia Slovenskej republiky.

Pri posudzovaní zahraničnej osoby pre účely dane z pridanej hodnoty je však potrebné vychádzať predovšetkým zo zákona o dani z pridanej hodnoty, ktorý má vlastnú definíciu, t. j. vlastné vymedzenie zahraničnej osoby pre účely dane z pridanej hodnoty. Zákon o dani z pridanej hodnoty kvázi dopĺňa všeobecnú definíciu zahraničnej osoby obsiahnutú v Obchodnom zákonníku. Zahraničná osoba bola pôvodne pre účely zákona o dani z pridanej hodnoty vymedzená ako právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá nemá v tuzemsku sídlo, miesto podnikania alebo prevádzkareň a ktorá podniká v zahraničí. V zmysle novely zákona o dani z pridanej hodnoty – zákona č. 471/2009 Z. z. účinného od 1. januára 2010 je zahraničná osoba vymedzená ako zdaniteľná osoba, ktorá nemá v tuzemsku sídlo, miesto podnikania, prevádzkareň, bydlisko alebo sa v tuzemsku obvykle nezdržiava. Zdaniteľnou osobou je pritom v zmysle § 3 ods. 1 zákona o dani z pridanej hodnoty každá osoba, t. j. fyzická alebo právnická osoba, ktorá vykonáva nezávisle akúkoľvek ekonomickú činnosť bez ohľadu na účel alebo výsledky tejto činnosti.

Činnosť zahraničnej osoby na území Slovenskej republiky bude predmetom dane z pridanej hodnoty v prípade splnenia podmienok uvedených v zákone o dani z pridanej hodnoty. Predmetom dane sú len tie plnenia v zmysle § 2 ods.1 zákona o dani z pridanej hodnoty, ktoré uskutoční zahraničná osoba v rámci svojej ekonomickej činnosti, nie tie činnosti, pri ktorých koná ako súkromná osoba.[1)]

Ekonomickou činnosťou (ďalej len „podnikanie“) sa pritom v zmysle § 3 ods. 2 zákona o dani z pridanej hodnoty rozumie *„každá činnosť, z ktorej sa dosahuje príjem a ktorá zahŕňa činnosť výrobcov, obchodníkov a dodávateľov služieb vrátane ťažobnej, stavebnej a poľnohospodárskej činnosti, činnosť vykonávanú ako slobodné povolanie podľa osobitných predpisov,[1)] duševnú tvorivú činnosť a športovú činnosť.“*

Pri posudzovaní *„daňového statusu“* zahraničnej osoby z hľadiska zákona o dani z pridanej hodnoty je potrebné vychádzať z právneho základu jej ekonomickej činnosti na území Slovenskej republiky.

Vykonávanie ekonomickej činnosti znamená, že zahraničná osoba dodáva tovary alebo poskytuje služby v ktoromkoľvek výrobnom alebo obchodnom odvetví. Ekonomická činnosť zahŕňa aj všetky služby poskytované osobami vykonávajúcimi slobodné povolanie.[2)] Za ekonomickú činnosť sa považuje aj využívanie hmotného a nehmotného majetku na účely dosahovania príjmu. Pri vymedzení pojmu ekonomická činnosť sa v § 3 ods. 2 zákona o dani z pridanej hodnoty používa legislatívna skratka *„Podnikanie“.* Uvedený pojem podnikanie je však potrebné chápať v širšom slova zmysle, ako je definované podnikanie v § 2 Obchodného zákonníka. Výsledkom a cieľom ekonomickej činnosti, t. j. podnikania v zmysle zákona o dani z pridanej hodnoty nemusí byť totiž vždy dosiahnutie zisku.

---

1) § 2 ods. 1 zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty:
„Predmetom dane je
   a) dodanie tovaru za protihodnotu v tuzemsku uskutočnené zdaniteľnou osobou, ktorá koná v postavení zdaniteľnej osoby,
   b) poskytnutie služby (ďalej len dodanie služby) za protihodnotu v tuzemsku uskutočnené zdaniteľnou osobou, ktorá koná v postavení zdaniteľnej osoby,
   c) nadobudnutie tovaru za protihodnotu v tuzemsku z iného členského štátu Európskeho spoločenstva (ďalej len členský štát),
   d) dovoz tovaru do tuzemska.“

2) Ing. Petr Ivaniga a PhDr. Helena Jurčišinová, Poradca 2006/10, Zákon o DPH, úplné znenie s komentárom vydavateľ: Poradca s. r. o., rok vydania 2006, str. 13.

„Registrácia platiteľa dane z pridanej hodnoty je rozhodnutím orgánu verejnej správy. Podanie žiadosti o registráciu však nebráni tomu, aby správca dane skúmal opodstatnenosť registrácie platiteľa dane z pridanej hodnoty v prípade, ak žiadosť podáva osoba, ktorá nemá uvedenú právnu formu podnikania a nejde ani o podnikajúcu fyzickú osobu.“ Uvedené konštatoval Najvyšší súd Slovenskej republiky vo svojom rozsudku zo dňa 6. decembra 1999, sp.zn. 5 Sž 131/99, (4 Sž 154/99).

Najvyšší súd Slovenskej republiky v uvedenom rozsudku súčasne v odôvodnení uviedol, že *„len zo skutočnosti, že daňový subjekt bol zaevidovaný ako platiteľ dane z pridanej hodnoty, nemožno vyvodiť, že každé plnenie uvedené v zákone je plnením uskutočneným v rámci podnikania alebo v rámci činnosti, ktorá súvisí s podnikaním. Daňová povinnosť vzniká platiteľovi dňom uskutočnenia zdaniteľného plnenia, t. j. pri uložení povinnosti platiteľovi (osobe, ktorá je registrovaná ako platiteľ) treba skúmať, či sa uskutočnilo zdaniteľné plnenie. Kritériom pre posúdenie, či ide o zdaniteľné plnenie, nie je to, kto ho mal uskutočniť (osoba registrovaná ako platiteľ dane), ale či objektívne ide o plnenie, ktoré spĺňa kritériá uvedené v zákone.“*

2. Zákonné predpoklady registračnej povinnosti

Právna úprava registračnej povinnosti pre daň z pridanej hodnoty je obsiahnutá v § 4 až § 7a zákona o dani z pridanej hodnoty. Uvedená právna úprava pritom zohľadňuje úpravu v príslušných právnych aktoch Európskych spoločenstiev a Európskej únie v tejto oblasti, predovšetkým Šiestu smernicu Rady č. 77/388/EHS zo 17. mája 1977 o zosúladení právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa daní z obratu – spoločný systém dane z pridanej hodnoty: jednotný základ jej stanovenia.

Registračná povinnosť pre daň z pridanej hodnoty sa vzťahuje na **tuzemskú zdaniteľnú osobu a zahraničnú osobu.**

Pred registračnou povinnosťou zahraničnej osoby je vhodné stručne ozrejmiť, resp. priblížiť zákonné predpoklady registračnej povinnosti „tuzemskej zdaniteľnej osoby“, t. j. osoby, ktorá má sídlo, miesto podnikania, prevádzkareň alebo bydlisko v tuzemsku alebo sa v tuzemsku obvykle zdržiava.

Zákonnými predpokladmi vzniku registračnej povinnosti tuzemskej zdaniteľnej osoby sú:

1. existencia sídla, miesta podnikania, prevádzkarne, bydliska alebo zdržiavanie sa na území Slovenskej republiky,
2. predpoklad vykonávania nezávislej stálej ekonomickej činnosti, ktorá je predmetom dane z pridanej hodnoty podľa § 2 zákona o dani z pridanej hodnoty,
3. dosiahnutie zákonom stanoveného obratu vo výške 35 000 € za najviac 12 predchádzajúcich za sebou idúcich kalendárnych mesiacov.

Tuzemská zdaniteľná osoba je povinná podať žiadosť o registráciu pre daň z pridanej hodnoty do 20. dňa kalendárneho mesiaca nasledujúceho po mesiaci, v ktorom dosiahla stanovenú výšku obratu. Tuzemská zdaniteľná osoba môže požiadať na miestne príslušnom daňovom úrade o registráciu za platiteľa dane z pridanej hodnoty dobrovoľne, t. j. môže sa zaregistrovať pre daň z pridanej hodnoty, ak nedosiahla zákonom stanovený obrat 35 000 €. Osobitné zákonné predpoklady registračnej povinnosti tuzemskej zdaniteľnej osoby platia, pokiaľ tuzemské zdaniteľné osoby podnikajú na základe zmluvy o združení

(podľa § 829 Občianskeho zákonníka) alebo inej obdobnej zmluvy, resp. pokiaľ ide o zákonné predpoklady skupinovej registrácie pre daň z pridanej hodnoty.[3)]

Registračná povinnosť zahraničných osôb, ktoré začnú vykonávať v tuzemsku činnosť, ktorá je predmetom dane, resp. začnú dodávať tovar do tuzemska formou zásielkového predaja, sú upravené v zákone o dani z pridanej hodnoty nasledovne:

Ustanovenie § 5 zákona o dani z pridanej hodnoty upravuje povinnosť zdaniteľnej osoby, ktorá nemá v tuzemsku sídlo, miesto podnikania, prevádzkareň, bydlisko alebo sa v tuzemsku obvykle nezdržiava, t. j. **zahraničnej osoby** podať žiadosť o registráciu pre daň z pridanej hodnoty Daňovému úradu Bratislava I. pred začatím vykonávania činnosti, ktorá je predmetom tejto dane. Predmetné ustanovenie zároveň upravuje výnimky z registračnej povinnosti zahraničnej osoby, t. j. prípady, kedy zahraničná osoba nie je povinná podať žiadosť o registráciu pre daň.[4)]

Zahraničná osoba na rozdiel od tuzemskej zdaniteľnej osoby nemá určenú výšku obratu ani žiaden iný limit na registráciu v tuzemsku. Má povinnosť registrovať sa bezodkladne pred začatím vykonávania činnosti, ktorá je predmetom dane.

Zákonnými predpokladmi vzniku registračnej povinnosti zahraničnej osoby sú:

1. neexistencia sídla, miesta podnikania, prevádzkarne, bydliska alebo nezdržiavanie sa na území Slovenskej republiky,
2. predpoklad začatia vykonávania činnosti, ktorá je predmetom dane z pridanej hodnoty podľa § 2 zákona o dani z pridanej hodnoty,
3. neexistencia výnimky z registračnej povinnosti podľa § 5 ods. 1, písm. a) až písm. e) zákona o dani z pridanej hodnoty.

Zákonným predpokladom registračnej povinnosti zahraničnej osoby na základe novely – zákona č. 471/2009 Z. z. účinného od 1. januára 2010 už nie je podnikanie zahraničnej osoby vo svojom „domovskom“ štáte, ako to bolo v zmysle právnej úpravy platnej a účinnej do 31. decembra 2009.

Daňový úrad Bratislava I. je povinný zaregistrovať zahraničnú osobu, vydať jej osvedčenie o registrácii pre daň a prideliť jej identifikačné číslo pre daň bezodkladne, najneskôr do siedmich dní odo dňa doručenia žiadosti zahraničnou osobou. Dňom uvedeným v osvedčení o registrácii pre daň sa zahraničná osoba stáva platiteľom dane. Tento deň nesmie byť neskorší ako 31. deň po doručení žiadosti o registráciu pre daň.

---

3) Bližšie pozri § 4 ods. 2 a § 4a zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty.

4) § 5 ods. 1 písm. a) až e) zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty:
„Žiadosť o registráciu pre daň nie je povinná podať zahraničná osoba, ak dodáva len
a) prepravné služby a s nimi súvisiace doplnkové služby, ktoré sú oslobodené od dane podľa § 47 ods. 6 a § 48 ods. 8,
b) služby a tovar s inštaláciou alebo montážou a osobou povinnou platiť daň je príjemca (§ 69 ods. 2 až 4),
c) zemný plyn a elektrinu a osobou povinnou platiť daň je platiteľ alebo osoba registrovaná pre daň podľa § 7 (§ 69 ods. 9),
d) tovar z tuzemska do iného členského štátu, ktorý bol dovezený z tretieho štátu, a zahraničná osoba bola zastúpená daňovým zástupcom podľa § 69a, alebo
e) tovar v rámci trojstranného obchodu podľa § 45, na ktorom je zúčastnená ako prvý odberateľ.“

Registráciou podľa § 5 zákona o dani z pridanej hodnoty sa zahraničná osoba stáva platiteľom so všetkými právami a povinnosťami z toho vyplývajúcimi podľa zákona o dani z pridanej hodnoty (povinnosť platiť daň zo zdaniteľných obchodov príslušnému správcovi dane, právo na odpočítanie dane, povinnosť podať daňové priznanie, povinnosť vyhotovovať faktúry pri uskutočnení zdaniteľného obchodu, atď.).

Zahraničná osoba, ktorá dodáva do tuzemska tovar formou zásielkového predaja osobe, ktorá nie je platiteľom dane, je povinná podať v zmysle § 6 zákona o dani z pridanej hodnoty žiadosť o registráciu pre daň Daňovému úradu Bratislava I. pred dodaním tovaru do tuzemska, ak celková hodnota bez dane takto dodaného tovaru dosiahne v kalendárnom roku 35 000 €. Tento limit sa nevzťahuje na tovar, ktorý podlieha spotrebnej dani a je dodávaný fyzickým osobám formou zásielkového predaja na osobnú spotrebu. Zahraničná osoba je v tomto prípade povinná podať žiadosť o registráciu pre daň Daňovému úradu Bratislava I. pred dodaním tovaru. Zásielkovým predajom sa podľa § 6 ods. 5 zákona o dani z pridanej hodnoty rozumie „*dodanie tovaru, ktorý je odoslaný alebo prepravený dodávateľom alebo na jeho účet z členského štátu iného ako je členský štát, v ktorom sa skončí odoslanie alebo preprava tovaru, a odberateľom je osoba, ktorá nemá pridelené identifikačné číslo pre daň, okrem dodania nového dopravného prostriedku a tovaru dodaného s inštaláciou a montážou dodávateľom alebo na jeho účet.*“

Zahraničná osoba sa môže rovnako ako tuzemská zdaniteľná osoba zaregistrovať pre daň z pridanej hodnoty dobrovoľne, t. j. aj v prípade, ak hodnota tovaru dodávaného do tuzemska nedosiahla v kalendárnom roku 35 000 €.

3. Problematika registračnej povinnosti zahraničnej osoby pre daň z pridanej hodnoty so zreteľom na umiestnenie prevádzkárne na území Slovenskej republiky

Jedným zo základných zákonných predpokladov registrácie zahraničnej osoby, ako už bolo vyššie spomenuté, je neexistencia sídla, miesta podnikania, prevádzkarne, bydliska zdaniteľnej osoby na území Slovenskej republiky alebo nezdržiavanie sa na území Slovenskej republiky. Tento zákonný predpoklad vlastne určuje právny subjekt ako zahraničnú osobu na účely dane z pridanej hodnoty. V prípade, ak by zahraničná osoba mala na území Slovenskej republiky prevádzkareň, prestala by byť vlastne zahraničnou osobou. Na účely zákona o dani z pridanej hodnoty by sa pri splnení ostatných predpokladov (nezávislý výkon akejkoľvek ekonomickej činnosti podľa § 3 ods. 2 zákona o dani z pridanej hodnoty bez ohľadu na účel alebo výsledky tejto činnosti) stala „tuzemskou zdaniteľnou osobou“. Jej registračná povinnosť pre daň z pridanej hodnoty by sa tak riadila ustanovením § 4 zákona o dani z pridanej hodnoty a závisela by od výšky obratu (35 000 € za najviac 12 predchádzajúcich po sebe nasledujúcich kalendárnych mesiacov) alebo by bola založená na dobrovoľnej registrácii bez ohľadu na dosiahnutý obrat. Ide vlastne o jediný prípad, kedy zahraničná osoba môže zmeniť svoj „daňový status“ z hľadiska dane z pridanej hodnoty pri zachovaní jej „celkového statusu“ ako zahraničnej osoby, keďže sídlo, miesto podnikania alebo bydlisko bude mať aj naďalej vo svojom „domovskom“ štáte.

Pojem **prevádzkareň** vymedzuje § 4 ods. 7 zákona o dani z pridanej hodnoty. Podľa tohto ustanovenia: *„Na účely tohto zákona sa prevádzkarňou rozumie stále miesto podnikania, ktoré má personálne a materiálne vybavenie potrebné na výkon*

podnikania.“ Problematika prevádzkarne a jej vymedzenia na účely dane z pridanej hodnoty je riešená vo viacerých rozhodnutiach Súdneho dvora Európskych spoločenstiev. Ako príklad je možné uviesť právne vety z niektorých rozhodnutí Súdneho dvora Európskych spoločenstiev:

A. *„Dôsledkom toho, aby sa prevádzkareň mohla účelne považovať v rámci výnimky z prioritného kritéria sídla za miesto poskytnutia služby zdaniteľnej osoby, musí na dostatočnej úrovni zabezpečovať stálosť a organizáciu, ktorá z hľadiska ľudského a materiálneho vybavenia je schopná poskytovať predmetné služby samostatne. Ak teda leasingová spoločnosť nemá v členskom štáte ani vlastný personál, ani organizačnú zložku, ktorá na dostatočnej úrovni zabezpečuje stálosť, ktorá môže uzatvárať zmluvy alebo prijímať rozhodnutia o správe, a teda ktorá je schopná samostatne poskytovať predmetné služby, nemožno mať za to, že táto leasingová spoločnosť má stálu prevádzkareň v danom členskom štáte.“*[5)]

B. *„Pojem stála prevádzkareň vyžaduje minimálnu súdržnosť dosiahnutú spojením ľudských a technických prostriedkov, ktoré sú potrebné k poskytnutiu určitých služieb.“*[6)]

C. *„Zriadenie odlišného „sídla“ (prevádzkarne) od hlavného sídla podnikania je možné len v prípade, ak sa takéto „sídlo“ vyznačuje dostatočným stupňom trvalosti a adekvátnou štruktúrou, z hľadiska ľudských a technických zdrojov, na dodávanie dotknutých služieb na nezávislom základe.“*[7)]

D. *„Stálu prevádzkareň nepredstavuje pevné zariadenie, ktoré sa používa výlučne na účely realizácie prípravných alebo doplnkových činností, akými je napríklad nábor personálu alebo nákup technických prostriedkov potrebných na plnenie úloh podniku.“*[8)]

Prevádzkarňou v zmysle § 4 ods. 7 zákona o dani z pridanej hodnoty je teda potrebné rozumieť stále miesto vykonávania samostatnej a nezávislej ekonomickej činnosti, z ktorej sa dosahuje príjem (vykonávanie činnosti na pokračujúcej báze resp. opakovane) a ktoré disponuje na jednej strane materiálnym vybavením potrebným na vykonávanie ekonomickej činnosti z tohto miesta (napr. kancelárske priestory, v ktorých alebo z ktorých poskytuje svoje plnenia) a na strane druhej personálnym vybavením (personál resp. zamestnanci, ktorí sú stále k dispozícii na uvedenom mieste) potrebným na vykonávanie uvedenej ekonomickej činnosti z tohto miesta.

Pritom musí ísť o ekonomickú činnosť, z ktorej sa dosahuje príjem, teda nie činnosť vykonávanú napr. len pre svojho zriaďovateľa v zahraničí. Dôležitá je pritom aj pevná väzba prevádzkarne na určitú konkrétnu lokalitu, priestor, kde sa vykonáva ekonomická činnosť. Zriadenie prevádzkarne sa pritom nemusí udiať formou rozhodnutia o jej zriadení odhliadnuc od toho, či takéto rozhodnutie bude alebo nebude mať konštitutívne účinky. O stále miesto podnikania nepôjde napríklad vtedy, ak zahraničný podnikateľ na základe objednávky poskytne na území Slovenskej republiky pre slovenského objednávateľa službu, napríklad dodá stavebné práce, a to aj v prípade, ak sa na území Slovenskej republiky bude zdržiavať dlhšiu dobu, kým nedokončí objednané dielo.

5) Rozhodnutie Súdneho dvora Európskych spoločenstiev C-190/95 ARO Lease.

6) Rozhodnutie Súdneho dvora Európskych spoločenstiev C-168/84 Gunter Berkholz.

7) Rozhodnutie Súdneho dvora Európskych spoločenstiev C-390/95 Lease Plan.

8) Rozhodnutie Súdneho dvora Európskych spoločenstiev C-73/06 Planzer Luxemburg.

Prevádzkareň v zmysle zákona o dani z pridanej hodnoty nemožno stotožňovať s organizačnou zložkou podniku zahraničnej osoby na území Slovenskej republiky. Organizačná zložka podniku zahraničnej osoby zapísaná v obchodnom registri nie je bez ďalšieho („automaticky") prevádzkarňou podľa zákona o dani z pridanej hodnoty. Len ak organizačná zložka podniku zahraničnej osoby bude spĺňať vyššie uvedené znaky prevádzkarne, bude ju možné považovať za prevádzkareň podľa zákona o dani z pridanej hodnoty z tohto vyplývajúcimi právnymi následkami podľa tohto zákona.

To, či zahraničná osoba v súvislosti s výkonom jej ekonomickej činnosti vytvorí na území Slovenskej republiky prevádzkareň, závisí od posúdenia konkrétnych okolností prípadu. Za rozhodujúce okolnosti pritom možno považovať, či:

a) zahraničná osoba bude vykonávať ekonomickú činnosť na území Slovenskej republiky len na základe uzatvorenej obchodnej zmluvy, resp. obchodných zmlúv, ktorých predmetom je vecne a časovo ohraničené plnenie, alebo bude vykonávať ekonomickú činnosť na pokračujúcej báze, resp. opakovane,

b) zahraničná osoba bude z dôvodu a na účel vykonávania ekonomickej činnosti uzatvárať nové pracovnoprávne vzťahy na území Slovenskej republiky,

c) v súvislosti s vykonávaním ekonomickej činnosti budú na území Slovenskej republiky prijímané zásadné rozhodnutia pre bežnú prevádzkovú činnosť,

d) zahraničná osoba v súvislosti s vykonávaním ekonomickej činnosti, ale aj v súvislosti s prípadnými predchádzajúcimi ekonomickými aktivitami na území Slovenskej republiky uskutočnenými ako platiteľom dane z pridanej hodnoty vytvorila pevnú materiálnu a personálnu väzbu na konkrétny priestor, miesto na území Slovenskej republiky, z ktorého je ekonomická činnosť riadená a koordinovaná,

e) v nadväznosti na predchádzajúce odseky bude na území Slovenskej republiky vytvorené stále materiálne a personálne vybavenie na vykonávanie ekonomickej činnosti zahraničnej osoby.

Usmernenie Daňového riaditeľstva Slovenskej republiky k uplatňovaniu § 4 ods. 7 zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov zo dňa 24. 7. 2009 „*odporúča vzhľadom na nejednoznačné, príp. rôzne postupy pri posudzovaní prevádzkarne v zmysle zákona o dani z pridanej hodnoty prehodnotiť súčasnú registráciu vykonanú podľa § 4 zákona o dani z pridanej hodnoty, resp. preskúmať postavenie zdaniteľných osôb v tuzemsku a v prípade potreby vykonať zmenu registrácie z miestne príslušného daňového úradu (registrácia podľa § 4 zákona o dani z pridanej hodnoty) na Daňový úrad Bratislava I (registrácia podľa § 5 zákona o dani z pridanej hodnoty) alebo aj naopak.*"[9)]

V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že rozlišovanie registračnej povinnosti podľa § 4 zákona o dani z pridanej hodnoty a podľa § 5 tohto zákona má podstatný význam len vtedy, ak ide o prenos daňovej povinnosti. Ide o prípady, kedy zahraničná osoba nie je povinná registrovať sa pre daň z pridanej hodnoty a daň z pridanej hodnoty platí príjemca tovaru alebo služby v tuzemsku a nie zahraničná osoba (tzv. samozdanenie). Podľa § 5 ods. 1 zákona o dani z pridanej hodnoty ide o tieto prípady:

9) Pozri bližšie Usmernenie Daňového riaditeľstva Slovenskej republiky k uplatňovaniu § 4 ods. 7 zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov zo dňa 24. 7. 2009 http://www.drsr.sk/drsr/slovak/danovy_subjekt/pokyny_dr_sr/data/usm_par4dph.pdf

- zahraničná osoba dodáva len služby a tovar s inštaláciou alebo montážou a osobou povinnou platiť daň je príjemca,
- zahraničná osoba dodáva len zemný plyn a elektrinu a osobou povinnou platiť daň je platiteľ alebo osoba registrovaná pre daň podľa § 7 zákona.

Ak má však v týchto prípadoch zahraničná osoba na území Slovenskej republiky prevádzkareň, t. j. je *„tuzemskou zdaniteľnou osobou“,* nedochádza k prenosu daňovej povinnosti a zahraničná osoba je povinná platiť daň z pridanej hodnoty. Aj v týchto prípadoch si však príjemca tovaru alebo služby, ktorý je platiteľom dane z pridanej hodnoty, môže uplatniť právo na odpočítanie dane. V týchto prípadoch sa teda najpodstatnejšie prejavuje rozdiel medzi zahraničnou osobou registrovanou podľa § 5 zákona o dani z pridanej hodnoty a tuzemskou zdaniteľnou osobou registrovanou podľa § 4 tohto zákona.

Zároveň je potrebné upozorniť aj na dosť otázne možnosti kontroly a prehodnotenia už vykonanej registrácie zo strany daňových orgánov a z toho vyplývajúce právne následky týkajúce sa najmä zahraničných osôb, ktoré by sa takou *„pre-registráciou“* stali daňovými tuzemcami.

Navyše pojem prevádzkareň podľa § 4 ods. 7 zákona o dani z pridanej hodnoty môže vyvolávať aj isté výkladové problémy. Prevádzkareň je totiž možné vnímať na jednej strane ako určitý materiálno-personálny predpoklad pre začatie vykonávania ekonomickej činnosti vôbec, na druhej strane ako výsledok vykonávanej ekonomickej činnosti v zmysle súboru hmotných a nehmotných zložiek podnikania ako predmetu právnych vzťahov.

Záver

Vzhľadom na všetky vyššie uvedené skutočnosti možno vyvodiť záver, že v súčasnosti niet dôvodu na prehodnocovanie registrácie zahraničnej osoby pre daň z pridanej hodnoty. Zákon o dani z pridanej hodnoty navyše neupravuje postup pri *„zmene registrácie“*, upravuje len *„zrušenie registrácie“,* a to z dôvodov, medzi ktorými nie je zmena podmienok registrácie, in concreto v danom prípade zriadenie prevádzkarne na území Slovenskej republiky. Na okraj treba uviesť, že vydanie predmetného usmernenia Daňového riaditeľstva Slovenskej republiky k uplatňovaniu § 4 ods. 7 zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov zo dňa 24. 7. 2009 bolo vyvolané predovšetkým polemikou, či organizačná zložka podniku zahraničnej osoby je prevádzkarňou na účely dane z pridanej hodnoty, keďže do vydania tohto usmernenia bola organizačná zložka podniku zahraničnej osoby považovaná automaticky za prevádzkareň na účely dane z pridanej hodnoty. Tento názor bol odôvodňovaný tým, že zápisom organizačnej zložky do obchodného registra zahraničná osoba prejavila záujem podnikať na území Slovenskej republiky. Zahraničná osoba môže požiadať o zrušenie registrácie pre daň, keď skončí na území Slovenskej republiky vykonávať ekonomickú činnosť, ktorá je predmetom dane.

Summary

This article deals with the legal assessment of the registration obligation of foreign entity under the Act on Value Added Tax with regard to its business activities performed within the territory of the Slovak Republic, location of its permanent establishment within the territory of the Slovak Republic and the problem of registration or pre-registration obligation associated with the abovementioned issues. In its first part the article deals with definition of the foreign entity for the purposes of VAT. In addition it deals with the legal

assessment of business activities of the foreign entity performed within the territory of the Slovak Republic. The article clarifies the activities with respect to the provisions of the Act No. 222/2004 Coll., on Value Added Tax, as amended. In its second part it deals mainly with legal presumptions of creation of registration obligation of foreign entity with regard to the substantive definition of permanent establishment of foreign entity, its location within the territory of the Slovak Republic and the registration or pre registration obligation associated issues.

Zoznam použitej literatúry:

[1] Obchodný zákonník – zákon č. 513/1991 Zb.

[2] Zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov.

[3] Usmernenie Daňového riaditeľstva Slovenskej republiky zo dňa 24. 7. 2009.

[4] Poradca 2006/10, Zákon o DPH, úplné znenie s komentárom, vydavateľ: Poradca s. r. o., rok výroby 2006, ISSN 1335-1583.

[5] Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 6. decembra 1999, sp. zn. 5 Sž 131/99, (4 Sž 154/99).

JUDr. Ján Grman
interný doktorand na ústave medzinárodného a európskeho práva,
fakulta práva, Bratislavská vysoká škola práva,
grman.jan@gmail.com

Morálne autority v dejinách práva

Moral Authority in the History of Law

Natália Kuliková

Kľúčové slová:

morálna autorita, história, právo, morálka

Key words:

moral authority, history, law, morality

„...kto nevie zúročiť múdrosť vekov, zostáva v temnote,
dokáže žiť len zo dňa na deň...“

J. W. Goethe

Žijeme v dobe, keď je takmer každá oblasť nášho života poznačená hospodárskou krízou. Hľadáme príčiny v ekonomických vzťahoch a matematických veličinách, avšak málokto si uvedomí, že skutočnou príčinou situácie, v ktorej sa naša spoločnosť nachádza, je kríza našej morálky. Kríza spočívajúca v úpadku mravných hodnôt, absencii autorít, strate tradícií, prehlbujúcom sa relativizme, znižovaní nárokov na verejnú i súkromnú morálku, kedy sa neresť stáva takmer tak uznávanou ako cnosť. Preto je nanajvýš aktuálne začať hovoriť o morálnych autoritách. Predovšetkým v oblasti práva, kde sa tento úpadok odzrkadľuje takmer vo všetkých stránkach, či už v zákonodarných kompetenciách, súdnom aparáte alebo samotnom prístupe k dodržiavaniu právnych noriem. Prevláda tendencia nazerať na dobré a správne len ako na vec súkromnej záľuby a individuálnej mienky. V priebehu vývoja spoločnosti sa morálka podstatne privatizovala – stala sa predmetom vôle jednotlivca, jeho preferencií, emócií a osobného prospechu. Práve tento „pohyb od morálnej autority k morálnej autonómii“ mal za následok relativizáciu morálky a jej poníženie na stupeň „osobnej preferencie“.“[1] Je načase začať uvažovať o liečbe, ktorá si vyžaduje práve existenciu morálnej autority, ktorá by svojimi mimoriadnymi osobnými vlastnosťami a charizmou dokázala zvrátiť alebo aspoň zmierniť krízovú situáciu v spoločnosti, v oblasti práva predovšetkým. Je dôležité nájsť a disponovať práve takou morálnou autoritou, ktorá sa teší vážnosti a uznaniu do takej miery, že sa jej v danej spoločnosti neformálne priznáva viac alebo menej rozsiahla kompetencia určovať alebo iným spôsobom modifikovať právne normy. Morálnu autoritu, ktorá ovplýva schopnosťou formovať postoje adresátov voči týmto normám najmä tým, že sa prihovára ich svedomiu, resp. ich vnútornému svetu. Pretože len odtiaľ vedie cesta k skutočnému ozdraveniu.

História nás učí. Na to, aby sa človek vedel v istých okamihoch správne rozhodnúť, potrebuje poznať svoju históriu. Potrebuje sa poučiť z chýb a omylov svojich predkov, potrebuje sa zamyslieť nad múdrosťou myšlienok uznávaných, inšpirovať sa názormi skúsených, vytvoriť si svoj vlastný súd a následne sa rozhodnúť. To platí aj pre rozhodovanie sa v oblasti práva, či už je človek na strane zákonodarnej, súdnej, alebo tej, ktorej postavenie, činnosť a vzťahy sú právnymi normami upravované.

1) LAW, S.: *Boj o myslenie detí*. In Zošity Humanistov. Prel. Rastislav Škoda a Matej Beňo. ISSN 1335-5104, júl 2008, č. 71, s.18.

Autority ako Sokrates, Cicero, Voltaire, Grotius či Kant nie sú vybrané náhodne. Majú spoločné jedno – všetci mali dar spôsobiť akúsi revolúciu v právnom myslení. Ide o výnimočných ľudí, ktorých spôsob nazerania na právo bol niečím novým a priekopníckym. Nielenže boli schopní obohatiť celosvetové kultúrne dedičstvo, ale pričinili sa nemalým podielom o to, v akej podobe máme a vnímame právo dnes.

Prínos Sokrata je v jeho neobyčajnom presvedčení o spravodlivosti zákonov a rešpekte k ich záväznosti. Dokázal to svojím podriadením sa rozsudku, ktorý znel na trest smrti. Absolútne nebral do úvahy fakt, že verdikt je nespravodlivý. Odovzdával sa „spravodlivosti" s obdivuhodnou dôverou v celý právny systém. Principiálne odmietal akékoľvek porušenie práva. Úlohou v tomto prípade nie je kritizovať nespravodlivosť, ktorá sa mu udiala alebo zaujímať benevolentný postoj k nespravodlivým verdiktom súdu, ale poukázať na posolstvo Sokrata, spočívajúce vo viere v správnosť a potrebnosť právneho systému ako jedného zo základných pilierov a prostriedkov na udržanie poriadku, mieru a spravodlivosti v spoločnosti.

Výrazné vlastnosti známeho mysliteľa rímskej antiky M. T. Cicera sa podpísali na veľkolepej prezentácii úcty a obdivu k rímskemu právu. Poukazujúc na hrozbu bezprávia vo vtedajšom režime vládnutia a úvahami o spravodlivosti, čestnosti a slušnosti Cicero ako morálna autorita prezieravo využíva na upresnenie podstaty a významu práva, čím ho posúva nekompromisne vpred.

Huga Grotiusa, skvelého právnika s brilantným intelektom možno tiež pokladať za výnimočnú osobnosť – morálnu autoritu. Predovšetkým dokázal zapôsobiť, a to nie len na právnickú obec, takým spôsobom, že jeho myšlienky a názory týkajúce sa medzinárodného práva (ius gentium) boli plne akceptované a všeobecne uznávané. Ako zakladateľovi medzinárodného práva mu patrí čestné miesto medzi morálnymi autoritami v dejinách práva.

Obhajca spravodlivosti, slobody a ľudskej cti. Morálna autorita svojej doby, ktorej sa dostalo obdivu, rešpektu a cti ešte za jej života. Ostro vystupujúca proti bezpráviu, fanatizmu, resp. legálnemu zločinu v podobe bezduchého súdnictva, krutého vyšetrovania a mučenia. Cieľavedomo a vytrvalo bojujúca za poľudštenie právneho systému. To je Francois Marie Arouet – Voltaire, morálna autorita z obdobia francúzskeho osvietenstva.

A konečne Immanuel Kant, autorita, ktorá dáva myšlienkam o práve, najmä prístupu k nemu nový rozmer. Prináša hlboké a obšírne úvahy, ktoré tak výrazne zasahujú do myslenia iných, že dejiny nasledujúcich storočí sú charakteristické najmä „recepciou, šírením, potieraním, pretváraním a znovuprijatím Kantových ideí."[2] Priamo sa to dotýka aj oblasti práva. Pretože jeho kategorický imperatív, prihovárajúci sa nášmu vnútornému svetu, svedomiu slovami: *„konaj tak, akoby sa maxima tvojho konania mala prostredníctvom tvojej vôle stať všeobecným zákonom"* nenechá ľahostajnú a chladnú žiadnu myseľ, ktorá príde akýmkoľvek spôsobom do kontaktu s právom.

Avšak nie všetky autority možno považovať za morálne. Dôkazom toho je aj svetsky triezvy, cynický a chladný spôsob uvažovania známeho štátovedca toskánskeho pôvodu Niccola Machiavelliho. Preslávil sa svojimi teóriami, ktoré politickým kruhom schopným ovplyvniť zákonodarstvo svojej doby, ale tiež vrstve túžiacej po vládnutí a moci predkladá „ospravedlnenie", resp. návod, ako dosiahnuť a zachovať si svoju moc. Alibizuje tým, že taký je skutočný, reálny svet a on ho nemieni prikrášľovať, ako to robia všetci ostatní.

2) STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie.* Praha: Zvon,české kat. nakladatelství, 1995. 313 s. ISBN 80-7113-115-6.

Takto podceňujúc morálku a dehonestujúc právo dáva zelenú násiliu, bezpráviu a odsúdeniahodným praktikám. Čo prirodzene vyúsťuje v narastajúcu nedôveru v právny systém, absenciu spravodlivosti a predovšetkým morálnych hodnôt.

Pohľadom naspäť do histórie je zaujímavé a pomerne obohacujúce pozastaviť sa pri niektorých názoroch významných mysliteľov a zamyslieť sa nad teóriami, resp. ideami dôb, v ktorých žili. Ak sa zastavíme už v Antike, zistíme, „že oblasť práva nebola oddelená od oblasti morálky tak jasne, ako je tomu v súčasných diskusiách, v ktorých sa prísne pojmovo rozlišuje medzi právom a morálkou. Výrazmi „mrav", „zvyk", „zákon" sa označuje nielen to, čo je morálne správne, ale i čo je právne vymožiteľné."[3] Morálnou autoritou bol svojou existenciou už samotný zákon.

Jeden z gréckych starovekých filozofov **Sokrates** (asi 470 – 399 p. n. l.) zaraďujúci sa k špičke svetových filozofov vôbec sa stal morálnou autoritou ochraňujúcou právo najmä post mortem. Počas svojho života obhajoval tézu, „že konať bezprávie je za všetkých okolností nesprávne."[4] Hlboká viera a presvedčenie v toto tvrdenie sa naplnila jeho rozhodnutím, že nevyužije ponúknutú možnosť k úteku z väzenia, keď bol obvinený, že „neuznáva bohov, ktoré uznáva štát, a zavádza iné, nové božstvá a ďalej tým, že kazí mládež."[5] Podriadil sa rozsudku, ktorý možno sotva pokladať za spravodlivý. Nepresvedčilo ho ani „ľudsky dojímané pripomenutie, že priatelia budú trpieť nenahraditeľnou stratou, ani výzva, aby neopúšťal svojich synov, dokonca ani úvaha, že takto dopraje svojim nepriateľom triumf víťazstva."[6] To ale neznamená, že Sokrates tieto možnosti nebral do úvahy, „iba im neprikladal žiadnu morálnu závažnosť. Keby ich uznal ako morálne dôvody, znamenalo by to, že sa vzdáva svojich princípov, v ktoré tak skalopevne veril. Prečo by princípy, ktoré vždy zastával, nemali platiť aj za tejto situácie? Bol presvedčený, že princípy nestrácajú svoju platnosť len preto, že sa „stala táto príhoda"."[7] Na svoju obranu vo svojej obhajobe s oduševnením vyhlásil: „…radšej musím na strane zákona a práva podstúpiť všetky nebezpečenstvá, než sa zo strachu pred väzením alebo smrťou pridať k vám, keď sa uznášate o veciach nespravodlivých."[8] S hrdosťou vyhlasoval, že „*nikdy nikomu v ničom nepovolil proti právu.*"[9] Teda princípy, alebo inak povedané – zásady, o ktorých platnosti Sokrates ani pod hrozbou vlastnej smrti nezapochyboval, sú, že „človek nikdy nesmie jednať nespravodlivo a že je nevyhnutné dodržiavať dohody, pokiaľ sú spravodlivé."[10] Dohodu chápal za akúsi mlčanlivú zhodu so zákonmi Atén, ku ktorej ho nikto nenútil, naopak, ku ktorej sa cítil byť prirodzene viazaný. Týmto spôsobom dával najavo svoje

---

3) GRAESER, A.: *Řecká filozofie klasického období*. Praha: Oykoymenh, 2000. 86 s. ISBN 80-7298-019-X.

4) GRAESER, A.: *Řecká filozofie klasického období*. Praha: Oykoymenh, 2000. 137 s. ISBN 80-7298-019-X.

5) TOMAN, J. – TOMANOVÁ, M.: *Sokrates*. Praha: Československý spisovatel, 1975. 321 s.

6) GRAESER, A.: *Řecká filozofie klasického období*. Praha: Oykoymenh, 2000. 138 s. ISBN 80-7298-019-X.

7) GRAESER, A.: *Řecká filozofie klasického období*. Praha: Oykoymenh, 2000. 138 s. ISBN 80-7298-019-X.

8) PLATÓN: *Spisy I, Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón, Faidón, Kratylos, Theaitétos, Sofistés, Politikos*. Prel. František Novotný. Praha: Oikoymenh, 2003. 50 s. ISBN 80-7298-062-9.

9) PLATÓN: *Spisy I, Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón, Faidón, Kratylos, Theaitétos, Sofistés, Politikos*. Prel. František Novotný. Praha: Oikoymenh, 2003. 51 s. ISBN 80-7298-062-9.

10) GRAESER, A.: *Řecká filozofie klasického období*. Praha: Oykoymenh, 2000. 138 s. ISBN 80-7298-019-X.

uznanie k autorite zákonov. V tomto zmysle sú teda dohody, ktoré má Sokrates na mysli, vzťahy k zákonom mesta Atén, majúce zmluvnú podobu. „Zásadnú rolu v jeho konaní tu hrali nasledujúce úvahy: 1) ak utečie, poškodí a rozvráti mesto a zákony, 2) ak utečie, koná násilie mestu i zákonom, 3) ak utečie, poruší, čo sľúbil.“[11] Sokratov útek, ako sa on sám domnieval, by vskutku podkopal autoritu právneho systému štátu. „Popierať autoritu nejakého právneho rozhodnutia by znamenalo popierať autoritu každého súdneho rozhodnutia, a teda negovať i autoritu práva vôbec.“[12]

Sokrates svoje počínanie, teda zotrvanie v podriadení sa rozsudku, hoci nespravodlivému, vysvetlil tak, že v opačnom prípade by „rozvrátil“ samotné základy právnej autority. Na poslednej debate so svojimi blízkymi priateľmi to dokazuje aj otázkami: „Platí všetko to, čo som celé tie roky tvrdil a k čomu som viedol i vás? …Vy hovoríte: Platí to. Tvrdenie je možné ľubovoľne schváliť alebo neschváliť, avšak jeho správnosť musí overiť skutočnosť. A aká tá je? Čo som zlepšil? Koho? Nehovorili sme pred niekoľkými dňami o rozklade Atén?“[13] Ak by utiekol, poškodil a rozvrátil by piliere mesta, samotné zákony! V tom videl Sokrates zárodok rozkladu Atén.

Sokratovo uvažovanie je možné zhrnúť do nasledovného: „a) štát (rovnako ako rodičia) umožňuje svojim občanom užívať určité dobrodenia, b) pokiaľ tieto dobrodenia prijímame, zaväzujeme sa k rešpektu k zákonom ako k protislužbe, c) bolo by morálne nesprávne prijímať len výhody, ktoré poskytuje život v štáte a nepočítať i s možnými nevýhodami, ktoré odtiaľ plynú alebo môžu plynúť, d) pokiaľ súhlasíme s tým, že sa budeme riadiť zákonmi, zaväzujeme sa rovnako k tomu, že budeme pokladať súdne rozhodnutie za záväzné a definitívne.“[14] Sokrates však zachádza ešte ďalej. Vyslovuje sa, že „*dobrý občan musí zachovávať aj zlé zákony, aby nepovzbudzoval zlého občana k porušovaniu dobrých zákonov.“* Tak vlastne stotožňuje zákonné so spravodlivým: „spravodlivosť znamená žiť podľa zákonov štátu.“[15] Vzdával sa kompetencie posudzovať spravodlivosť súdnych rozhodnutí. Zároveň približuje svoju neochvejnú vieru v spravodlivý verdikt slovami, že „sudca nesedí na súde preto, aby robil právo predmetom milosti, ale aby ho rozsudzoval; a je pod prísahou, že nebude prejavovať priazeň podľa svojho osobného zdania, ale že bude súdiť podľa zákonov.“[16] Odovzdával sa „spravodlivosti“ s obdivuhodnou dôverou: „verím, občania aténski, ako žiadny z mojich žalobcov; a vám (súdu) i bohu ponechávam rozhodnúť o mne tak, ako má byť najlepšie i pre mňa i pre vás.“[17]

Sokrates sa svojím rozhodnutím zotrvať a podriadiť sa rozsudku, hoci nespravodlivému, stal akousi morálnou autoritou post mortem s jednoznačným pozitívnym významom pre ochranu práva, právneho systému vôbec. A to najmä tým, že obdivuhodným spôsobom poukázal spoluobčanom na svoj morálny záväzok, vnímajúc ako neochvejný rešpekt

11) GRAESER, A.: *Řecká filozofie klasického období*. Praha: Oykoymenh, 2000. 140 s. ISBN 80-7298-019-X.

12) GRAESER, A.: *Řecká filozofie klasického období*. Praha: Oykoymenh, 2000. 141 s. ISBN 80-7298-019-X.

13) TOMAN, J. – TOMANOVÁ, M.: *Sokrates*. Praha: Československý spisovatel, 1975. 321 s.

14) GRAESER, A.: *Řecká filozofie klasického období*. Praha: Oykoymenh, 2000. 142 s. ISBN 80-7298-019-X.

15) BRÖSTL, A.: *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava: Iura Edition, 1999. 25 s. ISBN 80-88715-39-3.

16) PLATÓN: *Spisy I, Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón, Faidón, Kratylos, Theaitétos, Sofistés, Politikos*. Prel. František Novotný. Praha: Oikoymenh, 2003. 54 s. ISBN 80-7298-062-9.

17) PLATÓN: *Spisy I, Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón, Faidón, Kratylos, Theaitétos, Sofistés, Politikos*. Prel. František Novotný. Praha: Oikoymenh, 2003. 54 s. ISBN 80-7298-062-9.

voči zákonom a právnemu systému štátu. V konečnom dôsledku to boli práve oni, spoluobčania, ktorí následne umožnili blahodárne pôsobenie zákonov tým, že ich rešpektovali, čím im poskytli uznanie a účinnosť. A tak sa v konečnom dôsledku naplnilo Sokratovo posolstvo zvyšujúce prirodzenú úctu k právu.

Za ďalšiu morálnu autoritu, ktorá nemalým prínosom prispela k ochrane práva a k jeho správnemu nasmerovaniu, bola významná osobnosť – rétor, filozof a právnik Rímskeho štátu **Marcus Tullius Cicero** (106 – 43 p. n. l.). Niet pochýb, že tento neobyčajný, mimoriadne nadaný človek je „predstaviteľom a hovorcom jednej z hlavných zložiek civilizácie európskej a dnes i svetovej“[18] – Antiky. Vystupoval i ako úspešný advokát a rečník. K zákonom a rímskej jurisdikcii vôbec prechovával neuveriteľný obdiv a úctu, čo dokazuje slovami vo svojom spise O rečníkovi (*De oratore ad Quintum fratrem*) : „na môj veru knižnice všetkých filozofov prekoná podľa môjho názoru jediná knižka obsahujúca zákony dvanástich dosiek,[19] ako váhou svojej autority, tak bohatosťou úžitku, ak máme na mysli pramene a základy zákonov. …Z nich totiž vidíme, že práve tu máme hľadať mravnú silu.“[20] Ctil si a vzdával chválu rímskemu právu zvýrazňovaním, ako je dôležité sa „dokonale naučiť právo občianske, zoznámiť sa so zákonmi, obsiahnuť celú minulosť, poznať procesný poriadok senátu, štátnu ústavu a práva spojenecké…“[21] Sám neskôr vo svojej knihe O povinnostiach napísal, že „ľudia si vždy žiadali rovné právo. Dokiaľ ho dostávali od spravodlivého a poctivého jednotlivca, boli s ním spokojní. Keď tomu prestalo tak byť, boli vynájdené *zákony*, aby so všetkými ľuďmi vždy hovorili jednou a tou istou rečou. …Skrátka, je treba všemožne pestovať a zachovávať spravodlivosť.“[22] Poukazoval tiež na bezprávie, ktorého pôvod videl predovšetkým v existujúcom režime „popierajúceho veškeré predstavy o morálke.“[23] Týmto si nesporne získal obdiv a uznanie tých, ktorých sa právo v tomto zmysle akýmkoľvek spôsobom dotklo.

Pojmy ako spravodlivosť, čestnosť a statočnosť predstavovali základné piliere slušnosti v jeho živote. Jeho princíp slušnosti (*decorum*) „nemôže byť odlúčený od čestnosti, lebo čo sa sluší, je čestné, a čo je čestné, to sa sluší.“[24] Silne vnímal potrebu morálky ako v súkromnom, tak i vo verejnom živote.

Dôkladnejším a jasnejším výkladom práva teda prispel analogicky aj k jeho ochrane. Vypovedá o tom najmä jeho dielo O povinnostiach, ktoré je interesantnou štúdiou o práve, spravodlivosti a čestnosti. „Ako teoretik práva bol Cicero naskrz stoický a veľa nového nepriniesol. Avšak Rímskej právnej kultúre preukázal neoceniteľnú službu, pretože svojich krajanov dôkladne zoznámil s gréckym právnym myslením a toto grécke myslenie prispôsobil rímskemu duchu. Následne sa Rímska jurisprudencia týchto myšlienok chopila

18) CICERO, M. T.: *O povinnostech*. Prel. Jaroslav Ludvíkovský. Praha: Svoboda,1970. 12 s.

19) Ide o najstaršiu rímsku kodifikáciu obyčajových noriem. „Zákon 12 tabúľ sa od samého počiatku tešil nebývalej autorite. Považoval sa za prameň všetkého verejného i súkromného práva…každý inteligentný Riman poznal jeho text spamäti. Cicero sa ho učil ako povinnú školskú básničku. Zachovali sa len jednotlivé vety, rôzne príkazy a zákazy, ako ich s obľubou citovali rímski právnici, historici a rečníci z konca republiky i prvých storočí cisárstva.“ KINCL, J. – URFUS, V.: *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990. 33 s. ISBN 80-7038-134-5.

20) CICERO, M. T.: *O Řečníku*. Prel.Václav Prach. Praha: Hendrich, 1940. 34-35 s.

21) CICERO, M. T.: *O Řečníku*. Prel.Václav Prach. Praha: Hendrich, 1940. 28 s.

22) CICERO, M. T.: *O povinnostech*. Prel. Jaroslav Ludvíkovský. Praha: Svoboda,1970. 104 s.

23) KRSKOVÁ, A.: *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 96 s. ISBN 80-86432-24-6.

24) CICERO, M. T.: *O povinnostech*. Prel. Jaroslav Ludvíkovský. Praha: Svoboda,1970. 62 s.

a preniesla ich do práva i do praxe.“[25] Cicero vnímal právo ako určité spoločenské puto, bez ktorého nie je v spoločnosti ani poriadku, ani kázne. Svojím postojom teda obhajoval dôsledné dodržiavanie právnym noriem, ktoré spravodlivo modifikovali vzťahy nimi upravené. Právo vnímal ako „podstatný prvok združovania, bez ktorého nemôže žiadna spoločnosť existovať. Je to spoločenské puto – *vinculum societatis* - a len vďaka nemu môže v medziľudských vzťahoch existovať poriadok – *vivendi disciplina*.“[26]

Zmienka o tom, ako sa staval k otázke spravodlivosti, je tiež obohacujúca. Podrobnejšie sa jej venuje vo svojich dielach O zákonoch a O povinnostiach. Spravodlivosť chápal ako všeobecný základ ľudskosti a spoločenstva života. Cicerovým „prvým príkazom spravodlivosti je, aby človek človeku neškodil, ibaže by bol nespravodlivo napadnutý a aby spoločné statky užíval ako spoločné a súkromné ako súkromné. …základom spravodlivosti bola podľa Cicera vernosť, to je stálosť a opravdivosť v sľuboch a dohodách.“[27] Svoj obdiv a úctu k právu prezentuje tiež myšlienkou: „*hlavnou zásadou, ak chceš niekomu preukázať službu, je, aby si v jeho prospech nepresadzoval nič, čo by odporovalo slušnosti a právu*. …A nielen právom prirodzeným, to jest právom spoločným všetkým národom, no i zákonmi jednotlivých národov, na ktorých v jednotlivých štátoch spočíva ústavné zriadenie, bolo zhodne stanovené, že *nesmie jeden druhému škodiť pre svoj vlastný prospech*. Veď k tomu zákony smerujú a ten zmysel majú, aby zostávala neporušená jednota občanov. A kto túto jednotu marí, toho nech trestajú.“[28] Môžeme teda konštatovať, že svoje úvahy o spravodlivosti, čestnosti a slušnosti Cicero prezieravo využil na upresnenie podstaty a významu práva, čo v konečnom dôsledku opäť v nemalej miere prispelo k jeho ochrane.

Ďalšou zaujímavou osobnosťou bol holandský diplomat a tvorca medzinárodného práva **Hugo Grotius** (1583 – 1645 n. l.). Sám seba charakterizoval „ako človeka, ktorý je *pôvodom Holanďan, podľa bydliska Francúz, funkciou Švéd a duchom po celý život Európan.“*[29] Právnická odborná obec ho však právom pokladá za morálnu autoritu, ktorá významným spôsobom prispela k ochrane práva, blízkeho podobe, v akej ho poznáme dnes.

Už v mladom veku bol označovaný za „*adolescentem sine exemplo (*mladík, čo nemá páru*)* alebo *juvenem portentosi ingenii (*mládenec úžasného ducha), ktorý závratne rýchlo napredoval vedecky aj politicky. Ako šestnásťročný bol už úspešným advokátom v Haagu.“[30]

Hugo Grotius už v mladosti najviac svojej pozornosti venoval medzinárodnému právu. Prirodzené právo považoval za jeho základ. Dokazujú to jeho vysvetlenia, že „matkou prirodzeného práva je ľudská prirodzenosť… a matkou občianskeho práva je zo

25) KRSKOVÁ, A.: *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 100 s. ISBN 80-86432-24-6.

26) KRSKOVÁ, A.: *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 100 s. ISBN 80-86432-24-6.

27) CICERO, M. T.: *O povinnostech*. Prel. Jaroslav Ludvíkovský. Praha: Svoboda,1970. 33 – 34 s.

28) CICERO, M. T.: *O povinnostech*. Prel. Jaroslav Ludvíkovský. Praha: Svoboda,1970. 113 – 118 s.

29) BRÖSTL, A.: *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava: Iura Edition, 1999.110 s. ISBN 80-88715-39-3.

30) BRÖSTL, A.: *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava: Iura Edition, 1999. 110 s. ISBN 80-88715-39-3.

zhody prameniaca záväznosť, ktorá svoju silu odvodzuje z prirodzeného práva."[31] Svojimi obšírnymi dielami, v ktorých detailne rozoberá túto problematiku ako jeden z prvých, si právom zaslúži titul „otec medzinárodného práva". Nemalo by zostať nepovšimnuté, že „…bol nepochybne prvý, kto preniesol otázky vzťahov medzi štátmi z morálky do práva a kto sa snažil na ne dať striktné, presné, teda právne odpovede."[32]

Snažil sa vyriešiť praktický problém, ktorý spočíval v nájdení záväzného práva pre všetky zvrchované národy, kde neexistovala všeobecne prijímaná autorita, či už svetská alebo duchovná. Geniálny intelekt tak umožnil Grotiovi formovať nový právny systém. Začal teda utvárať medzinárodné právo, ktoré bolo aplikovateľné na medzinárodné vzťahy prostredníctvom prijateľného prirodzeného práva, založeného na ľudskej skúsenosti a overenej tradícii. Jeho pravidlo „Pacta sunt servanda" (požiadavka dodržiavania daných sľubov, teda uzavretých zmlúv) sa stalo základom právneho i spoločenského života na národnej i medzinárodnej úrovni.

Grotius nielen ako advokát mieru a humanizácie vojny, ale analogicky aj ako morálna autorita najmä pre právnickú a filozofickú obec sa pokúsil z „vojny urobiť usporiadanú právnu skutočnosť a tým ju do určitej miery skrotiť. …jeho naliehanie nesmeruje k zamedzeniu vojen, ale k ich humanizácii právnymi prostriedkami."[33] Vychádzajúc z obšírnych znalostí dejín a kresťanskej biblie Grotius vojnu síce pripúšťa, avšak len za predpokladu, že je odpoveďou na protiprávny útok.

Ďalší z Grotiových prínosov pre právnu vedu bolo, že zracionálnil prirodzené právo stotožnením morálneho zákona s imperatívmi rozumu. Takáto laicizácia, teda zosvetštenie, odstránenie vplyvu cirkvi, znamenala v spôsobe uvažovania o práve doslova intelektuálnu revolúciu. Právo prestalo byť chápané ako jeden z aspektov spravodlivosti, ale ako nástroj slobodnou vôľou obdareného človeka, ktorý s jeho pomocou organizuje spoločnosť a vzťahy v nej. Grotius naznačil „základy akejsi všeobecne platnej sociálnej etiky, ktoré však mali obrovský význam pre ďalší vývoj práva. Po prvýkrát v histórii nadobúda právo podobu systému všeobecne záväzných pravidiel."[34] Obsah práva teda začína byť logicky usporiadaným systémom noriem.

Ďalším dôležitým gestom vo vývoji práva, ktoré ho navigovalo do podoby, v akej ho máme dnes, je Grotiovo definovanie práva ako „*kvalitu osoby, ktorá osobu oprávňuje niečo vlastniť alebo určitým spôsobom jednať, bez toho, že by sa previnila proti morálke*. Ide teda o morálnu kvalitu subjektu, odvodenú z povahy človeka a založenú na zákone, kvalitu, ktorá sa prejavuje v jeho moci nad sebou (sloboda), v jeho moci nad iným človekom (otcovská moc, suverénna moc panovníka), v jeho moci nad vecami (vlastníctvo)

31) BRÖSTL, A.: *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava: Iura Edition, 1999. 112 s. ISBN 80-88715-39-3.

32) KRSKOVÁ, A.: *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 261 s. ISBN 80-86432-24-6.

33) BRÖSTL, A.: *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava: Iura Edition, 1999. 112 s. ISBN 80-88715-39-3.

34) KRSKOVÁ, A.: *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 266 s. ISBN 80-86432-24-6.

a v jeho možnosti jednať."[35] Jeho prioritnou úlohou bolo prispieť k odstráneniu násilia a neporiadku a chrániť osobnú bezpečnosť a vlastníctvo.

Grotiova kniha O práve vojny a mieru sa stala oficiálnou učebnicou na mnohých právnických fakultách, predovšetkým v Nemecku. Používali a mali ju za vzor aj prominentní francúzski právnici, ako napríklad Jean Domat (1625 – 1696), či Robert – Joseph Pothier (1699 – 1772), teda právnici, ktorí prispievali k jednote a formovaniu všeobecného práva vôbec.

Do dejín európskeho právneho myslenia sa ako „nekorunovaný kráľ verejnej mienky"[36], filozof, historik, osvietenec, humanista a v neposlednom rade i právnik zapísal **Francois Marie Arouet – Voltaire** (1694 – 1778 n. l.). Bol to človek, ktorému sa dostalo cti a uznania ešte za jeho života. „Mnohí významní ľudia 18. storočia hovorili ako o Voltairovom storočí. V povedomí Francúzov sa pevne uchytila veta: za života Ludvíka XV., keď kráľom bol Voltaire."[37] To, že bol plne rešpektovaný a uznávaný ako morálna autorita, dokazuje i to, že mu úctu vzdávali takí velikáni ako „švédsky a dánsky kráľ, ruská cárovná Katarína II. alebo pruský kráľ Fridrich Veľký, s ktorým viedol aj bohatú osobnú korešpondenciu. Na Voltaira sa obracali i nespočetní ľudia všetkých stavov. Málokomu odoprel svoju radu a pomoc."[38]

Bol morálnou autoritou svojej doby, bojovníkom za spravodlivosť, slobodu a ľudskú česť, ktorý ostro vystupoval proti fanatizmu, bezpráviu a pokryteckému vierovyznávaniu. Po celý svoj život hľadal odpovede na otázky morálky: „aké je poslanie človeka na svete a jeho zodpovednosť pred spoločnosťou, akým spôsobom dosiahnuť harmóniu medzi úsilím človeka uskutočniť svoje prirodzené túžby s nevyhnutnosťou dodržiavania všeobecných noriem správania sa."[39] Preslávil sa i obhajobami a rôznymi záslužnými činmi na obranu a rehabilitáciu nespravodlivo odsúdených, ktorých mená sú napokon uvedené aj na jeho náhrobku. S obrovskou odvahou v dobe bezduchého súdnictva, krutého vyšetrovania, mučenia a iných zverstiev povedal nie legálnemu zločinu a naopak hlásal potrebu ochránenia práva a spravodlivosti.

„Vykonal mnoho aj pre reformu trestného práva, pre prijatie humánnejšieho trestnoprávneho zákonodarstva, odsudzoval trest smrti a mučenie ako metódu vyšetrovania, …zdôrazňoval, aby zo sféry trestného práva boli odstránené tresty tzv. náboženských priestupkov: bohorúhačstvo, kacírstvo a pod. …opravdivé súdnictvo, dokazoval Voltaire, musí vychádzať z prezumpcie neviny obžalovaného."[40]

Filozofický slovník, ktorý napísal, bol spálený ešte za jeho života ako kniha „bezbožná, nemorálna a svätokrádežná, ktorá uvádza v posmech mystéria, dogmy, kázeň,

35) KRSKOVÁ, A.: *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 267 s. ISBN 80-86432-24-6.

36) HUBENÁK, L.: *Nekorunovaný kráľ Európy (F. M. Voltaire Život a dielo*). Bratislava: PF UMB, Banská Bystrica, 2004. 4 s. ISBN 80-969078-3-2.

37) KRSKOVÁ, A.: *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 324 s. ISBN 80-86432-24-6.

38) STÖRIG, H. J.: *Malé dějiny filozofie.* Praha: Zvon, české kat. nakladatelství, 1995. 265 s. ISBN 80-7113-115-6.

39) HUBENÁK, L.: *Nekorunovaný kráľ Európy (F. M. Voltaire Život a dielo*). Bratislava: PF UMB, Banská Bystrica, 2004. 37 s. ISBN 80-969078-3-2.

40) HUBENÁK, L.: *Nekorunovaný kráľ Európy (F. M. Voltaire Život a dielo*). Bratislava: PF UMB, Banská Bystrica, 2004. 92 s. ISBN 80-969078-3-2.

autoritu božskú i ľudskú.“[41] V ňom nachádzame zmysluplný odkaz: „nech žiadny kňaz nemôže odňať žiadnemu občanovi ani najmenšie právo pod zámienkou, že tento občan je hriešnik, pretože kňaz, sám hriešnik, sa má za hriechy modliť a nie ich súdiť. …nech je len jedna váha, jedna miera a jedno právo, …nech všetky zákony sú jasné, rovnaké a presné.“[42]

Voltaira už len tým, že „dokázal zburcovať verejnú mienku širokých más občanov“,[43] možno právom považovať za morálnu autoritu, ktorá nemalým prínosom prispela k ochrane práva, resp. k prestavbe justičného a právneho systému Francúzska. K Voltairovej sláve veľkého bojovníka za poľudštenie právneho systému a humánneho usporiadania spoločnosti nemálo prispel i jeho rázny postoj k pokroku v myslení, charakteristický odmietaním zastaralých dogiem a predsudkov. Veľkosť jeho osobnosti spočíva v tom, že „sa preslávil ako živý symbol spravodlivosti pre všetkých“,[44] ktorého hlas počúvala celá Európa. Prostredníctvom rozsiahleho písania o prirodzenom práve, o spravodlivom usporiadaní spoločnosti a v obhajobe rovnosti medzi ľuďmi.

Svetoznámy mysliteľ **Immanuel Kant** (1724 – 1804 n. l.) sa taktiež javí v hĺbke duše ako skvelý právnik, hľadajúci okrem iného odpovede na otázky, v čom tkvie legitimita práva a akým spôsobom je možné právo ochrániť. Tento nemecký mysliteľ dáva myšlienkam o práve nový rozmer. Hovorí, že „právo sa zaoberá vonkajším a vynútiteľným aspektom dokonalých morálnych povinností voči druhým. …náuka o práve, aj keď s morálkou nevyhnutne súvisí, sa odlišuje od náuky o cnosti.[45] Morálka ako forma cnosti kladie požiadavky na vôľu a vnútornú motiváciu. Zákon kladie požiadavky na navonok prejavené konanie, nie na motiváciu“.[46] Podľa Kanta právo upravuje správne používanie slobody vo vonkajších vzájomných vzťahoch medzi ľuďmi a aby nedochádzalo ku kolízii slobôd, obmedzuje sféru slobody každého. „Preto všeobecný právny zákon znie: *konaj navonok tak, aby slobodné používanie tvojej ľubovôle bolo zlučiteľné so slobodou každého podľa všeobecného zákona*.“[47]

Kant rozlišuje medzi „mravným činom, kedy mravný zákon bezprostredne určuje vôľu osoby takýto čin uskutočniť a legálnym činom, kedy sa čin síce uskutočňuje v súlade s mravným zákonom, ale subjekt má k svojmu jednaniu iné pohnútky (strach z trestu, ziskuchtivosť a pod.). Právo je preňho teda sférou legálneho zachovania požiadavky kategorického imperatívu,[48] ktorá sa týka vzájomných vzťahov medzi ľuďmi. …V spoločnosti je preto nevyhnutné zviazať ľubovôľu každého do určitých medzí, aby nikto nemohol narušiť

41) VOLTAIRE, F. M.: *Filozfický slovník*. Prel. Emma Horká. Praha: Jan Laichter, 1925. VI. s.

42) VOLTAIRE, F. M.: *Filozfický slovník*. Prel. Emma Horká. Praha: Jan Laichter, 1925. 370-371 s.

43) HUBENÁK, L.: *Nekorunovaný kráľ Európy (F. M. Voltaire Život a dielo*). Bratislava: PF UMB, Banská Bystrica, 2004. 90 s. ISBN 80-969078-3-2.

44) HUBENÁK, L.: *Nekorunovaný kráľ Európy (F. M. Voltaire Život a dielo*). Bratislava: PF UMB, Banská Bystrica, 2004. 4 s. ISBN 80-969078-3-2.

45) „Uzrieť cnosť v jej skutočnej podobe nie je nič iné, než predstaviť mravnosť zbavenú všetkých prímesí zmyslovosti a všetkých nepravých ozdôb odmeny alebo sebalásky“ – KANT, I. *Základy metafyziky mravov*. Bratislava: Kalligram, 2004. 54 s. ISBN 80-7149-635-9.

46) THOMSON, G.: *Kant*. Prel. Ľubica Hábová. Bratislava: Albert Marenčin- Vydavateľstvo PT, 2004. 93-94 s. ISBN 80-88912-57-1.

47) BRÖSTL, A.: *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava: Iura Edition, 1999. 147 s. ISBN 80-88715-39-3.

48) Kategorický imperatív opisuje, ako by konala dokonale racionálna bytosť. Pre nedokonalé racionálne bytosti, ako sme my ľudia, je to „to, čo by malo byť“, ktoré nám diktuje, ako by sme mali konať. – THOMSON, G.: *Kant*. Prel. Ľubica Hábová. Bratislava: Albert Marenčin, Vydavateľstvo PT, 2004. 84 s. ISBN 80-88912-57-1.

slobodu ostatných. …Právo, ako tvrdí Kant, je poriadok. Definuje ho ako: súhrn podmienok, za ktorých môže byť ľubovôľa jedného zlúčená s ľubovôľou druhého podľa všeobecného zákona slobody. Inak povedané, úlohou práva je pripustiť len takú činnosť jednotlivých osôb, ktorá by bola objektívne zlúčiteľná s požiadavkami mravného zákona. …Oprávnený je teda každý čin, pri ktorom prejav slobodnej ľubovôle každého môže koexistovať so slobodou všetkých ostatných.“[49)]

Zaujímavé na Kantovej morálke je, že nie je závislá od záujmov jednotlivca ani od jeho šťastia. Dokonca ani „morálna hodnota činu nezávisí od jeho účinkov či dôsledkov. …Morálne správny čin musí mať morálne správny motív a aby bol čin morálny, musíme ho vykonať preto, že je to tá správna vec, ktorú treba urobiť, alebo z úcty k morálnym hodnotám ako takým.“[50)] Kant vysvetľuje ďalej: „Keď teda niečo konám, musím si byť istý, že chcem, aby každý konal to isté, pokiaľ sa dostane do tej istej situácie. Tu nám v prenesenom význame Kant pripomína Ježišove slová : *chovajte sa k ľuďom tak, ako chcete, aby sa ľudia chovali k vám*. Ak chcem teda určitým spôsobom jednať, mám si položiť otázku, čo by zostalo z ľudstva, keby každý konal ako ja.“[51)]

Kant sa obracia a prihovára nášmu vnútornému svetu, duši a požaduje: „*konaj tak, aby si ľudstvo tak vo svojej osobe, ako aj v osobe každého druhého, používal vždy zároveň ako účel, a nikdy nie iba ako prostriedok*.“[52)] Tu teda Kant požaduje v prvom rade úctu k človeku. Pre Kanta osobne je morálnou autoritou viera a jeho kategorický imperatív. Vysvetľuje, že „viera spočíva na vôli a sama zo seba vyvodzuje praktické idey o tom, čo má byť. …Kategorický imperatív je vlastne nepodmienečný príkaz rozumu, adresovaný vôli.“[53)] Platí absolútne a rovnako pre všetky rozumné bytosti. Jeho dôkladná formulácia znie: „*konaj tak, akoby sa maxima tvojho konania mala prostredníctvom tvojej vôle stať všeobecným zákonom.*“[54)]

Čitateľa prirodzene naviguje týmito myšlienkami k sebareflexii a ku kritickému zhodnoteniu svojho správania. Sila Kantovho posolstva spočíva v preventívnej sebaregulácii, ku ktorej čitateľ zákonite dospeje pri posudzovaní svojho aktuálneho správania a konania. V konečnom dôsledku sa to prejaví v rešpekte a úcte k právnym normám, či už z pohľadu zákonodarcu alebo subjektu, ktorého postavenie a vzťahy právna norma upravuje.

Rázne odlišný, priam opačný názor na morálnu autoritu a jej dôležitosť pri ochrane práva mal známy štátovedec z renesančnej Florencie **Niccoló Machiavelli** (1469 – 1527 n. l.), ktorý povestne vstúpil do dejín ako „synonymum pre vychytralosť, faloš a zradnú politiku“.[55)] V dobe svojho pôsobenia, ale i dlho po nej šokoval svojou cynickou otvorenosťou, zbavenou predsudkov i mravných princípov kresťanskej teológie. Tvrdil, že ľudia sú zlí, že sú natoľko „ctižiadostiví a podozrievaví, že väčšina z nich nikdy nič dobrého neurobí, ak teda nie je k tomu donútená. Preto ktokoľvek, kto chce založiť štát a dať mu

49) KRSKOVÁ, A.: *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 370 s. ISBN 80-86432-24-6.

50) THOMSON, G.: *Kant*. Prel. Ľubica Hábová. Bratislava: Albert Marenčin, Vydavateľstvo PT, 2004. 82-83 s. ISBN 80-88912-57-1.

51) KRSKOVÁ, A.: *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 368 s. ISBN 80-86432-24-6.

52) KANT, I.: *Základy metafyziky mravov*. Bratislava: Kalligram, 2004. 57 s. ISBN 80-7149-635-9.

53) KRSKOVÁ, A. *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 366 s. ISBN 80-86432-24-6.

54) KANT, I.: *Základy metafyziky mravov*. Bratislava: Kalligram, 2004. 48 s. ISBN 80-7149-635-9.

55) SKINNER, Q.: *Machiavelli,* Prel. Stanislava Pošustová-Menšíková. Praha: Argo, 1995. 8 s. ISBN 80-85794-61-6.

zákony, musí si byť vedomý, že títo ľudia sú pripravení prejaviť svoju zákernosť vždy, keď k tomu budú mať príležitosť.“[56] Znamená to, že pristupoval aj k danej problematike naozaj skepticky a nevidel potrebu morálnej autority, pretože by bola podľa neho aj tak zbytočná. Teda aspoň v takom význame, ako ju chápeme my dnes. V prvom rade o ľuďoch ako takých nemal dobré mienenie, tvrdil, že „ľudia sú vo všeobecnosti nestáli, nevďační, pokrytecký, zbabelí a ziskuchtiví.“[57]

Na morálnu autoritu nazeral úplne odlišným, pre neho charakteristickým pohľadom. Ak vôbec morálnu autoritu vo svojich teóriách pripustil, tak ju videl len v silnom vladárovi, v politikovi, ktorý svojimi špecifickými, hoci aj predstieranými vlastnosťami a umením vládnuť (viesť politiku) udrží moc, disciplínu a vynúti i nemorálnymi prostriedkami dodržiavanie zákonov a tak ochráni právo. Jeho morálna autorita má dovolené „počínať si kruto a neľudsky, môže podvádzať i klamať. …Zastaviť by sa možno mala až pred jedným: nemala by ľudom zasahovať do ich súkromného života. Predovšetkým nemá siahať na cudzí majetok, pretože *ľudia rýchlejšie zabúdajú na smrť otca, než na stratu majetku*.“[58]

Avšak zákonnosť, inými slovami pozitívne právo toskánec Machiavelli uznával. Bol za odosobnené zákony, rešpektujúce jednotlivcov, indivíduum a slobodu prejavu, ktoré nezávisia na moci a sebeckom záujme jednotlivcov. Avšak opäť v nich videl len prostriedok – súbor pravidiel na manipuláciu s ľuďmi. „Každá republika musí na občanov pôsobiť náboženstvom (zastrašovaním a súčasne podnecovaním) a zákonmi (nútením ľudí, aby slúžili spoločným záujmom).“[59]

Jeho morálka nebola konvenčná. Bola naopak modifikovaná jediným cieľom – udržať si moc. Tolerovanými kritériami jeho „morálky“ bola efektivita a účinnosť. Machiavelli hovorí: *knieža (*vladár*) nepotrebuje mať všetky dobré vlastnosti, musí však vyvolávať zdanie, že ich má. Dovolím si dokonca tvrdiť, že keby ich skutočne mal a dôsledne sa ich držal, bolo by mu to na škodu.“*[60] Odmietal dôležitosť existencie morálnej autority sui generis, ktorá by prispievala k ochrane práva, bol presvedčený, že túto úlohu zvládne jeho vladár, panovník a politik, „človek bez srdca a svedomia, ktorému je v záujme štátu všetko dovolené.“[61] Charakteristickou črtou pre Machiavelliho dielo však zostáva, že „píše o tom, čo ľudia činia, nie čo by činiť mali.“[62] Teda bez okolkov poukazuje na skutočný stav v spoločnosti a následne hľadá všemožné prostriedky, ako sa mu prispôsobiť, hodnoty morálky a princípy humánnosti však zostávajú nepovšimnuté, inými slovami v zabudnutí.

Summary

Article entitled “moral authority in the history of the law deals with the need for moral authority, as participating sponsor in the protection of the law. Especially today – in time

56) KRSKOVÁ, A.: *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 213 s. ISBN 80-86432-24-6.

57) MACHIAVELLI, N.: *Knieža*. Prel. Pavol Koprda. Martin: Thesis, 2009. 82 s. ISBN 978-80-970115-2-9.

58) KRSKOVÁ, A.: *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 214 s. ISBN 80-86432-24-6.

59) BRÖSTL, A.: *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava: Iura Edition, 1999. 99 s. ISBN 80-88715-39-3.

60) MACHIAVELLI, N.: *Knieža*. Prel. Pavol Koprda. Martin: Thesis, 2009. 85 s. ISBN 978-80-970115-2-9.

61) KRSKOVÁ, A.: *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 214 s. ISBN 80-86432-24-6.

62) SKINNER, Q.: *Machiavelli,* Prel. Stanislava Pošustová-Menšíková. Praha: Argo, 1995. 100 s. ISBN 80-85794-61-6.

of economic crisis, respectively, in crisis of morality. Through important personalities in the history of humanity, as Socrates, M. T. Cicero, H. Grotius, F. M. Voltaire or Kant, causing with their life work a revolution in legal thinking the author points to the need of existence and activity of moral authority. Especially in the field of law. However, not all authorities can be considered as morally. This is demonstrated by the Italian philosopher Niccolň Machiavelli, who entered history as a synonym for cunning, falsehood, and tricky policy. He himself admits the existence of moral authority just as instrumental means to maintain power and handling people. Pointing out is also prevention, which should be in connection with the moral authority carefully avoided. An important message is that history is rich, so that we learn from it and inspired by these authorities, created your own court and then correctly decided that we avoid mistakes with which our ancestors have solved.

Zoznam použitej literatúry:

[1] ANZENBACHER, A.: *Úvod do etiky*. Praha: Academia, AV ČR, 2001. ISBN 80-200-0917-5.

[2] BRÖSTL, A.: *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava: Iura Edition, 1999. ISBN 80-88715-39-3.

[3] CICERO, M. T.: *O Řečníku*. Prel. Václav Prach. Praha: Hendrich, 1940.

[4] CICERO, M. T.: *O povinnostech*. Prel. Jaroslav Ludvíkovský. Praha: Svoboda,1970.

[5] GAARDER, J.: *Sofiin svet*, *Román o dejinách filozofie*. Bratislava: SOFA, 1995. ISBN 80-85752-13-1.

[6] GRAESER, A.: *Řecká filozofie klasického období*. Praha: Oykoymenh, 2000. ISBN 80-7298-019-X.

[7] HUBENÁK, L.: *Nekorunovaný kráľ Európy (F. M. Voltaire Život a dielo*). Bratislava: PF UMB, Banská Bystrica, 2004. ISBN 80-969078-3-2.

[8] KANT, I.: *Základy metafyziky mravov*. Bratislava: Kalligram, 2004. ISBN 80-7149-635-9.

[9] KINCL, J. – URFUS,V.: *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-134-5.

[10] KRSKOVÁ, A.: *Dějiny evropského politického a právního myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-24-6.

[11] LAW, S.: *Boj o myslenie detí*. In Zošity Humanistov. Prel. Rastislav Škoda a Matej Beňo. ISSN 1335-5104, júl 2008, č. 71.

[12] MACHIAVELLI, N.: *Knieža*. Prel. Pavol Koprda. Martin: Thesis, 2009. ISBN 978-80-970115-2-9.

[13] PLATÓN: *Spisy I, Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón, Faidón, Kratylos, Theaitétos, Sofistés, Politikos*. Prel. František Novotný. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-062-9.

[14] SKINNER, Q.: *Machiavelli,* Prel. Stanislava Pošustová-Menšíková. Praha: Argo, 1995. ISBN 80-85794-61-6.

[15] STÖRIG, H. J.: *Malé dějiny filozofie.* Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1995. ISBN 80-7113-115-6.

[16] THOMSON, G.: *Kant*. Prel. Ľubica Hábová. Bratislava: Albert Marenčin, Vydavateľstvo PT, 2004. ISBN 80-88912-57-1.

[17] TOMAN, J. – TOMANOVÁ, M.: *Sokrates*. Praha: Československý spisovatel, 1975.

[18] VOLTAIRE, F. M.: *Filozfický slovník*. Prel. Emma Horká. Praha: Jan Laichter, 1925.

JUDr. Natália Kuliková,

interná doktorandka ústavu teórie a dejín štátu a práva, Fakulta práva, Bratislavská vysoká škola práva

nat.kulikova@gmail.com

Vývoj právnej úpravy korupcie v podmienkach Slovenskej republiky

A coruption and a legal history of its regulation in Slovak republic

Marcela Tóthová

Kľúčové slová:

korupcia, podplácanie, prijímanie úplatku, úplatok, úplatkárstvo, Trestný zákon č. 140/1961 Zb., Trestný zákon č. 300/2005 Z. z., novelizácie Trestného zákona

Key words:

corruption, bribery, bribe, barratry, Criminal Code no. 140/1961 and amends to this Code, Criminal Code no. 300/2005 and amends to this Code

1. Všeobecne o korupcii

Pojem korupcia má latinský pôvod v slove „rumpere" a znamená zlomiť, rozlomiť, pretrhnúť. Latinský výraz corruptus je potom vyjadrením následku tohto zlomu, je to teda ten, kto sa zlomil z hľadiska mravných princípov a ideálov, je zvrhlý, zvrátený a skazený.[1)]

Z mnohých historických prameňov, ako aj z prvých zmienok o korupcii je možné vyvodiť, že korupčné konanie je staré ako ľudstvo samo a už od staroveku je ho možné považovať najrozšírenejšiu formu trestnej činnosti. Je však potrebné zdôrazniť, že sa stále objavujú novšie a novšie formy a spôsoby korupčného konania, ktorých nebezpečnosť pre spoločnosť stále stúpa. Existuje veľké množstvo definícií pojmu korupcia v závislosti od autora, od prevažujúcich kritérií hodnotenia, ako aj v závislosti od uhlu pohľadu. Napriek snahe mnohých autorov, a to nie len na národnej, ale aj na nadnárodnej úrovni možno povedať, že dodnes absentuje univerzálna, jednotná a ustálená definícia pojmu korupcia. *Zo spoločenskoprávneho hľadiska* je možné korupciu charakterizovať tak, že „je to prijímanie úplatku, ale aj inej nenáležitej výhody, podplácanie alebo nepriama korupcia, keď osoba priamo ale prostredníctvom sprostredkovateľa pre seba alebo inú osobu prijme, žiada alebo dá si sľúbiť úplatok alebo *poskytne, sľúbi* úplatok, neoprávnený prospech za zneužitie zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie alebo v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu či pri realizácii medzinárodného obchodu poruší svoje povinnosti alebo neodôvodnene uprednostní istú osobu pred inými osobami alebo svojím vplyvom bude pôsobiť na výkon právomoci osôb, aby porušili svoje právnou normou stanovené povinnosti."[2)] Táto definícia vychádza z definície korupcie prijatej na pôde OSN v roku 1995 a Rady OECD v roku 1997 a až do účinnosti zákona č. 576/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, teda do 1. 1. 2010, zodpovedala aj právnej úprave korupcie v podmienkach Slovenskej

1) Bližšie pozri zdroj: http://www.transparency.sk/studie/pkns/studia_pkns_1-1.htm, 6. 2. 2010.

2) Baláž, P., Jalč,. A.: Spoločenskoprávna ochrana pred korupciou. Bratislava: Vydavateľstvo Trnavskej univerzity, VEDA Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2006, str. 24.

republiky. *Z trestnoprávneho hľadiska* je korupcia charakterizovaná ako „skazenosť, predajnosť, úplatkárstvo, teda prijímanie úplatku i podplácanie, ale aj akékoľvek správanie k osobám, ktorým sú zverené kompetencie vo verejnom alebo súkromnom sektore, ktoré odporuje povinnostiam vyplývajúcim z ich postavenia a ktoré smeruje k získaniu nenáležitých výhod.“[3)]

V predkladanom článku sa zaoberám analýzou právnej úpravy korupcie v podmienkach Slovenskej republiky od jej vzniku k 1. januáru 1993 až po súčasnosť. Zaoberám sa podrobnou analýzou právnej úpravy korupcie v Trestnom zákone č. 140/1961 Zb. v znení neskorších právnych predpisov a poukazujem na tie jeho novelizácie, ktoré boli významné z hľadiska právnej úpravy úplatkárstva a tiež z hľadiska medzinárodnoprávnych záväzkov Slovenskej republiky. Analyzujem právnu úpravu korupcie z pohľadu rekodifikácie trestného práva v Slovenskej republike (Trestný zákon, zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov, ďalej len „TZ“), a to z pohľadu významných noviel a tiež z pohľadu právneho stavu de lege lata.

2. Právna úprava korupcie po vzniku samostatnej Slovenskej republiky

Aj napriek vzniku Slovenskej republiky ako samostatného, suverénneho a zvrchovaného štátu k 1. januáru 1993 zostal na našom území platný a účinný pôvodný spoločný Trestný zákon č. 140/1961 Zb. (ďalej len „Trestný zákon“). Právna úprava korupcie v ňom bola obsiahnutá v druhej tzv. zvláštnej časti, v tretej hlave s názvom Trestné činy proti poriadku vo veciach verejných a v treťom oddiele s názvom Úplatkárstvo v podobe štyroch paragrafov. Išlo o úpravu prijímania úplatku (§ 160), podplácania (§ 161), nepriameho úplatkárstva (§ 162) a osobitných ustanovení týkajúcich sa účinnej ľútosti (§ 163).

Skutková podstata trestného činu úplatkárstva (§ 160) pozostávala zo základnej a dvoch kvalifikovaných skutkových podstát. Podľa základnej skutkovej podstaty (§ 160 ods. 1) sa odňatím slobody až na dva roky, nápravným opatrením alebo trestom zákazu činnosti postihoval páchateľ, ktorý si v súvislosti s obstarávaním vecí verejného záujmu *dal sľúbiť* alebo *prijal* úplatok. Prísnejšie, trestom odňatia slobody na šesť mesiacov až tri roky bolo postihované konanie páchateľa, ktorý za rovnakých podmienok úplatok *žiadal*. Páchateľ, ktorý sa dopustil tohto trestného činu ako verejný činiteľ (špeciálny subjekt skutkovej podstaty), sa postihoval trestom odňatia slobody na jeden až päť rokov. „Verejným činiteľom je volený funkcionár alebo iný zodpovedný pracovník orgánu štátnej správy alebo samosprávy, súdu alebo iného štátneho orgánu, štátnej hospodárskej, družstevnej alebo spoločenskej organizácie alebo príslušník ozbrojených síl alebo ozbrojeného zboru, pokiaľ sa podieľa na plnení úloh spoločnosti a štátu a používa pri tom právomoc, ktorá mu bola v rámci zodpovednosti za plnenie týchto úloh zverená.“[4)] Pre vznik trestnej zodpovednosti sa v každom prípade vyžadovalo, aby sa osoba ako verejný činiteľ dopustila trestného činu v súvislosti so svojou právomocou a zodpovednosťou. Z hľadiska používaných pojmov však Trestný zákon definíciu pojmu „úplatok“, „obstarávanie vecí verejného záujmu“ a ani slovné spojenie „v súvislosti s obstarávaním vecí verejného záujmu“ neobsahoval.

3) Ivor, J. a kol.: Trestné právo hmotné, osobitná časť. Bratislava: IURA EDITION, 2006, str. 348.

4) § 89 ods. 9 prvá veta Trestného zákona (zákona č. 140/1961 Zb.), Prvá – všeobecná časť, VIII. hlava Spoločné ustanovenia, v znení zákona 557/1991 Zb., ktorým sa dopĺňa Trestný zákon, s účinnosťou od 1. januára 1992.

Z hľadiska konania bola tejto skutkovej podstate skoro zrkadlovo koncipovaná skutková podstata trestného činu podplácania (§ 161), avšak odňatím slobody na jeden rok, nápravným opatrením alebo peňažným trestom sa potrestal páchateľ ako všeobecný subjekt, ktorý *sľúbi, ponúkne* alebo *poskytne* úplatok. Podľa odseku 2, ktorý vyjadruje kvalifikovanú skutkovú podstatu, sa trestom odňatia slobody na dva roky, nápravným opatrením alebo peňažným trestom potrestá každý páchateľ (všeobecný subjekt), ktorý sa dopustí tohto trestného činu vo vzťahu k hmotnému predmetu útoku, ktorým je verejný činiteľ. Z hľadiska formulačnej a štylistickej správnosti však nemožno hovoriť o úplnom zrkadlovom obraze skutkových podstát trestného činu prijímania úplatku (§ 160) a podplácania (§ 161), pretože do formulácie prvej zo skutkových podstát nebolo začlenené konanie páchateľa spočívajúce v žiadaní úplatku.

V nasledujúcich ustanoveniach bola obsiahnutá skutková podstata trestného činu nepriameho úplatkárstva pozostávajúca z nepriameho prijímania úplatku (§ 162 ods. 1) a nepriameho podplácania (§ 162 ods. 2). Podstata nepriameho prijímania úplatku spočívala v tom, že páchateľ *žiadal* alebo *prijal* úplatok za to, že svojím vlastným vplyvom bude pôsobiť na výkon právomoci verejného činiteľa, alebo z dôvodu, že už tak urobil. Toto konanie páchateľa je možné potrestať trestom odňatia slobody až na dva roky. Rovnako ako je tomu v prípade zrkadlového postavenia skutkových podstát prijímania úplatku a podplácania, aj v prípade nepriameho podplácania ide o skutkovú podstatu, ktorá je skoro zrkadlovo postavená nepriamemu prijímaniu úplatku, keďže podľa § 162 ods. 2 je trestom odňatia slobody až na jeden rok alebo nápravným opatrením trestané také konanie páchateľa, ktorý inému *poskytne, ponúkne* alebo *sľúbi* úplatok, aby tento pôsobil vlastným vplyvom na výkon právomoci verejného činiteľa, alebo preto, že už tak urobil.

V § 163 nazvanom Osobitné ustanovenia o účinnej ľútosti bola zakotvená špecifická podmienka zániku trestnosti v dôsledku účinnej ľútosti, ktorá sa však dotýka len trestného činu podplácania (§ 161) a trestného činu nepriamej korupcie v časti týkajúcej sa nepriameho podplácania (§ 162 ods. 2). Podmienkou beztrestnosti bolo, že páchateľ sa týchto trestných činov dopustil, a teda *poskytol* alebo *sľúbil* úplatok, ale len preto, že sám bol o to požiadaný a bezodkladne a dobrovoľne o tom urobil oznámenie vo vzťahu k bezpečnostnému zboru alebo k prokurátorovi.

V súvislosti s úplatkárstvom a trestnými činmi úplatkárstva boli do Trestného zákona zákonom č. 557/1991 Zb. z 11. decembra 1991 s účinnosťou od 1. januára 1992 zavedené okrem mnohých dôležitých aj skutkové podstaty trestného činu machinácií pri verejnej súťaži a verejnej dražbe (§ 128a, § 128b, § 128c) a trestného činu machinácií pri konkurznom a vyrovnacom konaní (§ 256b).

Podľa § 128a ods. 3 tohto zákona sa trestom odňatia slobody na dva až osem rokov potrestá páchateľ, ktorý v súvislosti s verejnou súťažou alebo verejnou dražbou v úmysle spôsobiť inému škodu alebo zadovážiť sebe alebo inému prospech (pohnútka trestného činu) *žiada*, *prijme* alebo *dá si sľúbiť* majetkový alebo iný prospech. V tomto odseku bola formulácia prijímania úplatku doplnená aj o formu konania spočívajúcu v žiadaní. Táto zmena sa však týkala len § 128a ods. 3. Vyššie uvedená forma konania nebola doplnená do skutkovej podstaty trestného činu prijímania úplatku podľa § 160 ods. 1. Trestom odňatia slobody až na dva roky sa podľa § 128b písm. b) potrestá páchateľ, ktorý sa dopustí machinácií v súvislosti s verejnou súťažou prostredníctvom podplácania, teda tým, že inému *poskytne, ponúkne* alebo *sľúbi* majetkový alebo iný prospech za to, že sa zdrží účasti na súťaži alebo podľa písm. c) tým, že *žiada* alebo *prijme* majetkový alebo iný prospech za to, že sa tejto účasti na súťaži zdrží. Posledná skutková podstata tohto trestného činu

sa dotýkala machinácií v súvislosti s verejnou dražbou. V súlade s § 128c písm. b) sa trestom odňatia slobody až na dva roky alebo peňažným trestom potrestá páchateľ, ktorý sa dopustí machinácií pri verejnej dražbe podplácaním, teda tým, že inému *poskytne*, *ponúkne* alebo *sľúbi* majetkový alebo iný prospech za to, že sa zdrží podávania návrhov pri dražbe alebo podľa § 128c písm. c) *žiada* alebo *prijme* majetkový alebo iný prospech za to, že sa zdrží podávania návrh na dražbe. Podľa skutkovej podstaty trestného činu machinácií pri verejnej súťaži a verejnej dražbe podľa § 128b písm. c) a § 128c písm. c) by mohlo ísť o prijímanie úplatku v súvislosti so zdržaním sa účasti na súťaži a v súvislosti so zdržaním podávania návrhov na dražbe, avšak zo skutkovej podstaty trestného činu prijímania úplatku podľa § 161 ods. 1 bola v týchto prípadoch vynechaná forma konania spočívajúca v prijatí sľubu na získanie majetkového či iného prospechu a naopak tieto skutkové podstaty [§ 128b písm. c) a § 128c písm. c)] boli doplnené o formu konania spočívajúcu v žiadaní.

O určitých formulačných problémoch nasvedčuje vrátenie sa k pôvodnému modelu prijímania úplatku podľa § 160 ods. 1 v prípade skutkovej podstaty trestného činu machinácií pri konkurznom a vyrovnacom konaní podľa § 256b ods. 1, podľa ktorého sa trestom odňatia slobody až na jeden rok alebo peňažným trestom postihovalo konanie páchateľa (špeciálneho subjektu), ktorý ako konkurzný veriteľ v súvislosti s hlasovaním o nútenom vyrovnaní alebo ako veriteľ v súvislosti s hlasovaním na vyrovnacom pojednávaní *prijme* alebo *si dá sľúbiť* majetkový alebo iný prospech. Podľa § 256b ods. 2 sa rovnako postihovalo konanie páchateľa, tentoraz už všeobecného subjektu, ktorý veriteľovi v súvislosti s hlasovaním o nútenom vyrovnaní za súhlas s vyrovnaním *poskytne, ponúkne* alebo *sľúbi* majetkový alebo tiež iný prospech.

Z pohľadu zákonov, ktoré dopĺňali a menili Trestný zákon č. 140/1961 Zb. a ktoré sa dotkli aj právnej úpravy úplatkárstva po vzniku samostatnej Slovenskej republiky, je potrebné spomenúť predovšetkým zákon č. 102/1995 Z. z. z 10. mája 1995 s účinnosťou od 31. mája 1995, ktorým sa mení Trestný zákon, zákon č. 10/1999 Z. z. z 18. januára 1999 s účinnosťou od 28. januára 1999, ktorým sa dopĺňal Trestný zákon, zákon č. 183/1999 Z. z. zo 6. júla 1999 s účinnosťou od 1. septembra 1999, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 249/1994 Z. z. o boji proti legalizácii príjmov z najzávažnejších, najmä organizovaných foriem trestnej činnosti a o zmenách niektorých ďalších zákonov v znení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 58/1996 Z. z., zákon č. 253/2001 Z. z. z 15. júna 2001 s účinnosťou od 1. augusta 2001, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 421/2002 Z. z. z 19. júna 2002 s účinnosťou od 1. septembra 2002, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, zákon 171/2003 Z. z. z 24. apríla 2003 s účinnosťou od 1. septembra 2003, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. v znení neskorších právnych predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 457/2003 Z. z. z 21. októbra 2003 s účinnosťou od 1. decembra 2003, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní (Trestný poriadok) v znení neskorších právnych predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov a tiež zákon č. 403/2004 Z. z. z 24. júna 2004 s účinnosťou od 1. augusta 2004 o európskom zatýkacom rozkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Napriek tomu, že v dôsledku určitých názorov dotýkajúcich sa potreby znižovania výskytu úplatkárstva došlo zákonom č. 102/1995 Z. z. s účinnosťou od 31. mája 1995 k vypusteniu celej skutkovej podstaty trestného činu podplácania (§ 161), osobitných

ustanovení o účinnej ľútosti (§ 163) a k modifikácii skutkovej podstaty nepriameho úplatkárstva vypustením druhého odseku (162), bol tento stav následne zmenený zákonom č. 10/1999 Z. z. s účinnosťou od 28. januára 1999. Na základe ročných štatistík sa totiž ukázalo, že ani vypustenie skutkovej podstaty trestného činu podplácania (§ 161) a tiež ďalších významných ustanovení neviedlo k zvýšeniu oznamovania trestných činov úplatkárstva a ani k zvýšeniu počtu odhalených a vyšetrených trestných činov. Preto došlo k znovuzavedeniu skutkovej podstaty trestného činu podplácania, osobitných ustanovení o účinnej ľútosti a tiež odseku 2 týkajúceho sa nepriameho úplatkárstva. Z postihu páchateľa zodpovedajúceho trestnému činu podplácania však v oboch skutkových podstatách (§ 161 ods. 1 a 2) a z trestného činu nepriameho úplatkárstva v časti týkajúcej sa nepriameho podplácania (§ 162 ods. 2) bola vynechaná možnosť uloženia nápravného opatrenia. Z hľadiska novozavedených osobitných ustanovení o účinnej ľútosti (§ 163) došlo k modifikácii jednej z podmienok zániku trestnosti trestného činu podplácania a nepriameho podplácania tak, že dobrovoľné oznámenie o danom trestom čine je potrebné urobiť taktiež bezodkladne, avšak vyšetrovateľovi alebo policajnému orgánu.

Pomerne rozsiahla novelizácia Trestného zákona zákonom č. 183/1999 Z. z. s účinnosťou od 1. septembra 1999 zaviedla veľmi podstatné zmeny dotýkajúce sa trestných činov úplatkárstva. Popri skutočnosti, že definovala pojem zahraničný verejný činiteľ,[5] tiež došlo k premenovaniu tretieho oddielu tretej hlavy druhej – zvláštnej časti Trestného zákona č. 140/1961 Sb., ktorá má názov „Korupcia“ a zároveň došlo k zavedeniu nových skutkových podstát prijímania úplatku a inej nenáležitej výhody (§ 160, § 160a až § 160c), podplácania (§ 161, § 161a až § 161c), nepriamej korupcie (§ 162), osobitných ustanovení o účinnej ľútosti (§ 163) a okolností vylučujúcich trestnosť podplácania a nepriamej korupcie (§ 163a).

V súlade s § 160 s názvom „Prijímanie úplatku a inej nenáležitej výhody“ sa trestom odňatia slobody až na dva roky alebo peňažným trestom potrestá páchateľ, ktorý ako špeciálny subjekt za úplatok alebo inú nenáležitú výhodu zneužije svoje zamestnanie, postavenie, povolanie alebo funkciu na poskytnutie výhody osobe alebo jej neodôvodnené uprednostnenie pred inými. Podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty v odseku 2 je trestné tiež takéto konanie páchateľa za podmienky, že ním spôsobí škodu veľkého rozsahu alebo pre seba či iného získa prospech veľkého rozsahu alebo týmto konaním poruší osobitnú povinnosť, ktorá mu vyplýva zo zákona, alebo dôležitú povinnosť, ktorá pre neho vyplýva z jeho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie, alebo povinnosť, na plnenie ktorej sa osobitne zaviazal.

Za § 160 boli doplnené ďalšie paragrafy, a to § 160a, § 160b a § 160c. Právna úprava obsiahnutá v § 160a sčasti zodpovedá pôvodnej úprave trestného činu prijímania úplatku, avšak v tomto prípade je trestné konanie páchateľa, ktorý v súvislosti s obstarávaním veci všeobecného záujmu jednak priamo, ale tiež aj prostredníctvom sprostredkovateľa *prijme, žiada* alebo *dá si sľúbiť* úplatok alebo inú nenáležitú výhodu. V porovnaní s touto úpravou, pri ktorej sa páchateľ postretá trestom odňatia slobody až na tri roky

5) Bližšie pozri bod č. 11 zákona č. 183/1999 Z. z. zo 6. júla 1999, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon a o zmene a doplnení niektorých ďalších predpisov (Zahraničným verejným činiteľom sa rozumie osoba, ktorá zastáva funkciu v zákonodarnom orgáne, súdnom orgáne alebo v orgáne verejnej správy cudzieho štátu, alebo podniku, v ktorom má rozhodujúci vplyv cudzí štát, alebo v medzinárodnej organizácii vytvorenej štátmi alebo inými subjektmi medzinárodného práva verejného, ak je s výkonom takejto funkcie spojená právomoc pri obstarávaní verejných záležitostí a trestný čin bol spáchaný v súvislosti s touto právomocou.)

alebo peňažným trestom, je prísnejšie, teda trestom odňatia slobody až na päť rokov postihovaný páchateľ, ktorý sa tohto trestného činu dopustí ako špeciálny subjekt, ako verejný činiteľ. Prostredníctvom tejto skutkovej podstaty bol odstránený formulačný nedostatok spočívajúci v absencii formy konania spočívajúcej v žiadaní úplatku alebo inej nenáležitej výhody. Odrazom plnenia medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky, predovšetkým Dohovoru o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných vzťahoch, bolo zavedenie skutkových podstát prijímania úplatku a inej nenáležitej výhody zahraničným verejným činiteľom. Zahraničný verejný činiteľ sa ako špeciálny subjekt trestného činu (§ 160b) dopustí v súvislosti s výkonom svojich úradných povinností za účelom, aby sa získala alebo zachovala inak neprimeraná výhoda pri realizácii medzinárodného obchodu alebo len v súvislosti s výkonom svojej funkcie (§ 160c).

Skoro zrkadlovo vo vzťahu k trestnému činu prijímania úplatku alebo inej nenáležitej výhody zakotvil § 161 v dvoch odsekoch skutkovú podstatu trestného činu podplácania. Podľa prvého odseku sa postihuje konanie všeobecného subjektu, a to tak, že ten, „kto *poskytne* úplatok alebo inú nenáležitú výhodu alebo ich *sľúbi* inému, aby ten zneužil svoje zamestnanie, povolanie, postavenie alebo funkciu na poskytnutie výhody niektorej osobe alebo na jej neodôvodnené uprednostnenie pred inými, potresce sa odňatím slobody až na jeden, alebo peňažným trestom.“[6)] Podľa druhého odseku sa trestom odňatia slobody na jeden až päť rokov potrestá páchateľ, ktorý týmto trestným činom spôsobí škodu veľkého rozsahu alebo ním získa pre seba alebo iného prospech veľkého rozsahu, alebo poruší osobitnú povinnosť, ktorá mu vyplýva zo zákona, alebo dôležitú povinnosť, ktorá mu vyplýva z jeho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie, alebo povinnosť, na ktorej plnenie sa osobitne zviazal. Napriek tomu, že v prvom odseku tejto skutkovej podstaty nie je uvedená forma konania spočívajúca v ponúknutí, tento nedostatok bol odstránený pri skutkových podstatách podplácania zahraničného verejného činiteľa, ktoré svojím konaním môže naplniť tiež len všeobecný subjekt a ktoré sú zrkadlovo postavené vo vzťahu k trestným činom prijímania úplatku zahraničnými verejnými činiteľmi zakotvené v § 161a až § 161c. Podľa § 161a ods. 1 sa trestom odňatia slobody až na dva roky alebo peňažným trestom potrestá páchateľ, ktorý inému v súvislosti s obstarávaním veci všeobecného záujmu priamo alebo cez sprostredkovateľa *poskytne, ponúkne* alebo *sľúbi* úplatok alebo inú nenáležitú výhodu. Podľa druhého odseku je prísnejšie postihované konanie páchateľa, ktorý sa dopustí tohto trestného činu voči verejnému činiteľovi, a to trestom odňatia slobody až na tri roky. Podľa tretieho odseku sa trestom odňatia slobody až na päť rokov potrestá ten páchateľ, ktorý spácha uvedený trestný čin ako člen organizovanej skupiny alebo ak ním získa prospech veľkého rozsahu. Podľa § 161b ods. 1 je postihované konanie páchateľa ako všeobecného subjektu, ktorý priamo alebo cez sprostredkovateľa zahraničnému verejnému činiteľovi *poskytne, ponúkne* alebo *sľúbi* úplatok alebo inú nenáležitú výhodu v súvislosti s výkonom jeho úradných povinností v úmysle, aby sa získala alebo zachovala neprimeraná výhoda pri realizácii medzinárodného obchodu. Tohto páchateľa je možné potrestať trestom odňatia slobody až na dva roky alebo peňažným trestom. Podľa druhého odseku je trestom odňatia slobody na jeden až päť rokov postihovaný páchateľ, ktorý tento trestný čin spácha ako člen organizovanej skupiny alebo ak ním získa prospech veľkého rozsahu. Podľa § 161c ods. 1 je trestom odňatia slobody až na dva roky alebo peňažným trestom postihované konanie

6) Bod 26 zákona č. 183/1999 Z. z. zo 6. júla 1999 s účinnosťou od 1. septembra 1999, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých ďalších zákonov.

páchateľa, ktorý ako všeobecný subjekt priamo alebo cez sprostredkovateľa členovi zahraničného parlamentného zhromaždenia, sudcovi alebo úradníkovi medzinárodného súdneho orgánu uznaného Slovenskou republikou alebo zástupcovi či zamestnancovi medzinárodnej, nadnárodnej, medzivládnej organizácie alebo orgánu, ktorých je Slovenská republika členom alebo s ktorými je Slovenská republika v zmluvnom vzťahu, alebo osobe v obdobnej funkcii *poskytne, ponúkne* alebo *sľúbi* úplatok alebo inú nenáležitú výhodu v súvislosti s výkonom jeho funkcie. Podobne ako v predošlej skutkovej podstate aj v tomto prípade je prísnejšie, teda trestom odňatia slobody na jeden až päť rokov postihovaný páchateľ, ktorý tento trestný čin spácha ako člen organizovanej skupiny alebo ak ním získa prospech veľkého rozsahu.

Pravidlo zrkadlového vzťahu skutkových podstát ostalo zachované aj pri skutkovej podstate trestného činu nepriamej korupcie (§ 162), ktorá v prvom odseku obsahuje úpravu nepriameho prijímania úplatku a v druhom odseku nepriameho podplácania. Konanie páchateľa, ktoré je podľa prvého odseku § 162 postihované trestom odňatia slobody až na 3 roky alebo peňažným trestom, spočíva v tom, že páchateľ priamo alebo cez sprostredkovateľa *prijme, žiada* alebo *dá si sľúbiť* úplatok alebo inú nenáležitú výhodu z dôvodu, že bude svojím vlastným vplyvom pôsobiť alebo už pôsobil na výkon právomoci osôb obsiahnutých v skutkových podstatách trestného činu prijímania úplatku a inej nenáležitej výhody podľa § 160, § 16a až § 160c. Podľa § 162 ods. 2 sa miernejším trestom odňatia slobody až na 2 roky alebo peňažným trestom postihne konanie páchateľa, ktorý priamo alebo cez sprostredkovateľa inému *poskytne, ponúkne* alebo *sľúbi poskytnúť* úplatok alebo inú nenáležitú výhodu z dôvodu, že bude svojím vlastným vplyvom pôsobiť alebo už pôsobil na výkon právomocí osôb uvedených v skutkových podstatách trestného činu podplácania podľa § 161, § 161a až § 161c. Osobitne tiež boli upravené podmienky zániku trestnosti trestného činu podplácania a nepriamej korupcie v časti nepriameho podplácania v dôsledku účinnej ľútosti. Trestnosť týchto trestných činov však môže zaniknúť len za splnenia kumulatívnych podmienok, podľa ktorých sa páchateľ tohto trestného činu dopustil len preto, že sám bol o úplatok alebo inú nenáležitú výhodu požiadaný a bezodkladne a dobrovoľne o tejto skutočnosti urobil oznámenie vyšetrovateľovi alebo policajnému orgánu a za podmienky, že v danom prípade ide o vojaka, tento môže príslušné oznámenie urobiť aj veliteľovi, prípadne náčelníkovi. Následkom osobitnej okolnosti vylučujúcej protiprávnosť, ktorá bola zakotvená do § 163a, je, že trestný čin podplácania ako taký a trestný čin nepriamej korupcie v časti nepriameho podplácania nebude trestným činom za podmienky, že bol spáchaný za účelom odhalenia páchateľa trestného činu prijímania úplatku alebo nepriameho prijímania úplatku, a to spôsobom, ktorý je v súlade s Trestným poriadkom.

Zákon č. 253/2001 Z. z. s účinnosťou od 1. augusta 2001 bol charakteristický predovšetkým doplnením skutkových podstát a zvýšením trestných sadzieb jednotlivých korupčných trestných činov. Prijímanie úplatku alebo inej nenáležitej výhody podľa § 160, § 160a ods. 1, § 160b a § 160c bolo doplnené o formuláciu „pre seba alebo inú osobu“ a došlo tiež k zvýšeniu horných hraníc trestných sadzieb z dvoch na tri roky (§ 160), z troch na päť rokov (§ 160a ods. 1), z troch rokov na dva až osem rokov (§ 160b a § 160c). V kvalifikovanej skutkovej podstate trestného činu prijímania úplatku alebo inej nenáležitej výhody podľa § 160a ods. 2 sa zvýšila trestná sadzba z jedného až piatich rokov na dva až osem rokov. Skutková podstata podplácania podľa § 161 ods. 1 a § 161a ods. 1 boli doplnené slovami „alebo z tohto dôvodu *poskytne, ponúkne* alebo *sľúbi* úplatok alebo inú nenáležitú výhodu inej osobe“ a trestná sadzba bola z jedného roka zvýšená na dva roky (§ 161 ods. 1) a z dvoch rokov na tri roky (§ 161a ods. 1). V skutkovej

podstate podplácania podľa § 161a ods. 2 bola ustanovená dolná hranica trestnej sadzby na šesť mesiacov pričom horná ostala zachovaná na úrovni troch rokov. Skutková podstata trestného činu podplácania podľa § 161b ods. 1 bola doplnená slovným spojením „alebo inej osobe" a formulácia „s výkonom jeho úradných povinností" bola nahradená formuláciou „s výkonom úradných povinností zahraničného verejného činiteľa". Došlo tu tiež k definovaniu dolnej hranice trestnej sadzby na šesť mesiacov, pričom horná hranica bola zvýšená z dvoch rokov na tri roky. Skutková podstata trestného činu podplácania podľa § 161c ods. 1 bola doplnená slovným spojením „alebo z toho dôvodu *poskytne, ponúkne* alebo *sľúbi* úplatok alebo inú nenáležitú výhodu inej osobe" a tiež došlo k definovaniu dolnej hranice trestnej sadzby na šesť mesiacov a k zvýšeniu hornej hranice z dvoch na tri roky. Skutková podstata nepriamej korupcie bola v časti nepriameho prijímania úplatku (§ 162 ods. 1) doplnená o formuláciu „pre seba alebo pre inú osobu" a v časti nepriameho podplácania o formuláciu „alebo z toho dôvodu *poskytne, ponúkne* alebo *sľúbi* úplatok alebo inú nenáležitú výhodu inej osobe". Trestné sadzby v prípade trestných činov nepriamej korupcie ostali zachované. Predmetná novelizácia sa tiež dotkla definície pojmu verejný činiteľ, pričom tento inštitút bol doplnený o člena stráže prírody a osobu, ktorý má oprávnenia člena stráže prírody.

Zákon č. 421/2002 Z. z. s účinnosťou od 1. septembra 2002 sa svojím obsahom taktiež dotkol jednak skutkových podstát trestných činov korupčných, ktoré doplnil a rozšíril o ďalšie odseky, ale aj pojmu verejný činiteľ, ktorý doplnil o ďalšie subjekty.

Skutková podstata trestného činu prijímania úplatku a inej nenáležitej výhody podľa § 160 ods. 1 bola upravená tak, že trestom odňatia slobody až na tri roky alebo peňažným trestom sa potrestá ten páchateľ, ktorý ako špeciálny subjekt priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo inú osobu *prijme, žiada* alebo *dá si sľúbiť* úplatok alebo iné nenáležitú výhodu, aby zneužil svoje zamestnanie, postavenie, povolanie alebo funkciu na poskytnutie výhody osobe alebo jej neodôvodnené uprednostnenie pred inými. Za túto skutkovú podstatu sa doplnil nový odsek č. 2, ktorý rovnako ako v predošlom odseku postihoval konanie páchateľa, ktorý pre seba alebo pre inú osobu priamo alebo cez sprostredkovateľa *prijme, žiada* alebo *dá si sľúbiť* úplatok alebo inú nenáležitú výhodu, aby konal alebo sa zdržal konania tak, že poruší svoje povinnosti vyplývajúce zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie. Pôvodný odsek dva sa prečísloval na odsek číslo tri. Skutkové podstaty prijímania úplatku alebo inej nenáležitej výhody podľa § 160a až § 160c ostali zachované bez zmeny.

Skutková podstata podplácania podľa § 161 ods. 1 bola modifikovaná tak, že trestné je konanie páchateľa ako všeobecného subjektu, ktorý priamo alebo cez sprostredkovateľa *poskytne* úplatok alebo inú nenáležitú výhodu alebo ich *sľúbi* inému, aby ten zneužil svoje zamestnanie, povolanie, postavenie alebo funkciu na poskytnutie výhody niektorej osobe alebo na jej neodôvodnené uprednostnenie pred inými alebo z tohto dôvodu priamo alebo cez sprostredkovateľa *poskytne* alebo *sľúbi* úplatok alebo inú nenáležitú výhodu inej osobe, potresce sa odňatím slobody až na dva roky alebo peňažným trestom."[7] Za tento odsek bol vložený nový odsek číslo dva, ktorý postihuje konanie páchateľa rovnako ako v predošlom odseku, avšak za podmienok, že priamo alebo cez sprostredkovateľa *poskytne* úplatok alebo inú nenáležitú výhodu, alebo ich *sľúbi* inému, aby konal alebo sa zdržal konania tak, že poruší svoje povinnosti vyplývajúce zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie, alebo z tohto dôvodu priamo alebo cez

7) Bod 37 zákona č. 421/2002 Z. z. zo 19 júna. 2002 s účinnosťou od 1. septembra 2002, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

sprostredkovateľa poskytne alebo sľúbi úplatok, alebo inú nenáležitú výhodu inej osobe. Pôvodný odsek číslo dva sa prečísloval na odsek číslo tri.

Pojem verejný činiteľ bol doplnený o ďalší subjekt, ktorým je prezident Slovenskej republiky, pričom za verejného činiteľa je od účinnosti tejto novely možné považovať aj funkcionára alebo iného zodpovedného pracovníka orgánu činného v trestnom konaní iného štátu za podmienky, že na území Slovenskej republiky vykonáva úkony trestného konania vysielajúceho štátu. Pre jeho ochranu podľa Trestného zákona sa však vyžaduje, aby úkony trestného konania, ktoré vykonáva, boli v súlade s medzinárodnou zmluvou alebo so súhlasom orgánov Slovenskej republiky.

Zákon číslo 171/2003 Z. z. účinnosťou od 1. septembra 2003 bol významný predovšetkým z toho pohľadu, že zaviedol do trestného práva zásadu trikrát a dosť, relatívnu možnosť prepustenia z výkonu doživotného trestu po výkone 25 rokov trestu, asperačnú zásadu pri spáchaní viacerých trestných činov viacerými skutkami a tiež nemožnosť podmienečného prepustenia v doživotného trestu odňatia slobody pri najzávažnejších trestných činoch.

Z pohľadu korupčných trestných činov došlo k zvýšeniu trestnej sadzby z dvoch na tri roky v prípade skutkových podstát prijímania úplatku a inej nenáležitej výhody podľa § 160a ods. 2, § 160b a § 160c.

Zákon č. 457/2003 Z. z. s účinnosťou od 1. decembra 2003 síce primárne novelizoval zákon o trestnom konaní (Trestný poriadok), avšak dotkol sa aj korupčných trestných činov, a to tak, že odkaz na skutkové podstaty prijímania úplatku a inej nenáležitej výhody podľa § 160, § 160a až § 160c, podplácania podľa § 161, § 161a až § 161c, ako aj nepriamej korupcie podľa § 162 bol doplnený do skutkovej podstaty neprekazenia trestného činu (§ 167) a tiež do skutkovej podstaty neoznámenia trestného činu (§ 168).

Zákon č. 403/2004 Z. z. z 24. júna 2004 s účinnosťou od 1. augusta 2004 o európskom zatýkacom rozkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa dotkol aj vymedzenia pojmu verejný činiteľ ako odrazu integračných procesov a vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie. Verejným činiteľom od účinnosti tohto zákona je nielen zodpovedný pracovník orgánu činného v trestnom konaní iného štátu, ale aj orgánu Európskej únie alebo orgánu vytvoreného spoločne členskými štátmi Európskej únie, pričom slovné spojenie „vysielajúci štát“ bolo nahradené slovným spojením „takého štátu alebo orgánu“.

3. Právna úprava korupcie a súvisiacich pojmov po rekodifikácii trestného práva v podmienkach Slovenskej republiky a stav de lege lata

Na rozdiel od Českej republiky, kde došlo len k tzv. polovičnej rekodifikácii trestného práva, kdďže bol síce prijatý úplne nový Trestný zákon, avšak Trestný poriadok bol len novelizovaný, na území Slovenskej republiky došlo k úplnému dovŕšeniu rekodifikácie trestného práva v máji 2005, kedy Národná rada Slovenskej republiky schválila nový Trestný zákon, ako aj nový Trestný poriadok. Prijatím zákona č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon, ďalej len „TZ“) a zákona č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok, ďalej len „TP“) v oboch prípadoch zhodne s účinnosťou od 1. januára 2006 tak bola zavŕšená niekoľkoročná snaha o rekodifikáciu trestného práva na našom území.

Vzhľadom na to, že pri koncipovaní nového Trestného zákona došlo k prehodnoteniu pohľadu na význam spoločenských záujmov (objektov), ktorým tento zákon poskytuje ochranu, a do popredia bola postavená primárna ochrana ľudského života, zdravia, ľudskej slobody a dôstojnosti, rodiny, majetkových práv a im obdobných práv, korupcia a korupčné trestné činy boli začlenené až do VIII. hlavy (druhej) osobitnej časti TZ s názvom „Trestné činy proti poriadku vo verejných veciach", konkrétne do tretieho dielu s názvom „Korupcia". Táto právna úprava pritom tiež zohľadňuje medzinárodné záväzky Slovenskej republiky (Dohovor o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov) a z tohto dôvodu boli skutkové podstaty korupčných trestných činov doplnené o prijímanie úplatku a podplácanie zahraničného verejného činiteľa. Prvýkrát v tomto zákone došlo k presnému definovaniu pojmu „vec všeobecného záujmu", ako aj pojmu „úplatok", pričom tieto definície boli zaradené do prvej všeobecnej časti TZ, konkrétne do § 131 ods. 1 a § 131 ods. 3. Nový TZ vo všeobecnej časti v § 128 ods. 1 a 2 vyčerpávajúco definoval aj pojem verejný činiteľ (riadny verejný činiteľ) a zahraničný verejný činiteľ (mimoriadny verejný činiteľ). Taktiež osobitné ustanovenia dotýkajúce sa zániku trestnosti niektorých korupčných trestných činov [§ 86 písm. f)] a osobitné okolnosti vylučujúce protiprávnosť niektorých korupčných trestných činov (§ 30 ods. 3) boli zaradeného do prvej všeobecnej časti TZ.

Podľa § 131 ods. 1 bola na účely TZ zavedená legálna definícia pojmu „vec všeobecného záujmu", ktorým sa rozumie taký záujem, ktorý presahuje rámec individuálnych práv a záujmov jednotlivca za podmienky, že je súčasne dôležitý z hľadiska záujmov spoločnosti. „Úplatkom sa na účely tohto zákona rozumie vec alebo iné plnenie majetkovej či nemajetkovej povahy, na ktoré nie je právny nárok."[8)] Na účely trestného práva je možné aj túto definíciu považovať za legálnu, čiže pre účely trestného práva všeobecne záväznú.

Za verejného činiteľa je možné podľa § 128 ods. 1 TZ považovať také osoby, ktoré sú taxatívne vymedzené v tomto odseku, pričom kumulatívne musia byť splnené aj ďalšie tri podmienky, a to, že ide o osoby podieľajúce sa na plnení úloh spoločnosti a štátu, ktoré im boli zverené zákonom, pri plnení týchto úloh požívajú zverené právomoci a v konečnom dôsledku aj podmienka, že trestný čin bol spáchaný touto osobou v súvislosti s jej právomocou a zodpovednosťou. Za verejného činiteľa však možno podľa tretej vety § 128 ods. 1 TZ považovať aj osoby zastávajúce funkciu sudcu alebo úradníka medzinárodného súdneho orgánu, ktorý je Slovenskou republikou uznaný, a tiež funkcionára alebo iného zodpovedného pracovníka orgánu činného v trestnom konaní iného štátu, orgánu EÚ alebo orgánu vytvoreného spoločne členskými štátmi EÚ za podmienky, že na našom území vykonáva úkony trestného konania domovského štátu alebo orgánu. Na to, aby tieto osoby požívali ochranu podľa TZ, je potrebné, aby úkony trestného konania vykonávali v súlade s medzinárodnou zmluvu alebo so súhlasom orgánov Slovenskej republiky.

Za zahraničného verejného činiteľa (mimoriadneho verejného činiteľa) je možné podľa legálnej definície obsiahnutej v § 128 ods. 2 TZ považovať osoby, ktoré zastávajú funkcie v zákonodarnom orgáne, súdnom orgáne alebo orgáne verejnej správy cudzieho štátu vrátane hlavy štátu, a tiež osoby, ktoré zastávajú funkciu v právnickej osobe, v ktorej má rozhodujúci vplyv cudzí štát, alebo v medzinárodnej organizácii vytvorenej štátmi alebo inými subjektmi medzinárodného práva verejného za kumulatívnych podmienok, že s výkonom ich funkcie je spojená právomoc pri obstarávaní verejných záležitostí a trestný čin bol spáchaný v súvislosti s touto ich právomocou.

8) § 131 ods. 3 Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov).

Samotná úprava korupcie v TZ pozostáva z deviatich paragrafov, a to zo skutkovej podstaty trestného činu prijímania úplatku (§ 328 až § 331), podplácania (§ 332 až § 335) a nepriamej korupcie (§ 336).

Pri trestnom čine prijímania úplatku podľa § 328 TZ sa trestom odňatia slobody na dva až päť rokov potrestá taký páchateľ, ktorý ako špeciálny subjekt priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo pre inú osobu *prijme, žiada* alebo *dá si sľúbiť* úplatok, aby konal alebo aby sa zdržal konania takým spôsobom, že poruší svoje povinnosti, ktoré mu vyplývajú z jeho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie. Za úplatok však nemožno považovať prijatie takého plnenia, ktoré má povahu tzv. všimného alebo darčeka, ktorý je poskytovaný z vďačnosti. Povinnosti, ktoré za úplatok špeciálny subjekt poruší, nie sú na žiadnom mieste v TZ bližšie špecifikované. Preto možno konštatovať, že v tomto prípade nemusí ísť len o povinnosti spadajúce do sféry verejného záujmu, ale môže ísť aj o povinnosti vyplývajúce zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie z oblasti súkromnej sféry. Rozšírenie formulácie, ktorá umožňuje zahrnúť aj súkromnú sféru, je základný rozdiel oproti predchádzajúcej právnej úprave prijímania úplatku. Prísnejšie, teda trestom odňatia slobody na tri až osem rokov bude podľa § 128 ods. 2 TZ postihovaný páchateľ, ktorý sa tohto trestného činu dopustí závažnejším spôsobom konania a trestom odňatia slobody na sedem až dvanásť rokov taký páchateľ, ktorý tento trestný čin spácha vo veľkom rozsahu.[9)]

Trestom odňatia slobody sa podľa § 329 ods. 1 TZ potrestá páchateľ, ktorý ako všeobecný subjekt v súvislosti s obstarávaním vecí všeobecného záujmu priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo inú osobu *prijme, žiada* alebo *dá si sľúbiť* úplatok. Rovnako ako pri predošlej skutkovej podstate, aj tu je prísnejšie postihované (trestom odňatia slobody na päť až dvanásť rokov a na desať až pätnásť rokov) konanie páchateľa, ktorý sa tohto trestného činu dopustí ako verejný činiteľ (§ 329 ods. 2 TZ) alebo vo veľkom rozsahu (§ 329 ods. 3 TZ).

Do nasledujúcich dvoch skutkových podstát trestného činu prijímania úplatku bola pretransformovaná reflexia medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky. Ide o skutkové podstaty prijímania úplatku zahraničnými verejnými činiteľmi, čiže výlučne špeciálnymi subjektmi. Podľa § 330 ods. 1 TZ sa trestnom odňatia slobody na päť až dvanásť rokov postihuje konanie páchateľa, ktorý ako zahraničný verejný činiteľ priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo pre inú osobu *prijme, žiada* alebo *dá si sľúbiť* úplatok v súvislosti s výkonom úradných povinností v úmysle, aby sa takto získala alebo zachovala neprimeraná výhoda pri realizácii medzinárodného obchodu. Rovnakým trestom odňatia slobody, teda trestom na päť až dvanásť rokov sa podľa § 331 ods. 1 TZ postihne konanie páchateľa spočívajúce v tom, že ako člen zahraničného parlamentného zhromaždenia, sudca alebo úradník medzinárodného súdneho orgánu uznaného Slovenskou republikou, alebo zástupca či zamestnanec medzinárodnej, nadnárodnej, medzivládnej organizácie alebo orgánu, s ktorým je Slovenská republika v zmluvnom vzťahu, alebo ako osoba v obdobnej funkcii priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo pre inú osobu *prijme, žiada* alebo *si dá sľúbiť* úplatok v súvislosti s výkonom svojej funkcie. Podľa odseku dva posudzovanie oboch týchto skutkových podstát týkajúcich sa verejných činiteľov je prísnejšie, teda trestom odňatia slobody na desať až pätnásť rokov je postihované také konanie páchateľa, ktorý spácha uvedených trestný čin vo veľkom rozsahu.

9) Bližšie pozri § 138 písm. a) až j) a § 125 ods. 1 Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov).

Podľa § 332 až § 335 TZ je postihované konanie páchateľa spočívajúce v podplácaní. Ide o skutkové podstaty, ktoré sú z hľadiska konania koncipované takmer ako zrkadlový obraz vo vzťahu k skutkovým podstatám prijímania úplatku podľa § 328 až § 331 TZ, pretože zatiaľ čo podľa § 328 až § 331 TZ je trestné konanie spočívajúce vo forme prijímania, žiadania a prijatia sľubu na poskytnutie úplatku, tak v prípade skutkovej podstaty podplácania podľa § 332 TZ je trestné konanie spočívajúce v poskytnutí alebo sľúbení úplatku a podľa zvyšných troch skutkových podstát podplácania (§ 333 až § 335 TZ) je trestné konanie spočívajúce vo forme poskytnutia, ponúknutia alebo sľúbenia úplatku, čiže v prvej skutkovej podstate podplácania podľa § 332 TZ absentuje forma konania, ktorá spočíva v ponúknutí. Možno však konštatovať, že ide skôr o formulačný nedostatok ako zámer zákonodarcu nepostihovať konanie spočívajúce v ponúknutí úplatku. Treba však zdôrazniť, že prostredníctvom analógie nie je v trestnom práve možné rozširovať podmienky trestnej zodpovednosti.

Podľa § 332 sa trestom odňatia slobody až na tri roky potrestá taký páchateľ, ktorý ako všeobecný subjekt priamo alebo aj cez sprostredkovateľa *poskytne* úplatok alebo ho *sľúbi* inému preto, aby konal alebo sa zdržal konania tak, že poruší svoje povinnosti vyplývajúce zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie, alebo z tohto dôvodu priamo alebo cez sprostredkovateľa *poskytne* alebo *sľúbi* úplatok inej osobe. Odňatím slobody na jeden až päť rokov je podľa § 332 ods. 2 TZ postihované také konanie páchateľa, ktorý spácha vyššie uvedený trestný čin závažnejším spôsobom konania a odňatím slobody na štyri až desať rokov podľa § 332 ods. 3 TZ taký páchateľ, ktorý spácha tento trestný čin vo veľkom rozsahu.

Pre trestnosť podplácania podľa § 333 TZ sa vyžaduje, aby páchateľ ako všeobecný subjekt inému v súvislosti s obstarávaním veci všeobecného záujmu priamo alebo cez sprostredkovateľa *poskytol, ponúkol* alebo *sľúbil* úplatok, alebo z tohto dôvodu *poskytol, ponúkol* alebo *sľúbil* úplatok inej osobe. Toto konanie je trestané odňatím slobody na šesť mesiacov až na tri roky. Odňatím slobody na dva až päť rokov je sankcionované konanie páchateľa, ktorý tento trestný čin spácha závažnejším spôsobom konania, alebo vo vzťahu k verejnému činiteľovi. Trestom odňatia slobody na päť až dvanásť rokov je postihované konanie páchateľa, ktorý sa trestného činu podplácania dopustí vo veľkom rozsahu.

Rovnako ako v prípade prijímania úplatku aj v prípade trestného činu podplácania sú posledné dve skutkové podstaty zamerané na podplácanie zahraničných verejných činiteľov. Tieto skutkové podstaty podľa § 334 ods. 1 TZ a § 335 ods. 1 TZ sú úplným zrkadlovým odrazom skutkových podstát prijímania úplatku podľa § 330 ods. 1TZ a § 331 ods. 1 TZ, pričom podľa druhých odsekov je zhodne trestom odňatia slobody na päť až dvanásť rokov postihované konanie páchateľa, ktorý trestný čin podplácania spácha vo veľkom rozsahu.

V § 336 ods. 1 a 2 TZ bola zakotvená skutková podstata trestného činu nepriamej korupcie v podobe nepriameho prijímania úplatku (ods. 1) a nepriameho podplácania (ods. 2). Trestom odňatia slobody sa postihne páchateľ, ktorý priamo alebo cez sprostredkovateľa pre seba alebo pre inú osobu *prijme, žiada* alebo *dá si sľúbiť* úplatok za to, že bude svojím vplyvom pôsobiť na výkon právomoci osôb, ktoré sú uvedené v skutkových podstatách trestného činu prijímania úplatku podľa § 328 až § 331 TZ, alebo za to, že už tak urobil (nepriame prijímanie úplatku). Trestom odňatia slobody až na dva roky sa postihne taký páchateľ, ktorý priamo alebo cez sprostredkovateľa inému *poskytne* alebo *sľúbi* úplatok za to, že bude svojím vplyvom pôsobiť na výkon právomoci osôb uvedených

v skutkovej podstate trestného činu podplácania podľa § 332 a § 333 TZ, alebo za to, že tak už urobil, alebo z tohto dôvodu *poskytne, ponúkne* alebo *sľúbi* úplatok inej osobe (nepriame podplácanie). V prvej časti nepriameho podplácania pritom opätovne absentuje forma konania spočívajúca v ponúknutí úplatku.

Trestnosť trestného činu podplácania podľa § 332, § 333 alebo § 335 TZ a tiež nepriamej korupcie podľa § 336 ods. 2 TZ (nepriame podplácanie) môže zaniknúť v dôsledku účinnej ľútosti. Táto je špecificky pre jednotlivé trestné činy zakotvená v § 86 písm. f) TZ a obsahuje kumulatívne podmienky zániku trestnosti. Páchateľ, ktorý sa aj dopustil týchto trestných činov, môže preto byť v dôsledku účinnej ľútosti beztrestný, avšak len vtedy, pokiaľ úplatok poskytol alebo sľúbil, ale len preto, že bol o to požiadaný a o tomto konaní urobil dobrovoľne a bezodkladne oznámenie vo vzťahu k orgánu činnému v trestnom konaní alebo Policajnému zboru. Platí pritom pravidlo, že vojak môže toto oznámenie urobiť aj svojmu nadriadenému alebo služobnému orgánu a osoby, ktoré sa nachádzajú vo výkone trestu odňatia slobody alebo vo výkone väzby, aj príslušníkovi Zboru väzenskej a justičnej stráže.

V § 30 ods. 3 TZ bola zakotvená osobitná okolnosť vylučujúca protiprávnosť ako jeden zo základných znakov každého trestného činu. V prípade, že tento základný znak v danej situácii absentuje, nemôže ísť o trestný čin. Trestným činom teda nie je čin pôvodne trestný, ak ide o podplácanie podľa § 332 až § 335 a nepriamu korupciu v časti nepriameho podplácania podľa § 336 ods. 2 TZ za podmienky, že tieto trestné činy boli spáchané na účely odhalenia a zistenia páchateľa trestného činu prijímania úplatku podľa § 328 až § 331 TZ a trestného činu nepriamej korupcie v časti nepriameho prijímania úplatku podľa § 336 ods. 1 TZ.

Z pohľadu zákonov, ktoré menili a dopĺňali TZ a ktoré sa dotkli aj skutkových podstát trestných činov korupčných, je možné spomenúť predovšetkým zákon č. 576/2009 Z. z. z 3. decembra 2009 s účinnosťou od 1. januára 2010, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov. Práve tento zákon prostredníctvom dvanásteho a trinásteho bodu odstránil formulačnú nepresnosť, ktorá sa doteraz vyskytovala jednak pri skutkovej podstate trestného činu podplácania podľa § 332 ods. 1 TZ a tiež pri trestnom čine nepriamej korupcie podľa § 336 ods. 2 TZ, teda v časti nepriameho podplácania. Absencia formy konania spočívajúcej v ponúknutí úplatku bola vyriešená tým spôsobom, že doterajšie slovné spojenie „poskytne alebo sľúbi úplatok“ bolo nahradené slovným spojením „sľúbi, ponúkne alebo poskytne úplatok“. S účinnosťou od 1. januára 2010 možno preto skonštatovať, že skutkové podstaty prijímania úplatku podľa § 328 až § 331TZ a podplácania podľa § 332 až § 335 TZ a tiež skutková podstata nepriamej korupcie podľa § 336 TZ v jednotlivých odsekoch sú z hľadiska konania vzájomným zrkadlovým obrazom.

4. Záver

Ako už bolo vyššie uvedené, cieľom predkladaného článku bolo analyzovať právnu úpravu korupcie v podmienkach samostatnej Slovenskej republiky od jej vzniku až po súčasnosť z hľadiska jednotlivých zákonov, ktoré obsahovali trestnoprávnu úpravu korupcie, a tiež z hľadiska jednotlivých noviel predmetných zákonov. Možno konštatovať, že hoci vďaka množstvu noviel pôvodného Trestného zákona č. 140/1961 Zb. došlo k vytvoreniu rozsiahlej, v mnohých smeroch veľmi podrobnej a dôležitej právnej úpravy korupčných trestných činov, ktorá umožňovala postihnúť celý rad najrôznejších foriem

korupčného konania, nedošlo však k odstráneniu formulačných nedostatkov týkajúcich trestnoprávne postihovaných foriem konania a ani k definovaniu kľúčových pojmov súvisiacich s korupciou. Napriek tomu, že nový Trestný zákon (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov) zaviedol definície pojmov, ktoré je možné z hľadiska korupčných trestných činov považovať za dôležité, systematicky sprehľadnil právnu úpravu korupcie a systematicky tiež prehľadne zaradil inštitúty účinnej ľútosti a okolností vylučujúcich protiprávnosť niektorých trestných činov korupcie do všeobecnej časti predmetného zákona, ani takto pôvodne nedošlo k odstráneniu formulačných nedostatkov týkajúcich sa trestnoprávne postihovaných foriem konania, ktoré sa pri jednotlivých skutkových podstatách korupčných trestných činov rôznili a navzájom si nezodpovedali. V súlade s kľúčovou zásadou trestného práva hmotného – zásadou nullum crimen sine lege stricta je však neprípustné analogické rozširovanie podmienok trestnej zodpovednosti v neprospech páchateľa. Až zákonom č. 576/2009 Z. z. s účinnosťou od 1. januára 2010 došlo k formulačnému spresneniu jednotlivých trestnoprávne postihovaných foriem korupčného konania a až za súčasného právneho stavu možno hovoriť, že skutkové podstaty prijímania úplatku a podplácania, ako aj nepriamej korupcie v časti nepriameho prijímania úplatku a nepriameho podplácania sú z hľadiska foriem konania zrkadlovým odrazom.

Summary

In the submitted article I´m dealing with a corruption (judged as a crime according to Slovak Criminal law), with a legal history of its regulation, several other coherent ideas conected with this matter and „de lege lata“ conditions. I´m detailly analysing the legal regulation of a bribery defined in a Criminal Code no. 140/1961 (effective until 31th December 2005). This legal regulation had been binding not only in the area of former Czechoslovak republic, but after 1st January 1993 it was continually effective in independent Slovak republic, as well. I´m presenting a detail legal analyse of those amends of Criminal code no. 140/1961 (effective until 31th December 2005), that were important in light of domestic legal regulation of a corruption and important in the proces of fulfuiling international obligations of Slovak republic. In fine of an article, I´m offering a detail analyse of new legal regulation of a corruption involoved in Criminal Code, no. 300/2005 (effective date – 1st January 2006), in amends of this Criminal Code and „de lege lata“ conditions.

Zoznam použitej literatúry:

[1] BALÁŽ, P., JALČ, A.: *Spoločenskoprávna ochrana pred korupciou*. Bratislava: Vydavateľstvo Trnavskej Univerzity a Vydavateľstvo VEDA SAV, 2006.

[2] IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné všeobecná časť*. Bratislava: IURA EDITION 2006.

[3] IVOR, J. a kol.*: Trestné právo hmotné osobitná časť*. Bratislava: IURA EDITION 2006.

[4] Trestný zákon č. 140/1961 Zb. v znení neskorších právnych predpisov.

[5] Zákon č. 557/1991 Zb. z 11. decembra 1991, ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon.

[6] Zákon č. 102/1995 Z. z. z 10. mája 1995, ktorým sa mení Trestný zákon.

[7] Zákon č. 10/1999 Z. z. z 18. januára 1990, ktorým sa dopĺňal Trestný zákon.

[8] Zákon č. 183/1999 Z. z. zo 6. júla 1999, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 249/1994 Z. z. o boji proti legalizácii príjmov z najzávažnejších, najmä organizovaných foriem trestnej činnosti a o zmenách niektorých ďalších zákonov v znení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 58/1996 Z. z.

[9] Zákon č. 253/2001 Z. z. z 15. júna 2001, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

[10] Zákon č. 421/2002 Z. z. z 19. júna 2002, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[11] Zákon 171/2003 Z. z. z 24. apríla 2003, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. v znení neskorších právnych predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

[12] Zákon č. 457/2003 Z. z. z 21. októbra 2003, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní (Trestný poriadok) v znení neskorších právnych predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

[13] Zákon č. 403/2004 Z. z. z 24. júna 2004 o európskom zatýkacom rozkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

[14] Zákon č. 300/2005 Z. z. – Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov.

[15] Zákon č. 301/2005 Z. z. – Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov.

[16] Zákon č. 576/2009 Z. z. z 3. decembra 2009, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

[17] Zdroj: http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/actionplan/transposition/slovakia/d4.6-sk.pdf

[18] Zdroj: http://www.transparency.sk/studie/pkns/studia_pkns_1-1.htm

JUDr. Marcela Tóthová
interná doktorandka Ústavu verejného práva Fakulty práva BVŠP
marcela.tothova@centrum.sk

Niekoľko poznámok k postihu neoprávneného prechovávania drog pre vlastnú potrebu v Českej republike a na Slovensku

A few notes to sanctioning unlawful possession of drugs for personal use in the Czech Republic and Slovakia

Jana Gavalcová

Kľúčové slová:

mäkké drogy, tvrdé drogy, postih, účel trestu, odstrašenie, náprava, izolácia

Key words:

soft drugs, hard drugs, sanctioning, aim of punishment, deterrence, rehabilitation, isolation

Úvod

Otázka, aká forma reakcie je najvhodnejšia v prípade neoprávneného prechovávania drog pre vlastnú potrebu, nebola doteraz jednoznačne zodpovedaná. Tento problém je stále predmetom nielen odborných diskusií, kedže ani v laickej verejnosti nepanuje názorová zhoda. Jedna časť verejnosti súhlasí s využívaním prostriedkov trestného práva, kým zvyšok sa s takouto politikou nestotožňuje, a to najmä ak ide o tzv. „mäkké" drogy. Zaujímalo nás, ako sa líši riešenie tejto otázky v dvoch krajinách, ktoré kedysi tvorili spoločný štát – konkrétne v Českej republike a Slovenskej republike. Pre potreby tohto príspevku bude pojmom drogy označovať omamné látky a psychotropné látky. Podotýkame, že podobne ako v Slovenskej republike,[1] i v Českej republike zákon vymedzuje, čo sa považuje za omamnú látku a psychotropnú látku. Omamné látky a psychotropné látky sú uvedené v prílohách č. 1 až 7 zákona č. 167/1998 Sb. o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů.

V trestnej politike spomenutých štátov sa prejavujú pomerne výrazné rozdiely. Česká republika sa vydala cestou miernejšieho postihu prechovávania tzv. „mäkkých" drog pre vlastnú potrebu, čo vyplýva zo zákona č. 40/2009 Sb. trestního zákoníka v znení zákona č. 306/2009 Sb. (ďalej v texte „Trestný zákonník"), ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2010. Neoprávnené prechovávanie pre vlastnú potrebu v množstve väčšom než malom omamnej látky konope, živice z konope alebo psychotropnej látky, ktorá obsahuje akýkoľvek tetrahydrokanabidol, izomér alebo jeho stereochemický variant (THC), bude miernejšie sankcionované ako v prípade, ak pôjde o inú omamnú alebo psychotropnú látku alebo jed. Táto skutočnosť vyplýva z porovnania horných hraníc trestnej sadzby trestu

1) Zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov v § 2 definuje omamné látky (ods. 1) a psychotropné látky (ods. 2). Tieto látky sú zaradené do troch skupín uvedených v prílohe č. 1 uvedeného zákona, a to podľa ich účinkov na zdravie.

odňatia slobody, ktorý možno uložiť za trestné činy prechovávania omamnej a psychotropnej látky a jedu podľa ustanovenia § 284 ods. 1 a ustanovenia § 284 ods. 2 Trestného zákonníka. Kým horná hranica zákonom ustanoveného trestu odňatia slobody v prípade trestného činu podľa ustanovenia § 284 ods. 1 je jeden rok, páchateľovi trestného činu podľa § 284 ods. 2 Trestného zákonníka môže byť uložený trest odňatia slobody až na dva roky. Pokiaľ však dôjde k spáchaniu trestných činov podľa § 284 ods. 1 a § 284 ods. 2 Trestného zákonníka vo väčšom rozsahu, zákon ustanovuje dolnú aj hornú hranicu trestnej sadzby trestu odňatia slobody zhodne na šesť mesiacov, resp. päť rokov (§ 284 ods. 3 Trestného zákonníka). V prípade spáchania uvedených trestných činov v značnom rozsahu sa páchateľ potrestá odňatím slobody na dva roky až osem rokov (§ 284 ods. 4 Trestného zákonníka).

Úloha ustanoviť nariadením, čo sa považuje za množstvo väčšie než malé u omamných látok, psychotropných látok, prípravkov ich obsahujúcich a jedov, bola zverená vláde (§ 289 ods. 2 Trestného zákonníka). 14. decembra 2009 vláda toto nariadenie schválila.[2)] Na vyvodenie trestnej zodpovednosti však nepostačuje neoprávnené prechovávanie drogy s určenou minimálnou hmotnosťou. K tejto podmienke totiž pristupuje ďalšia, ktorá má za následok skutočnosť, že je nutné skúmať i množstvo účinnej látky obsiahnutej v zmesi. V prílohe č. 2 uvedeného nariadenia vlády je stanovené najmenšie množstvo účinnej psychotropnej látky, ktoré musí obsahovať látka označená ako droga, aby bolo jej skúmané množstvo považované za väčšie než malé. Napríklad ak ide o marihuanu, množstvo väčšie než malé je, čo sa hmotnosti týka, stanovené na viac ako 15 gramov sušiny, zároveň však táto musí obsahovať minimálne 1,5 gramu účinnej látky (delta-9-tetrahydrocannabinol), aby skúmané množstvo látky bolo považované za väčšie než malé.

Pokiaľ osoba neoprávnene prechováva pre svoju potrebu omamnú alebo psychotropnú látku v množstve malom, dopúšťa sa priestupku na úseku ochrany pred alkoholizmom a inými toxikomániami podľa § 30 ods. 1 písm. j) zákona č. 200/1990 Sb. o přestupcích.

V Slovenskej republike je situácia diametrálne odlišná. Podobne ako v Českej republike, samotná konzumácia drog trestná nie je. Trestným činom je však neoprávnené prechovávanie drog pre vlastnú potrebu, pričom sa nerozlišujú tzv. „mäkké“ a „tvrdé“ drogy. Na naplnenie objektívnej stránky trestného činu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa § 171 ods. 1 Trestného zákona v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“, v skratke „TZ“) postačí aj neoprávnená držba čo i len jednej obvykle jednorazovej dávky drogy po akúkoľvek dobu pre osobnú spotrebu. *„Prechovávaním omamnej látky, psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora pre vlastnú potrebu sa rozumie mať neoprávnene v držbe po akúkoľvek dobu omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor v množstve, ktoré zodpovedá najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie, a to pre osobnú spotrebu“* (§ 135 ods. 1 TZ). V praxi môže ísť o tú jednu dávku drogy, ktorú mal páchateľ v úmysle skonzumovať hneď, ako mu to okolnosti dovolia. V konečnom dôsledku môže dôjsť k potrestaniu konzumenta drog za ich spotrebnú držbu. V tejto súvislosti teda možno hovoriť o istej forme nepriamej kriminalizácie konzumácie drog.

2) Nařízení vlády č. 467/2009 Sb, kterým se pro účely trestního zákoníku stanoví, co se považuje za jedy a jaké je množství větší než malé u omamných látek, psychotropních látek, přípravků je obsahujících a jedů.

Pokiaľ má konzument drogy v neoprávnenej držbe pre osobnú spotrebu v množstve, ktoré prekračuje trojnásobok obvykle jednorazovej dávky na použitie, no neprevyšuje desaťnásobok obvykle jednorazovej dávky, postihne sa podľa prísnejšieho ustanovenia § 171 ods. 2 TZ (pôjde totiž o prechovávanie drog pre vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu v zmysle ustanovenia § 135 ods. 2 TZ). Na druhej strane, pokiaľ by osoba mala neoprávnene v držbe po akúkoľvek dobu drogu v množstve väčšom, ako je desaťnásobok obvykle jednorazovej dávky na použitie, hoci pre osobnú spotrebu, došlo by k aplikácii § 172 ods. 1 písm. d) TZ, ktorý je určený predovšetkým na trestný postih dealerov. Desať obvykle jednorazových dávok je v tomto prípade akousi pomyselnou hranicou toho, čo je ešte možné považovať za množstvo drogy pre vlastnú potrebu a čo už naznačuje jej prechovávanie pre iného.

Nemožno opomenúť otázku stanovenia množstva, ktorého prechovávanie pre vlastnú potrebu zakladá trestnú zodpovednosť. Zatiaľ čo v Českej republike, ako už bolo uvedené, otázku množstva väčšieho než malého rieši nariadenie vlády, v Slovenskej republike paušálne stanovená dávka drogy nie je.

K pojmu obvykle jednorazovej dávky Najvyšší súd SR vo svojom rozsudku (sp. zn. 6 Tz 17/2001) uviedol, že nie je možné ustanoviť paušálnu dávku drogy, že tento pojem je potrebné vykladať nielen vzhľadom na všeobecne platné skúsenosti a vedomosti o drogách, ale aj s ohľadom na individuálne pomery užívateľa, ako je stupeň a miera jeho závislosti na týchto látkach, zdravotný stav, vek, pričom do úvahy je nutné brať i koncentráciu účinnej látky.[3)]

Požiadavka určovať obvykle jednorazovú dávku individuálne sa akceptuje aj dnes, v čase účinnosti nového Trestného zákona.

„(...) obvykle jednorazovú dávku OLPL (omamnej látky a psychotropnej látky – pozn. autorky) *na použitie, a to pre osobnú spotrebu, možno (...) vymedziť ako individuálne zistenú dávku OLPL v množstve obvyklom pre konkrétneho užívateľa, ktorá zodpovedá stupňu jeho závislosti od takejto látky a ktorá je spôsobilá po jej aplikovaní ovplyvniť psychiku užívateľa, resp. znamená nebezpečenstvo pre jeho život alebo zdravie, vrátane vyvolania nebezpečenstva návyku na užívanie takejto látky.“*[4)]

Vzhľadom na to, že v priebehu opakovaného užívania drogy sa zvyšuje tolerancia a k dosiahnutiu želaných účinkov je potrebné užívať stále vyššie dávky uvedenej látky,[5)] domnievame sa, že uplatňovanie takéhoto individuálneho prístupu je správnym riešením.

Zaujímavé je aj zaradenie analyzovaných trestných činov v jednotlivých právnych predpisoch. Zatiaľ čo prijatím Trestného zákona došlo k preradeniu trestného činu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi (s minimálnou zmenou v názve) spomedzi trestných činov všeobecne nebezpečných (štvrtá hlava osobitnej časti predchádzajúceho zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona v znení neskorších predpisov) do prvej hlavy osobitnej časti uvedeného právneho predpisu, a to konkrétne do jej tretieho dielu medzi trestné činy ohrozujúce život alebo zdravie, zákonodarca Českej republiky rešpektoval prístup zvolený v právnom predpise účinnom do 31. decembra 2009 a v novom Trestnom

3) Segéš, I.: Legislatíva a jej aplikácia – vývoj na Slovensku. Zdroj: Krajník, V. – Hejda, J. a kol.: *Drogy v živote spoločnosti,* s. 64.

4) Čentéš, J.: Trestnosť prechovávania omamných a psychotropných látok v Slovenskej republike, s. 33.

5) Kolibáš, E. – Novotný, V.: *Alkoholizmus a drogové závislosti*, s. 8.

zákonníku je trestný čin prechovávania omamnej a psychotropnej látky a jedu podľa § 284 zaradený medzi trestné činy všeobecne nebezpečné, presnejšie medzi trestné činy všeobecne ohrozujúce (prvý diel siedmej hlavy druhej časti Trestného zákonníka).

V súvislosti so zmenou uskutočnenou v systematike TZ účinného v Slovenskej republike od 1. januára 2006 boli vyslovené protichodné názory, z ktorých jedny naznačenú zmenu spočívajúcu v zaradení uvedeného trestného činu do prvej hlavy osobitnej časti TZ, ktorá zoskupuje trestné činy s druhovými objektmi život, zdravie, vyzdvihovali, kým iné obsahovali prejav nevôle s takýmto riešením a preferovali (vo vzťahu k tomuto konkrétnemu trestnému činu) systematiku predchádzajúceho právneho predpisu.[6)]

Prikláňame sa k názoru, že objektom trestného činu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa ustanovenia § 171 (ods. 1 alebo ods. 2) TZ je primárne ochrana spoločnosti pred možným ohrozením vyplývajúcim z neoprávneného, a teda aj nekontrolovateľného nakladania s drogami. *„Sekundárnym objektom je záujem na ochrane spoločnosti pred ohrozením vyplývajúcim zo zneužívania uvedených návykových látok.“*[7)]

Ak teda akceptujeme skutočnosť, že primárnym objektom trestného činu podľa § 171 TZ nie je život a zdravie, ale ochrana spoločnosti a jej jednotlivých členov pred ohrozením vyplývajúcim z nakladania s drogami, potom je zrejme vhodnejšie riešenie, ktoré zvolil český zákonodarca (zaradenie trestného činu prechovávania omamnej a psychotropnej látky a jedu podľa § 284 Trestného zákonníka medzi trestné činy všeobecne nebezpečné). Z obdobného dôvodu by sme privítali preradenie ďalších samostatných skutkových podstát spadajúcich pod spoločný názov „nedovolená výroba omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi“ (§ 172 a § 173 TZ) medzi trestné činy všeobecne nebezpečné, t. j. do prvého dielu šiestej hlavy osobitnej časti Trestného zákona.

Úvaha smerujúca k ujasneniu si hodnoty, vzťahu, záujmu, ktorý je chránený predmetným ustanovením, je veľmi dôležitá pre zvažovanie významu trestného práva pri riešení závažného problému, ktorým nedovolená manipulácia s drogami (i keď pre vlastnú potrebu) nepochybne je. Ak si totiž – v zhode s rezolúciou I. kongresu Spojených národov v Ženeve z roku 1955 – osvojíme myšlienku, že: *„Konečným a vrcholným účelom trestu je predovšetkým chrániť spoločnosť (...)“*[8)], môžeme dospieť k záveru, že trestné právo môže zohrať významnú úlohu pri riešení tejto citlivej problematiky. Disponuje totiž najsilnejšími prostriedkami na zabezpečenie ochrany spoločnosti.

„Zabránenie odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti a vychovať ho k tomu, aby viedol riadny život, je len prostriedkom ochrany spoločnosti.“[9)] Dodávame, že rekodifikovaný Trestný zákon v ustanovení § 34 ods. 1 obsahuje miernejšiu formuláciu – trest má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchateľom okrem iného tým, že vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život.

---

6) Pozri napr. Burda, E.: *Trestné činy proti životu a zdraviu v porovnaní starého a rekodifikovaného Trestného zákona,* s. 179 – 180; Čentéš, J.: Trestnosť prechovávania omamných a psychotropných látok v Slovenskej republike, s. 29.

7) Ivor, J. a kol.: *Trestné právo hmotné 2,* s. 68.

8) Madliak, J. – Madliak, A. – Čečot, V.: *Trestné právo hmotné – všeobecná časť,* s. 29.

9) Madliak, J. – Madliak, A. – Čečot, V.: *Trestné právo hmotné – všeobecná časť,* s. 29.

Samozrejme otázkou je, kde je tá pomyselná hranica, kedy už nestačia prostriedky, ktoré poskytuje napr. správne právo, a preto je potrebné zasiahnuť prostredníctvom práva trestného.

Možno skonštatovať, že ak samotná konzumácia drog je beztrestná, potom prístup, podľa ktorého je možné trestnoprávne postihnúť i neoprávnenú držbu jednej dávky drogy, nie je právne „najčistejší". Môže ísť práve o tú jednu dávku, ktorú mal páchateľ v úmysle skonzumovať, no bol pristihnutý skôr, ako tak mohol učiniť. Na druhej strane, riešiť neoprávnené prechovávanie drog pre vlastnú potrebu výlučne prostriedkami správneho práva by tiež nebolo žiaduce, pretože niekedy je potrebné v záujme ochrany spoločnosti použiť i tie najmocnejšie prostriedky, vrátane trestu odňatia slobody, ktorý je považovaný za „ultima ratio".

JUDr. Petr Zeman vo svojom článku „Charakteristika a trendy drogové kriminality v ČR" uvádza, že jedným z charakteristických čŕt vývoja pouličného predaja drog v Českej republike je od deväťdesiatych rokov podľa poznatkov orgánov činných v trestnom konaní aj skutočnosť, že dealeri sa stále viac regrutujú z radov niekdajších „púhych" konzumentov.[10)]

To naznačuje, že neoprávnené prechovávanie drog ich užívateľmi (bezprostredne súvisiace s väčšou frekvenciou užívania drog) nemožno podceňovať a brať na „ľahkú váhu".

Prípadnú beztrestnosť prechovávania drog pre vlastnú potrebu by dealeri okamžite začali zneužívať vo svoj prospech. Tento predpoklad potvrdzuje aj nasledujúci príklad. Po tom, čo v Českej republike nadobudla účinnosť jedna z noviel zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona – zákon č. 112/1998 Sb. – ktorou sa zaviedla trestnosť prechovávania drog pre vlastnú potrebu v množstve väčšom než malom, začali pouliční predajcovia nosievať pri sebe minimálne množstvo dávok drogy, dokonca často iba jednu jedinú. [11)]

Pre ďalšie úvahy o možnostiach trestného práva pri riešení tejto závažnej problematiky je zrejme nevyhnutné zaoberať sa otázkou účelu trestu. V tejto súvislosti možno spomenúť niekoľko teórií, veľmi známe sú teórie absolútne, relatívne a zmiešané, pričom teórie uvedené ako posledné mali za cieľ využiť pozitíva oboch predchádzajúcich. Základnou myšlienkou, ktorá charakterizovala absolútne teórie, bolo: „trestá sa, pretože bolo spáchané zlo". Relatívne teórie sledovali aj pre spoločnosť užitočné ciele, tieto teórie charakterizovala myšlienka: „trestá sa, aby nebolo páchané zlo". Jan Lata vo svojom diele „Účel a smysl trestu"[12)] preferuje rozlišovanie teórií na tzv. retribučné a utilitárne koncepcie.

„Podľa retribučných teórií je trest ospravedlnený samotným spáchaním zločinu a žiadny akokoľvek prospešnejší účel trestu nemôže plne ospravedlniť jeho uloženie (...) sa niekedy nazývajú „späť hľadiace" („back looking theory")"(vlastný preklad autorky).[13)] Utilitárne teórie hľadia smerom do budúcnosti, trest má byť ukladaný vzhľadom na ciele trestnej politiky. To, čo sa stalo, nemožno odstať, je však potrebné uložiť taký trest, ktorý by v budúcnosti zločinom zabránil, trest tak môže slúžiť k prevýchove, odstrašeniu, izolácii páchateľa a môže pôsobiť výchovne aj na spoločnosť.[14)]

V prípade konzumentov drog obzvlášť ťažko možno argumentovať tvrdením, že trest má byť odplatou. Poňatie trestu ako odplaty situáciu nerieši. Účelom trestu by mala byť

10) Zeman, P.: Charakteristika a trendy drogové kriminality v ČR, s. 13.

11) Zeman, P.: Charakteristika a trendy drogové kriminality v ČR, s. 13.

12) Lata, J.: *Účel a smysl trestu*, s. 8.

13) Lata, J.: *Účel a smysl trestu*, s. 7.

14) Lata, J.: *Účel a smysl trestu*, s. 7 – 8.

ochrana spoločnosti, čo zdôrazňuje aj samotná úvaha o záujme, ktorý má byť chránený analyzovanými trestnými činmi. V tomto prípade sa zrejme nemožno stotožniť s absolútnymi, prípadne retribučnými koncepciami. Oveľa dôležitejšie je všímať si iné ciele, ktoré trest môže mať. Už spomenuté utilitárne teórie zahŕňajú rôzne pohľady na otázku trestania, *(...) tradičné je ich delenie na odstrašujúce, nápravné, izolačné a reštitučné"* (vlastný preklad autorky).[15] Vzhľadom na špecifickosť problematiky trestania konzumentov drog sa nebudeme zaoberať aspektom reštitúcie, ale skôr možnosťami odstrašenia, nápravy a v neposlednom rade i izoláciou páchateľa.

Veľmi dôležitou otázkou je, či ustanovenie konania spočívajúceho v neoprávnenom prechovávaní drog pre vlastnú potrebu za trestné, a teda hrozba trestom, má na spoločnosť odstrašujúci efekt. Zaujímavý pohľad na problematiku tiež predstavuje myšlienka, aký je morálny základ pre trestanie jedinca s úmyslom ochrániť úplne odlišných ľudí pred dopustením sa obdobného konania? Možno sa stretnúť s úvahou, či môžeme obetovať jednu osobu, aby sme umožnili niekomu inému zostať slobodným.[16]

Domnievame sa, že v tomto prípade určite nejde o nespravodlivosť voči jedincovi spáchanú kvôli záujmom skupiny. K potrestaniu dôjde iba vtedy, pokiaľ sa osoba dopustí konania, ktoré je v zákone označené ako trestné. To znamená, že jedinec je vopred varovaný, že pokiaľ danú normu poruší, môže očakávať uloženie sankcie.

Čo sa týka problematiky odstrašenia od páchania trestných činov, nemožno očakávať, že sama hrozba trestom odradí ľudí od ich páchania, domnievame sa však, že nie je správne úplne spochybňovať jej pôsobenie. Stotožňujeme sa s nasledujúcou myšlienkou. „*(...) význam neprávnych faktorov pri ovplyvňovaní správania osoby neneguje dôležitosť práva, ale iba svedčí o tom, že právo nie je jediný faktor riadiaci správanie človeka. (...) účinnosť teórie odstrašenia nemôže byť meraná počtom páchateľov, v prípade ktorých došlo k zlyhaniu odstrašenia, ale môže sa merať počtom tých, ktorí boli odstrašení. Konkrétne, otázka nie je, koľko vreckových zlodejov existuje napriek trestu, ale o koľko viac by ich bolo bez takéhoto trestu. (...) zdá sa fér povedať, že perspektíva potrestania odrádza od páchania trestných činov, aspoň v istej miere"*(vlastný preklad autorky).[17]

Pokiaľ chceme zamedziť užívaniu drog, je zrejme veľmi dôležité docieliť, aby bolo čo najviac tých, ktorí tieto látky nikdy neokúsia. Ak pripustíme, že niektorí ľudia môžu mať určité biologické predispozície k vzniku závislosti, nemusia túto svoju „slabosť" odhaliť, pokým drogu neužijú. Ani lekári – psychiatri – sa nevedia zhodnúť, ako je možné zistiť u osoby jej biologickú predispozíciu, pokiaľ drogu prvý raz neskúsi.

Zastávajúc názor, že odolanie pokušeniu užiť drogu je ideálnou cestou, ako sa vyhnúť nástrahám uvedených látok, si dovolíme polemizovať s úpravou, ktorú zvolil český zákonodarca rozhodnutím o odlišnom sankcionovaní prechovávania tzv. „mäkkých" a „tvrdých" drog pre vlastnú potrebu (v množstve väčšom než malom).

Takéto riešenie môže vzbudiť dojem, že užívanie drog z prvej z uvedených skupín nesie so sebou neporovnateľne menšie riziká. Pritom napríklad v husto obývaných oblastiach Amsterdamu, Utrechtu a Rotterdamu, kde sú podľa výsledkov štúdie uskutočnenej profesorom Pietrom Cohenom z Amsterdamskej univerzity medzi mladými ľuďmi sústredení užívatelia kanabisu, bol zaznamenaný prudký nárast kriminality mladistvých a počtu

15) Lata, J.: *Účel a smysl trestu*, s. 19.

16) Mathiesen, T.: General Prevention as Communication, p. 233.

17) Loewy, A. H.: *Criminal law in a nutshell,* p. 8 – 9.

mladých ľudí zapojených v násilných činoch spojených s užívaním tzv. mäkkých drog.[18] Možno tiež povedať, že stále ide o látky, ktorých vplyv na ľudský organizmus nie je uspokojivo objasnený.

V súvislosti s marihuanou možno pozorovať azda najbúrlivejšie diskusie týkajúce sa jej škodlivých či prípadných liečebných účinkov na organizmus človeka. Ani tí, ktorí sa problematikou seriózne zaoberajú, nedokázali dospieť k názorovej zhode. O nebezpečenstve vzniku toxickej psychózy či o možnom spolupôsobení marihuany pri rozvoji schizofrénie[19] je verejnosť informovaná len v minimálnej miere. Ďalšou spornou otázkou je posúdenie, či marihuanu možno považovať za vstupnú drogu pre ešte nebezpečnejšie látky. Zaujímavé sú v tejto súvislosti poznatky získané z ordinácie AT pre prevenciu a liečbu závislostí NsP Mělník, podľa ktorých 75 % pacientov označilo marihuanu za prvú užitú ilegálnu drogu a až 68 % z nich neskôr užilo inú ilegálnu drogu.[20] Možno sa stretnúť aj s kategorickým tvrdením, že *„(...) prax ukázala, že tzv. mäkké drogy sú bránou do sveta tvrdých drog.“*[21]

Ak je však volený rozdielny prístup v prípade postihu neoprávneného prechovávania tzv. „mäkkých“ a „tvrdých“ drog pre vlastnú potrebu, je otázne, či nejde o dvojité minimalizovanie šance na odradenie od ich užívania. Nemožno hovoriť len o oslabení možného odstrašujúceho efektu trestnoprávnych noriem. Racionálne zvažovanie možných zdravotných rizík môže byť ďalším významným faktorom, ktorý pomáha odolať pokušeniu užiť drogu. Ak trestnoprávna úprava nevyjadruje rovnako negatívny postoj ku všetkým drogám, ťažko možno očakávať, že si takýto prístup osvojí samotné obyvateľstvo. Otázkou je, či v dôsledku tejto právnej úpravy tolerancia spoločnosti k tzv. mäkkým drogám ešte nevzrastie. Potom by odstrašenie prostredníctvom hrozby trestom malo v takejto spoločenskej klíme minimálnu šancu na úspech. Pravdepodobnosť odhalenia by sa vďaka tolerantnejšiemu postoju k užívaniu uvedených látok ešte znížila.

„(...) údaje naznačujú, že pri odstrašení od páchania kriminality istota potrestania je významnejšia než jeho prísnosť“ (vlastný preklad autorky).[22]

Ďalšia zo spomenutých funkcií trestu – nápravná funkcia – sa najvýraznejšie môže uplatniť v prípade uloženia alternatívneho trestu, najmä pokiaľ ide o alternatívu, ktorá umožňuje súdu uložiť primerané obmedzenia a povinnosti smerujúce k tomu, aby odsúdený viedol riadny život. Demonštratívny výpočet týchto obmedzení a povinností nájdeme v § 51 ods. 3 a ods. 4 TZ, resp. v § 48 ods. 4 Trestného zákonníka. Tejto požiadavke zodpovedá trest povinnej práce (§ 54 a 55 TZ), resp. v Českej republike trest všeobecne prospešných prác (§ 62 až 65 Trestného zákonníka), podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody (§ 49 a 50 TZ; § 81 až 83 Trestného zákonníka) a podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom (§ 51 a 52 TZ), v ustanovení § 84 Trestného zákonníka pod názvom podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s dohľadom. Český právny predpis navyše umožňuje súdu uložiť páchateľovi primerané obmedzenia a primerané povinnosti aj na dobu výkonu trestu domáceho väzenia (§ 60 ods. 4 Trestného zákonníka).

---

18) Collins, L.: Holland´s Half – Baked Drug Experiment.

19) Pozri napr. André, I. – Novotný, V. – Cook, J.: Toxické psychózy II. časť – psychopatológia toxických psychóz.

20) Hampl, K.: Marihuana – nejčastěji užívaná první ilegální droga, s. 173 – 185.

21) Havrlentová, D.: *Kriminologická charakteristika osobnosti užívateľa drog*, s. 163.

22) Loewy, A. H.: *Criminal law in a nutshell,* p. 8 – 9.

Čo sa týka podmienečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody (ďalej „POVTOS“) a podmienečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s (probačným) dohľadom (ďalej „POVTOSsD“), kým súd v Českej republike môže využiť oba tieto inštitúty v prípadoch, keď uložený trest odňatia slobody neprevyšuje tri roky, v Slovenskej republike prichádza do úvahy POVTOS, ak uložený trest odňatia slobody neprevyšuje dva roky. Hranica stanovená pre druhý z uvedených inštitútov je rovnako ako v Trestnom zákonníku aj v Trestnom zákone tri roky. Zaujímavosťou je, že podľa českého Trestného zákonníka má súd, pokiaľ sa rozhodne využiť niektorý z týchto inštitútov, len možnosť uložiť primerané obmedzenia a primerané povinnosti, kým podľa slovenského TZ súd v prípade POVTOSsD uloží obmedzenia alebo povinnosti obligatórne. Zastávame názor, že k využitiu tejto možnosti by jednoznačne malo dôjsť, aj ak zákon súdu takúto povinnosť výslovne neukladá, pretože je nevyhnutné riešiť páchateľov primárny problém s drogami. Pri výbere vhodného obmedzenia či povinnosti je samozrejme potrebné individuálne zvážiť situáciu konkrétneho užívateľa drog (frekvenciu užívania týchto látok, druh drogy a podobne).

Alternatívnym trestom, ktorý v slovenskom Trestnom zákone absentuje, no v systéme trestov podľa českého Trestného zákonníka ho môžeme nájsť, je trest zákazu vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské akcie [§ 52 ods. 1 písm. i)]. Uloženie tohto trestu v prípade neoprávneného prechovávania drog pre vlastnú potrebu prichádza do úvahy u páchateľov, ktorí užívajú drogy v rekreačnom prostredí. *„Súd môže uložiť trest zákazu vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské akcie až na desať rokov, ak sa páchateľ dopustil úmyselného trestného činu v súvislosti s návštevou takejto akcie“* (§ 76 ods. 1 Trestného zákonníka). Samostatne však možno tento trest uložiť iba vtedy, ak vzhľadom k povahe a závažnosti spáchaného prečinu a osobe a pomerom páchateľa uloženie iného trestu nie je potrebné (§ 76 ods. 2 Trestného zákonníka). Malo by ísť o osoby, u ktorých je užívanie drog späté výlučne s účasťou na určitom spoločenskom podujatí. Odsúdený je povinný spolupracovať s probačným úradníkom spôsobom, ktorý mu stanoví, napr. absolvovať stanovené programy sociálneho výcviku a prevýchovy alebo programy psychologického poradenstva (§ 77 ods. 1 Trestného zákonníka).

Prieskum uskutočnený na Slovensku potvrdil zvýšenú konzumáciu drog u účastníkov hudobno–tanečných podujatí, najmä na tzv. open air festivaloch.[23)] Napriek tejto skutočnosti sa domnievame, že absencia vyššie uvedeného trestu v slovenskom Trestnom zákone nie je závažným nedostatkom právnej úpravy. Potreba regulácie návštev hromadných podujatí sa môže riešiť využitím alternatívy, ktorá umožňuje súdu uložiť primerané obmedzenia alebo povinnosti.

Náprave páchateľa môže pomôcť nielen uloženie primeraných obmedzení a povinností, ale tiež samotná skutočnosť, že mu bola daná ešte jedna šanca bez nutnosti „absolvovať“ výkon trestu odňatia slobody. I napriek istému poklesu dôvery v účinnosť rehabilitačných programov od 60. rokov 20. storočia[24)] by nebolo správne vopred spochybňovať ich možný pozitívny vplyv na páchateľa. Pravdou však je, že nie všetci ponúknutú šancu využijú. V takomto prípade, v záujme ochrany spoločnosti, sa uplatní posledný zo spomenutých cieľov trestu, ktorým je izolácia páchateľa, a to prostredníctvom výkonu trestu odňatia slobody.

Aj keď je trest odňatia slobody (oprávnene) podrobovaný rozsiahlej kritike, nemožno kategoricky vylúčiť jeho možný pozitívny efekt na správanie niektorého z odsúdených

23) Bušová, Z. – Kovácsová, E. – Okruhlica, Ľ.: Užívanie drog v rekreačnom prostredí, s. 231 – 242.

24) Lata, J.: *Účel a smysl trestu*, s. 27.

konzumentov drog v budúcnosti, či už preto, lebo sa tento jedinec bude snažiť za každú cenu vyhnúť návratu do väzenskej cely alebo preto, že vďaka nútenej abstinencii počas výkonu trestu odňatia slobody bude schopný o svojej situácii uvažovať s „jasnou" mysľou a rozhodne sa svoj život zmeniť, čím následne dôjde k uplatneniu nápravného účelu trestu.

Pokiaľ ide o možnosť súdu uložiť nepodmienečný trest odňatia slobody aj v prípade neoprávneného prechovávania drog pre vlastnú potrebu (i keď zrejme ako reakcia na spáchanie trestných činov podľa ustanovení § 284 ods. 1 alebo § 284 ods. 2 Trestného zákonníka a ustanovenia § 171 ods. 1 Trestného zákona využívaná skôr výnimočne[25)]), domnievame sa, že ide o správne riešenie. K tomuto záveru nás vedie úvaha zohľadňujúca prvý zo spomenutých cieľov trestu, teda odstrašenie. Na rozhodnutie osoby, či spácha trestný čin, vplýva nepochybne vedomosť o tom, že existuje aj reálna možnosť uväznenia, teda, že neriskuje „iba" uloženie alternatívneho trestu.[26)]

Záver

V trestnoprávnej úprave neoprávneného prechovávania drog pre vlastnú potrebu v Českej republike a Slovenskej republike je niekoľko významných rozdielov, zrejme najzásadnejším (aspoň z hľadiska trestnej politiky v ňom konkretizovanej) je odlišné sankcionovanie prechovávania tzv. mäkkých a tvrdých drog (v množstve väčšom než malom) v Českej republike. Pochybujeme o správnosti prístupu, ktorý v novom Trestnom zákonníku zvolil český zákonodarca, pretože sa domnievame, že takáto právna úprava nevysiela spoločnosti dostatočne jasný signál o škodlivosti všetkých drog, čo môže do istej miery oslabovať odstrašujúci efekt noriem trestného práva i zvažovanie možných zdravotných rizík, ktoré so sebou konzumácia drog prináša.

Summary

The author of the paper submits several notes concerning legal regulation of sanctioning unlawful possession of drugs for personal use in the Czech Republic and Slovakia. Besides other vital distinctions, the attention is focused on different sanctioning unlawful possession of so-called soft drugs and hard drugs for personal use in the Czech Republic. The author of the paper expresses her disapproval of Czech regulation distinguishing „soft" and „hard" drugs. An important part of the paper is thinking about the role of criminal law in solving unlawful possession of drugs for personal use. This consideration is inevitably connected with the question of the aim of punishment. The emphasis is on its three aspects – deterrence, rehabilitation and isolation.

Použitá literatúra a iné zdroje:

[1] André, I. – Novotný, V. – Cook, J.: Toxické psychózy II. časť – psychopatológia toxických psychóz. In *Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor).* ISSN 0862-0350, 2006, roč. 41, č. 2, s. 77 – 83.

[2] Burda, E.: *Trestné činy proti životu a zdraviu v porovnaní starého a rekodifikovaného Trestného zákona.* Šamorín : Heuréka, 2006. ISBN 80-89122-35-3.

25) Napr. podľa ustanovenia § 55 ods. 2 Trestného zákonníka možno uložiť nepodmienečný trest odňatia slobody za trestné činy, ktorých horná hranica trestnej sadzby odňatia slobody neprevyšuje tri roky, len za podmienky, že by vzhľadom k osobe páchateľa uloženie iného trestu zjavne neviedlo k tomu, aby viedol riadny život.

26) Podobne Walker, N.: *Why Punish?,* p. 17 – 18.

[3] Bušová, Z. – Kovácsová, E. – Okruhlica, Ľ.: Užívanie drog v rekreačnom prostredí. In *Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor).* ISSN 0862-0350*,* 2006, roč. 41, č. 4, s. 231 – 242.

[4] Collins, L.: Holland´ s Half – Baked Drug Experiment. In *Drugnews Digest.* [online]. 1999, vol. 78, no. 3 [cit. 2010-02-02]. Dostupné na internete: ttp://www.mapinc.org/drugnews/v99.n444.a01.html

[5] Čentéš, J.: Trestnosť prechovávania omamných a psychotropných látok v Slovenskej republike. In *Trestní právo*. ISSN 1211-2860, *2007*, roč. XII, č. 11, s. 25 – 36.

[6] Hampl, K.: Marihuana – nejčastěji užívaná první ilegální droga. In *Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor)*. ISSN 0862-0350*,* 2007, roč. 42, č. 3, s. 173 -185.

[7] Havrlentová, D.: *Kriminologická charakteristika osobnosti užívateľa drog.* Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2006. ISBN 80-8054-369-0.

[8] Ivor, J. a kol.: *Trestné právo hmotné 2 : Osobitná časť.* Bratislava : IURA EDITION, 2006. ISBN 80-8078-099-4.

[9] Kolibáš, E. – Novotný, V.: *Alkoholizmus a drogové závislosti*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 1996. ISBN 80 223-1078-6.

[10] Lata, J.: *Účel a smysl trestu*. Praha : LexisNexis CZ s. r. o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5.

[11] Loewy, A. H.: *Criminal law in a nutshell.* Second Edition. St. Paul : WEST PUBLISHING, 1987. ISBN 0-314-58529-X.

[12] Madliak, J. – Madliak, A. – Čečot, V.: *Trestné právo hmotné – všeobecná časť : II. Sankcie (Tresty a ochranné opatrenia).* Košice : ATOM computers, 2000. ISBN 80-968409-2-4.

[13] Mathiesen, T.: General Prevention as Communication. In *A Reader on Punishment.* New York : Oxford University Press Inc., 1994. ISBN 0-19-876353-0.

[14] Segéš, I.: Legislatíva a jej aplikácia – vývoj na Slovensku, prednáška na seminári o zdokonalení koordinácie aktivít boja proti drogám na Slovensku organizovanom Úradom vlády SR, Generálnym sekretariátom Výboru ministrov pre drogové závislosti a kontrolu drog v rámci twiningovej dohody medzi SR a Francúzskom, hotel Bôrik 6. – 8. 2. 2002 Zdroj: Krajník, V. – Hejda, J. a kol. *Drogy v živote spoločnosti.* Bratislava : Akadémia PZ v Bratislave, 2003. ISBN 80-8054-273-2.

[15] Walker, N.: *Why Punish?* Oxford University Press, Oxford – New York, 1991. Zdroj: Lata, J. *Účel a smysl trestu*. Praha : LexisNexis CZ s. r. o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5.

[16] Zeman, P.: Charakteristika a trendy drogové kriminality v ČR. In *Trestní právo.* ISSN 1211-2860, 2007, roč. XII, č. 1, s. 10 – 16.

[17] Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[18] Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[19] Zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov.

[20] Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v znení zákona č. 306/2009 Sb.

[21] Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů.

[22] Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích.

[23] Nařízení vlády č. 467/2009 Sb., kterým se pro účely trestního zákoníku stanoví, co se považuje za jedy a jaké je množství větší než malé u omamných látek, psychotropních látek, přípravků je obsahujících a jedů.

Mgr. Jana Gavalcová

Ústav verejného práva, Fakulta práva, Bratislavská vysoká škola práva, interná doktorandka

Sloboda umeleckého prejavu v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva

Freedom of artistic expression in the context of the case-law of the European Court of Human Rights

Lucia Plaváková

Kľúčové slová:

sloboda umeleckého prejavu, cenzúra, judikatúra ESĽP, Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, kategórie prejavu, obmedzenia slobody prejavu

Key words:

freedom of artistic expression, censorship, ECHR case-law, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, categories of expression, limits of freedom of expression

1. Úvod

Sloboda prejavu, pod ktorú môžeme subsumovať aj v tomto článku diskutovanú slobodu umeleckého prejavu, je v medzinárodnoprávnom kontexte garantovaná najmä Všeobecnou deklaráciou ľudských práv,[1] Medzinárodným paktom o občianskych a politických právach[2] (spolu s jeho Opčným protokolom[3]) a Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Spomedzi uvedených ľudsko-právnych dokumentov iba Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach explicitne uvádza umenie ako jeden z prostriedkov slobody prejavu.[4] V ostatných dvoch je sloboda umeleckého prejavu zakotvená len implicitne.

V kontexte európskeho priestoru je najrelevantnejším spomedzi všetkých medzinárodných zmlúv zakotvujúcich katalóg ľudských práv Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len ako „Dohovor"), a to nielen z dôvodu jeho regionálneho

1) Všeobecná deklarácia ľudských práv bola prijatá a vyhlásená rezolúciou Valného zhromaždenia OSN 217 A (III) z 10.decembra 1948.

2) Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach bol prijatý 19. decembra 1966, v Československej republike bol pôvodne vyhlásený vyhláškou Ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Zb. o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. Slovenská republika sa stala jeho zmluvnou stranou v dôsledku sukcesie notifikovanej dňa 28. mája 1993 Generálnemu tajomníkovi OSN.

3) Opčný protokol, na základe ktorého má Výbor pre ľudské práva príslušnosť aj v prípade oznámení od jednotlivcov, ktorý pre Českú a Slovenskú Federatívnu republiku nadobudol platnosť dňa 12. júna 1991.

4) Čl. 19 ods. 2 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach: „*Každý má právo na slobodu prejavu; toto právo zahŕňa slobodu vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie a myšlienky každého druhu, bez ohľadu na hranice, či už ústne, písomne alebo tlačou, prostredníctvom umenia alebo akýmikoľvek inými prostriedkami podľa vlastnej voľby.*"

rozmeru, ale aj z dôvodu významnosti rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len ako „ESĽP"), ktorému sú adresované tak podnety štátov (medzištátne spory podľa článku 33 Dohovoru), ako aj podnety jednotlivcov (individuálna sťažnosť podľa článku 34 Dohovoru). Slobodu prejavu, ktorá patrí medzi práva ním garantované, zaručuje vo svojom ustanovení článku 10 v nasledovnom znení:

1. *Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie alebo myšlienky bez zasahovania štátnych orgánov a bez ohľadu na hranice. Tento článok nebráni štátom, aby vyžadovali udeľovanie povolení rozhlasovým, televíznym alebo filmovým spoločnostiam.*
2. *Výkon týchto slobôd, pretože zahŕňa aj povinnosti, aj zodpovednosť, môže podliehať takým formalitám, podmienkam, obmedzeniam alebo sankciám, ktoré ustanovuje zákon a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, územnej celistvosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky, ochrany povesti alebo práv iných, zabráneniu úniku dôverných informácií alebo zachovania autority a nestrannosti súdnej moci.*

Historická významnosť slobody prejavu je okrem iného evidentná aj z dlhé stáročia trvajúceho úsilia a bojov o ňu. Zároveň býva zväčša označovaná za základný kameň demokracie, čo je možné príznačne dokumentovať často citovaným rozsudkom ESĽP vo veci Handyside proti Spojenému kráľovstvu,[5)] v ktorom sa súd vyjadril, že sloboda prejavu konštituuje jeden z esenciálnych základov demokratickej spoločnosti a jednu zo základných podmienok pre jej progres a pre rozvoj každého človeka. V zmysle druhého odseku článku 10 Dohovoru je aplikovateľná nielen na „*informácie*" či „*myšlienky*", ktoré sú vnímané priaznivo, považované za neofenzívne alebo je voči nim zastávaný ľahostajný postoj, ale taktiež na tie, ktoré urážajú, šokujú či znepokojujú.[6)] Toto sú nároky pluralizmu, tolerancie a znášanlivosti, bez ktorých by existencia „*demokratickej spoločnosti*" nebola možná. Uvedené okrem iného znamená, že každá „*formalita*", „*podmienka*", „*obmedzenie*" alebo „*sankcia*" uložená v tejto sfére musí byť proporcionálna voči legitímnemu cieľu, ktorý je ňou sledovaný.

Filozoficko-spoločenským významovým protipólom slobody prejavu je cenzúra, ktorá je, nadnesene povedané, jej zlým *alter egom*. Práve cenzúra na našom území dlhé roky prevládala nad dnes garantovanou slobodou prejavu, a to nielen vo sfére umeleckej tvorby. V tomto smere je nepochybný význam nežnej revolúcie, ktorej dvadsiate výročie sme nedávno (akoby symbolicky) oslávili aj mnohými kultúrnymi a umeleckými podujatiami. Revolúcia oficiálne ukončila obdobie viac či menej priamej a neskrývanej cenzúry. Obdobie, počas ktorého boli umelci, ktorí neboli ochotní podriadiť sa nadiktovaným socialistickým pravidlám, nútení od tvorby upustiť úplne, venovať sa jej v ústraní alebo autorsky emigrovať tam, kde im nikto neurčoval absurdné hranice toho, čo je a čo nie je prípustné. Vo vnútri hraníc „socialistického sveta" viedla situácia k vzniku fenoménov ako trezorové filmy či samizdaty. Tieto sprievodné javy a dôsledky socialistického potláčania slobody umeleckého prejavu sa až postupne dožívajú svojho oficiálneho zverejnenia a mnohé z nich menia charakter a hodnotenie tvorby, ktorej vznik sa datuje rokmi socialistického

5) Rozhodnutie vo veci Handyside proti Spojenému kráľovstvu (rozsudok zo 7. decembra 1976) je možné označiť za argumentačný základ aplikačnej praxe ESĽP vo vzťahu k článku 10 Dohovoru.

6) Citovaná argumentácia bola obdobne požitá v mnohých ďalších prípadoch, okrem iného § 72 Feldek proti Slovensku (rozsudok z 12. júla 2001), § 46 Hrico proti Slovensku (rozsudok z 20. júla 2004), § 28 Bodrožić and Vujin proti Srbsku (z 23. júna 2009), § 25 Dyundin proti Rusku (z 14. októbra 2008), § 28 Fedchenko proti Rusku (z 11. februára 2010).

smerovania krajín východného bloku. Cenzúra, ktorá vládla vo všetkých sférach spoločenských vzťahov, mala svoj špecifický dosah práve v oblasti umeleckej tvorby, keď spôsobovala jej oficiálnu plochosť či bezfarebnosť. Rokom 1989 sme plní (možno až naivných) nádejí vykročili v ústrety slobode umeleckej tvorby. Formálno-právne bol v tomto kontexte významný vstup ČSFR do Rady Európy, v nadväznosti na ktorý zároveň dňa 18. marca 1992 nadobudol platnosť Dohovor v súlade s jeho článkom 66 ods. 3[7)] pre ČSFR.[8)] Dnes je v dôsledku sukcesie aj Slovenská republika samostatnou zmluvnou stranou Dohovoru a pozíciu garanta dodržiavania slobody (nielen) umeleckého prejavu popri slovenských súdoch zastáva Európsky súd pre ľudské práva. Jeho aplikačná prax by tak mala byť aj pre náš slovenský sociálno-geografický rámec jedným z určujúcich aspektov tvarovania fenoménu slobodnej umeleckej tvorby.

2. Kategórie prejavu, rámec a rozsah slobody umeleckého prejavu

Pri interpretácii článku 10 Dohovoru sa uplatňuje extenzívny výklad tak, aby zahŕňal nielen samotnú substanciu „*informácií*“ alebo „*myšlienok*“, ale aj rôznorodé formy a prostriedky, ktorými môžu byť prejavované, šírené, zdieľané a prijímané. Významný dopad na posudzovanie jednotlivých prípadov má princíp, v zmysle ktorého je ochrana podľa článku 10 Dohovoru poskytovaná nielen nekonfliktným či neutrálnym myšlienkam, ale aj tým, ktoré sú urážlivé, poburujúce, znepokojujúce či šokujúce. Toto je (s istou mierou hyperbolizácie povedané) „daň“ za spoločenský pluralizmus, tak ako to potvrdzuje aj samotný ESĽP vo svojej konštantnej judikatúre (príkladné sú rozsudky Handyside proti Spojenému kráľovstvu zo 7. decembra 1976, Müller a ostatní proti Švajčiarsku z 24. mája 1988 či Klein proti Slovensku z 31. októbra 2006).

Sloboda prejavu zastrešuje niekoľko špecificky charakteristických kategórií prejavu, význam ktorých spočíva aj v projekcii ich jednotlivých osobitostí pri posudzovaní prípadných zásahov, pričom pri úvahách o ochrane slobody prejavu sa potom rozlišuje podľa oblastí, v ktorých sa dotknutá sloboda uplatňuje, a podľa foriem, v ktorých sa prejavuje. Za viac-menej vyprofilované je možné označiť 4 kategórie prejavu: politický prejav, občiansky/civilný prejav, (v tomto článku primárne diskutovaný) umelecký prejav a obchodný prejav.[9)] Sloboda politického prejavu je esenciálna pre samotnú pluralitnú politickú debatu, ako aj pre slobodné voľby. Samotní predstavitelia výkonnej moci, či už na celoštátnej alebo lokálnej úrovni, musia byť na jednej strane pripravení znášať veľkú mieru kritiky smerovanú voči nim. Zároveň však – na strane druhej – má politicky prejav uskutočňovaný zvolenými zástupcami alebo novinármi privilegovaný status, a to vzhľadom na to, že kľúčovo prispieva k verejnej debate v otázkach všeobecného záujmu, a teda na akékoľvek jeho obmedzenia jej dáva článok 10 Dohovoru iba veľmi malý priestor [§ 61 Sürek proti Turecku (č. 1) – rozsudok z 8. júla 1999[10)]]. Ako občiansky/civilný prejav

7) Článok 66 ods. 3 Dohovoru: „*Pre každý štát, ktorý Dohovor podpísal a ktorý ho bude ratifikovať neskôr, nadobudne Dohovor platnosť ihneď po uložení ratifikačnej listiny*.“

8) Dohovor bol následne uverejnený v Oznámení Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.

9) ARAI, Yutaka: Different categories of expression. In: HARRIS, D. J. – O'BOYLE, M. – BATES, E. P. – BUCKLEY, C. M.: *Law of the European Convention on Human Rights.* New York : Oxford University Press, 2009, s. 455-465.

10) *Mutatis mutandis* § 55 Lombardo a ostatní proti Malte (rozsudok z 24. apríla 2007), § 58 Wingrove proti Spojenému kráľovstvu (rozsudok z 25. novembra 1996), § 83 Feldek proti Slovensku (rozsudok z 12. júla 2001), § 40 Hrico proti Slovensku (rozsudok z 20. júla 2004).

môže byť identifikovaný prejav, ktorý sa zasadzuje vo verejnom záujme.[11)] Principiálny cieľ obchodného prejavu je zvýšenie ekonomických záujmov jednotlivcov a spoločností. Jeho typickou formou je reklama, ktorá vo svojej podstate predstavuje „*rozširovanie informácií*" o tovaroch a službách. Obmedzenia slobody obchodného prejavu môžu byť oprávnené za účelom prevencie nespravodlivej súťaže a nepravdivej či zavádzajúcej reklamy. Tieto účely by mohli spadať pod legitímny cieľ „*ochrany povesti a práv iných*" v zmysle čl. 10 ods. 2 Dohovoru. Pri analýze judikatúry ESĽP je badateľné, že obchodný prejav je relatívne menej chránený popri politickom a umeleckom prejave.[12)]

Umelecký prejav v sebe sémanticky združuje slovo umenie a slovo prejav. „*Z vývoja samého umenia a jeho chápania v rôznych historických obdobiach sa do dneška udržuje známa dvojznačnosť v chápaní umenia: 1. Umenie vo význame tzv. „krásneho umenia" v zmysle schopnosti vytvárať umelé, krásne predmety v protiklade k prirodzeným, resp. dnes presnejšie jeho základných druhov (architektúra, divadlo, film, hudba, literatúra, maliarstvo, sochárstvo, tanec atď.), teda umenie vo vlastnom zmysle... 2. Umenie ako zručnosť (odvodená hlavne z remesla), t. j. mimoriadna schopnosť k akejkoľvek spoločensky a pre praktický život významnej činnosti. V zmysle druhého významu sa slovo „umenie" často používa i v bežnej reči, v rôznych neumeleckých významoch, ako napr. umenie šiť, variť, šetriť, nadväzovať známosti, ako aj umenie žiť, milovať, jesť, piť a pod.*"[13)] V kontexte ustanovenia článku 10 ods. 1 Dohovoru, ktoré definuje slobodu prejavu (vrátane umeleckého), je relevantné prvé zo zmieňovaných chápaní umenia. Umelecký prejav je pritom typický výraznou sugestívnosťou, subjektivizáciou a individualizáciou. Najmä (nie však výlučne) majú tieto jeho charakteristické črty za následok vznik mnohých konfliktných a polemických hodnotení, ktoré sú paradoxne či naopak emblematicky taktiež pomerne subjektívne, pričom je zrejmé, že pri akýchkoľvek zásahoch do slobody umeleckého prejavu je nevyhnutné dodržiavať objektívne stanovené podmienky jej garancie v zmysle článku 10 Dohovoru.

Vo vzťahu ku kategórii umeleckého prejavu bola akákoľvek polemika týkajúca sa subsumácie slobody umeleckého prejavu pod ochranný rámec článku 10 Dohovoru minimalizovaná už v prvom prípade, v ktorom ESĽP explicitne skúmal zásah do slobody umeleckého prejavu. Bol ním prípad Müller a ostatní proti Švajčiarsku. ESĽP v ňom konštatoval (§ 27), že hoci článok 10 Dohovoru na jednej strane nešpecifikuje, že sloboda umeleckého prejavu patrí do jeho sféry, na strane druhej rozlišuje medzi rozličnými formami prejavu. Potvrdenie, ak je vôbec potrebné, že táto interpretácia je správna, poskytuje druhá veta prvého odseku článku 10, ktorá odkazuje na rozhlasové, televízne alebo filmové spoločnosti, t. j. médiá, ktorých aktivity zasahujú do oblasti umenia. Tak, ako bolo zvýraznené v úvode tohto článku, dôkaz zahrnutia umeleckého prejavu v koncepte slobody prejavu sa dá nájsť aj v článku 19 ods. 2 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, ktorý v rámci práva na slobodu vyjadrenia informácií a myšlienok výslovne uvádza ako jednu z foriem prejavu práve samotné umenie. Nie je potrebné zdôrazňovať, že sloboda umeleckého prejavu je rozhodujúca pre obohacovanie ľudstva a diverzitu

11) Príznačné je napr. rozhodnutie vo veci Steel and Morris proti Spojenému kráľovstvu (rozsudok z 15. februára 2005).

12) HARRIS, D. J. – O'BOYLE, M. – BATES, E. P. – BUCKLEY, C. M.: *Law of the European Convention on Human Rights.* New York : Oxford University Press, 2009, s. 461.

13) GERO, Š. – HUSÁR, J. – SOKOLOVÁ, K.: *Teória výtvarnej kultúry a stručný prehľad dejín umenia.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela Pedagogická fakulta, 2004, s. 5.

civilizácii. Výrok ESĽP, že ochrana článku 10 Dohovoru je rozšírená aj na prejavy, ktoré urážajú, šokujú a znepokojujú, má vo vzťahu k umeleckým dielam taktiež osobitý význam.[14)]

Vychádzajúc aj z vyššie uvedeného by sa sloboda umeleckého prejavu dala označiť za istú podskupinu slobody prejavu, ktorá sa vyznačuje osobitosťami jej zložiek a charakteristík. Mohli by sme hovoriť o osobitnom či špecifickom subjekte, obsahu aj forme.

Subjekt slobody umeleckého prejavu

Pri kategorizácii subjektov slobody prejavu je potrebné rozlišovať šíriteľa informácií a myšlienok, prijímateľa informácií a myšlienok a subjekt ako predmet informácií.[15)] Nositeľom ochrany vyplývajúcej zo slobody umeleckého prejavu v prípade „*šíriteľa informácií a myšlienok*“ je špecifický subjekt, ktorým je umelec (autor). Vo vzťahu k statusu umelca sa vynára hneď niekoľko polemických otázok. Primárne je to základná otázka, či je nevyhnutné jeho preukazovanie alebo je daný implicitne. Vychádzajúc z aplikačnej praxe ESĽP sa dá vydedukovať, že status umelca je odvodený, resp. daný autorstvom umeleckého diela, ktoré je predmetom konkrétneho sporu. Inou otázkou je potom „všeobecnosť“ slobody umeleckého prejavu, t. j. jej pričítateľnosť všetkým osobám. Takáto otázka sa vynorila napr. v súvislosti s publikáciou básní Radovana Karadžiča v slovenských literárnych časopisoch Dotyky a Slovenské pohľady, ktorá sa stala predmetom výraznej (aj medzinárodnej) kritiky.[16)]

„*Prijímateľ informácií a myšlienok*“ je za použitia jazykovo-gramatického výkladu každý, kto prijíma výsledky umeleckej tvorby, t. j. je ich „divákom“. V kontexte zásahov do slobody umeleckého prejavu je to zväčša subjekt, ktorý sa cíti byť ohrozený, urážaný či akokoľvek dotknutý práve umeleckým dielom. Obdobne to platí aj pri „*subjekte ako predmete informácií*“, kde príkladom ingerencie vo vzťahu k slobode umeleckého prejavu je prípad Vereinigung Bildender Künstler proti Rakúsku (rozsudok z 25. januára 2007), v ktorom rakúsky maliar Otto Mühl vo svojom diele „Apokalypsa“ (1998) zobrazil niekoľko osôb verejného záujmu v sexuálnych pozíciách, pričom telá dotknutých osôb boli znázornené technikou maľby a tváre boli doplnené výstrižkami z novín. Oči niektorých osobností boli v duchu spoločensky a mediálne zaužívanej cenzúry prekryté čiernym obdĺžnikom. Medzi zobrazenými v provokatívnej sexuálnej póze bol aj rakúsky politik Walter Meischberger, ktorý dielo považoval za zásah do svojich osobnostných práv.

Obsah

Obsah slobody umeleckého prejavu by sa dal charakterizovať ako sloboda tvoriť a prezentovať výsledky tvorivej umeleckej činnosti bez zasahovania štátnych orgánov či iných subjektov, vynímajúc zásahy, ktoré spĺňajú náležitosti legálnych obmedzení v zmysle článku 10 ods. 2 Dohovoru.

---

14) HARRIS, D. J. – O'BOYLE, M. – BATES, E. P. – BUCKLEY, C. M.: *Law of the European Convention on Human Rights,* New York : Oxford University Press, 2009, s. 458.

15) SVÁK, J.: *Ochrana ľudských práv : (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. Žilina : Poradca podnikateľa, 2006, s. 730.

16) Pozri bližšie napr. FLOOD, A.: *PEN condemns publication of Karadzic poems*. In: The Guardian. 15. apríl 2009. http://www.guardian.co.uk/books/2009/apr/15/pen-poetry-karadzic.

Forma

„*Prejav*“ chránený v zmysle článku 10 Dohovoru nie je limitovaný na slová, hovorené či písané, ale rozširuje sa aj na maľbu, obrázky a činy majúce za cieľ vyjadrenie myšlienky, či prezentovanie informácií.[17] Špecifickým rozlišovacím kritériom v prípade odlíšenia slobody prejavu v jej všeobecnom ponímaní a slobody umeleckého prejavu je teda najmä jej forma, ktorá má osobitý charakter daný špecifikami výstupu, ktorým je umelecké dielo ako určité zhmotnenie myšlienok konkrétneho umelca. Jeho konkrétna forma sa ďalej môže líšiť v závislosti od jeho priradenia k jednotlivým umeleckým druhom (výtvarné umenie, film, literatúra či hudba). Umelecké dielo je pritom iba jednou z fáz umeleckého procesu, ktorý zahŕňa tri fázy: tvorbu, umelecké dielo a recepciu (prijímanie).[18] Signifikantnosť umeleckých diel vo vzťahu k modernej spoločnosti zdôraznil ESĽP už v prípade Müller a ostatní proti Švajčiarsku,[19] keď uviedol, že tí, čo tvoria, predvádzajú, rozširujú a vystavujú umelecké diela, prispievajú k výmene myšlienok a názorov, ktoré sú esenciálne pre demokratickú spoločnosť. Pri špecifickej forme slobody umeleckého prejavu je potrebné brať do úvahy aj jej obmedzený dosah na verejnosť, tak ako ESĽP zdôraznil napr. v prípade Alinak proti Turecku (rozsudok z 29. marca 2005), keď uviedol, že román ako forma umeleckého prejavu zasahuje relatívne úzku časť verejnosti v porovnaní s masovými prostriedkami komunikácie (§ 41).

3. Obmedzenia / limity slobody umeleckého prejavu

Všeobecná sloboda prejavu zakotvená v článku 10 Dohovoru „*nemá povahu absolútneho práva, pretože priamo článok 10 ods. 2 Európskeho dohovoru stanovuje, že výkon týchto slobôd zahŕňa aj „povinnosti a zodpovednosť“. Obmedzenia slobody prejavu vyplývajúce z „povinnosti a zodpovednosti“ sú spravidla spojené s osobitným postavením subjektu, ktorý šíri informácie a myšlienky.*“[20] Ani diskutovaná sloboda umeleckej tvorby nie je pochopiteľne (tak ako každé právo, či sloboda) absolútna a bezhraničná. Podstata jej zakotvenia totiž nespočíva v jej nekonečnosti, ale v zachovávaní vopred určených „hraníc“. Umelci, ktorí prezentujú svoju tvorbu, rovnako nie sú imúnni voči možnosti obmedzení v zmysle článku 10 ods. 2 Dohovoru. Ktokoľvek, kto vykonáva svoju slobodu prejavu, berie na seba povinnosť konať v súlade so svojimi „*povinnosťami a zodpovednosťou*“, ktorých rozsah bude závisieť od situácie a prostriedkov, ktoré používa (§ 34 Müller a ostatní proti Švajčiarsku). A práve pri výklade a aplikácii určených hraníc („*povinnosti a zodpovednosť*“) naráža prax často na rozpačitosť, rozporuplnosť a subjektívnosť vnímania umeleckých diel. Je zrejmé, že subjektivita nie je vhodnou aplikovateľnou primárnou výkladovou a hodnotiacou kategóriou, rovnako ako pri ostatných ľudských právach a základných slobodách.

ESĽP si však vo svojej rozsiahlej judikatúre vyprofiloval štandardizovaný postup v prípade indikovaných zásahov do slobody prejavu. Primárne skúma, či skutočne došlo k zásahu do slobody prejavu v zmysle prvého odseku článku 10 Dohovoru a ak áno, či môže byť takýto zásah posúdený ako oprávnený v zmysle druhého odseku článku 10

17) MACOVEI, M.: *Handbook No. 2: Freedom of expression. A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights*. Rada Európy, 2004, s. 15.

18) GERO, Š. – HUSÁR, J. – SOKOLOVÁ, K.: *Teória výtvarnej kultúry a stručný prehľad dejín umenia.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela Pedagogická fakulta, 2004, s. 14.

19) § 33 Müller a ostatní proti Švajčiarsku.

20) SVÁK, J.: *Ochrana ľudských práv : (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv).* Žilina : Poradca podnikateľa, 2006, s. 730.

Dohovoru. Tento ustanovuje, že výkon slobody prejavu, *pretože zahŕňa povinnosti aj zodpovednosť, môže podliehať takým formalitám, podmienkam, obmedzeniam alebo sankciám, ktoré stanovuje zákon a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, územnej celistvosti alebo verejnej bezpečnosti, na predchádzanie nepokojom alebo zločinnosti, ochranu zdravia alebo morálky, ochranu povesti alebo práv iných, zabránenia úniku dôverných informácií alebo zachovania autority a nestrannosti súdnej moci.*

ESĽP pri svojej aplikačnej praxi uplatňuje citované ustanovenie článku 10 Dohovoru tak, že jeho prvým krokom pri posudzovaní jednotlivých prípadov je analýza troch základných kategórií (testov) v nasledovnom rozsahu:

a.) ustanovenie zákonom,

b.) nevyhnutnosť v demokratickej spoločnosti,

c.) legitímnosť cieľa.

Ad a.) Ustanovenie zákonom

Výklad použitého termínu „*zákon*" je vo svojom základe konštruovaný extenzívne tak, aby zahŕňal nielen písané právo, ale taktiež nepísané s cieľom vyjsť v ústrety aj krajinám angloamerickej právnej kultúry. Zároveň zahŕňa i pravidlá prijaté rôznymi administratívnymi alebo profesijnými orgánmi, na ktoré sú delegované právotvorné a disciplinárne právomoci.[21)] V niektorých prípadoch pravidlá medzinárodného práva[22)] poskytujú dostatočný právny základ.[23)] ESĽP v rámci svojej judikatúry identifikoval dve požiadavky inherentné v slovnom spojení „*stanovuje zákon*", ktoré musia byť splnené v zmysle čl. 10 Dohovoru. Týmito sú „dostupnosť" a „predvídateľnosť" (jasnosť). Tak, ako ESĽP uvádza v prípade Müller a ostatní proti Švajčiarsku,[24)] norma nemôže byť považovaná za „*zákon*", pokiaľ nie je formulovaná s dostačujúcou presnosťou tak, aby umožnila občanom (ak je to potrebné) s vhodným upozornením predvídať (v rozumnom rozsahu k daným okolnostiam) dôsledky, ktoré môže predmetné konanie spôsobiť. Zároveň zhodnotil, že potreba vyhnúť sa prílišnej rigidite a snaha držať krok s meniacimi sa okolnosťami spôsobuje, že mnohé zákony sú nevyhnutne (vo väčšej či menšej miere) terminologicky formulované vágne. Z tohto vyplýva aj náročnosť hodnotenia splnenia požiadavky „predvídateľnosti" vo vzťahu k relevantnej právnej norme. ESĽP sa v zásade prikláňa k názoru, že interpretovanie a aplikovanie národného práva primárne prináleží národným autoritám, obzvlášť súdom (napr. § 45 Otto-Preminger-Institut proti Rakúsku – rozsudok z 20. septembra 1994).

---

21) Napr. v prípade Casado Coca proti Španielsku (rozsudok z 24. februára 1994) boli pod „ustanovené zákonom" subsumované pravidlá prijaté na pôde advokátskej komory. V prípade Barthold proti Nemecku (rozsudok z 25. marca 1984) pravidlá prijaté na pôde veterinárnej rady.

22) Pravidlo medzinárodného práva predstavuje záväznú normu správania sa subjektov medzinárodného práva, ktoré vzniká v dôsledku ustálenia sa faktických vzťahov medzi nimi v určitej otázke natoľko, že môžu byť vyjadrené vlastným pravidlom, pričom sú obsiahnuté v obyčajových aj písaných prameňoch medzinárodného práva.

23) HARRIS, D. J. – O'BOYLE, M. – BATES, E. P. – BUCKLEY, C.M.: *Law of the European Convention on Human Rights,* New York : Oxford University Press, 2009, s. 471.

24) § 29 Müller a ostatní proti Švajčiarsku. *Mutatis mutandis* § 56 Feldek proti Slovensku (rozsudok z 12. júla 2001), § 47 Alithia Publishing Company Ltd. & Constantinides proti Cypru (rozsudok z 22. mája 2008).

Ad b.) Nevyhnutnosť v demokratickej spoločnosti

ESĽP konzistentne zastáva stanovisko, že „*nevyhnutnosť*" v zmysle článku 10 ods. 2 Dohovoru implikuje existenciu naliehavej spoločenskej potreby, pričom zmluvné štáty majú vo chvíli hodnotenia, či takáto potreba existuje, k dispozícii princíp voľného uváženia (*margin of appreciation*), ktorý však ide ruka v ruke s európskym dohľadom (napr. § 32 Müller a ostatní proti Švajčiarsku – rozsudok z 24. mája 1988, § 73 Feldek proti Slovensku – rozsudok z 12. júla 2001, § 40 Hrico proti Slovensku – rozsudok z 20. júla 2004, § 54 Europapress Holding d.o.o. proti Chorvátsku – rozsudok z 22. októbra 2009). Úloha ESĽP vykonávať kontrolnú právomoc potom nie je založená v nahrádzaní miesta kompetentných národných súdov, ale v prehodnotení rozhodnutí, ktoré vyniesli pri výkone spomínaného princípu voľného uváženia (§ 36 Alinak proti Turecku – rozsudok z 29. marca 2005, § 53 Marônek proti Slovensku – rozsudok z 19. apríla 2001, § 50 Egeland a Hanseid proti Nórsku – rozsudok zo 16. apríla 2009, § 61 Financial Times Ltd a ostatní proti Spojenému kráľovstvu – rozsudok z 15. decembra 2009).

Ad c.) Legitímnosť cieľa

Dohovor vo svojom článku 10 ods. 2 zakotvuje deväť cieľov, ktoré legitimizujú a ospravedlňujú obmedzenia slobody prejavu, a to ochranu národnej bezpečnosti, ochranu územnej celistvosti, ochranu verejnej bezpečnosti, predchádzanie nepokojom a zločinnosti, ochranu zdravia, ochranu morálky, ochranu povesti alebo práv iných, zabránenie úniku dôverných informácií, zachovanie autority a nestrannosti súdnej moci. Z analýzy judikatúry ESĽP je možné vo vzťahu k ochrane slobody umeleckého prejavu abstrahovať spomedzi uvedených legitímnych cieľov tri najrelevantnejšie z nich, a to národnú či verejnú bezpečnosť (napr. Karataş proti Turecku – rozsudok z 8. júla 1999, Alinak proti Turecku), ochranu morálky (napr. Müller a ostatní proti Švajčiarsku) a ochranu povesti alebo práv iných (napr. Müller a ostatní proti Švajčiarsku, Otto-Preminger-Institut proti Rakúsku), pričom pri poslednom z menovaných je adekvátne skúmanie dvoch separátnych subkategórií – ochrana povesti a ochrana práv iných. ESĽP zároveň hodnotí aj proporcionalitu zásahu vo vzťahu k legitímnemu cieľu.

Ochrana národnej bezpečnosti / ochrana verejnej bezpečnosti

Špecifická forma slobody umeleckého prejavu, ktorou je umelecké dielo, môže mať za následok určité zúženie oprávnenosti implementácie legitímneho cieľa, ktorým je ochrana národnej bezpečnosti či ochrana verejnej bezpečnosti. ESĽP túto prezumpciu odôvodnil tým, že umelecká forma vyjadrenia (akou je napríklad poézia) má veľmi limitovaný potenciál ovplyvnenia „*národnej bezpečnosti*" či „*verejnej bezpečnosti*", keďže je adresovaná a reálne zasiahne iba veľmi úzke publikum, čím sa hrozba jej potenciálne negatívneho vplyvu stáva minimálna až nulová.[25)] V tomto kontexte je zaujímavé aj súhlasné stanovisko sudcu Bonnella v prípade Karataş proti Turecku, ktorý vyjadril svoj názor, že v prípade, ak má byť zásah voči slobode prejavu posúdený ako oprávnený v demokratickej spoločnosti, musí byť identifikácia jeho nebezpečenstva národnými autoritami jasná a aktuálna. V opačnom prípade by mala sloboda prejavu vo všeobecnosti prevažovať.

Ochrana povesti

Vo vzťahu ku konfliktu medzi ochranou povesti a slobodou umeleckého prejavu je príkladný prípad Vereinigung Bildender Künstler proti Rakúsku, v ktorom osobitý rozmer

25) § 52 Karataş proti Turecku.

zásahu do povesti dáva špecifická forma prejavu, ktorou je karikatúra či zobrazenie využívajúce prvky satiry, zosmiešnenia. Satira ako forma umeleckého prejavu a spoločenského komentára, ktorá vo svojej podstate obsahuje zveličovanie a skreslenie reality, prirodzene smeruje k provokácii a vzbudzovaniu rozruchu (§ 33 Vereinigung Bildender Künstler proti Rakúsku). Z uvedeného vyplýva aj istá miera posunutia hraníc pri skúmaní možného zásahu do osobnostných práv dotknutej osoby, ak je posudzovanou formou zásahu práve karikatúra či obdobná satirizovaná forma umeleckého prejavu, ktorá je často prítomná práve pri sporoch týkajúcich sa ochrany povesti.

Ochrana práv iných

Samotné pojmoslovie tohto legitímneho cieľa implikuje, že jeho esenciou je konflikt dvoch slobôd garantovaných Dohovorom, kde jednou z nich je sloboda umeleckého prejavu a druhou je (v opozícii k nej) typicky sloboda náboženstva zakotvená v článku 9 Dohovoru.[26] Sloboda prejavu je nielen oprávnením, ale synalagmaticky k nej pristupujú aj „*povinnosti a zodpovednosť*“, tak ako explicitne uvádza aj článok 10 ods. 2 Dohovoru. V rozhodnutí Otto-Preminger-Institut proti Rakúsku, ktorý sa týkal šírenia šesťdielnej série filmu „Koncil lásky“, prezentovanej ako „satirická tragédia“, v ktorej sa pokladá syfilis za trest boží za ľudské hriechy, a to s osobitným dôrazom na pomery panujúce na dvore pápeža Alexandra VI (Borgia), ESĽP uviedol, že „*povinnosti a zodpovednosť*“ zahŕňajú povinnosť vystríhať sa prejavom, ktoré sú bezdôvodne ofenzívne voči ostatným a zneucťujúce či znevažujúce. Zároveň skutočnosť, že neexistuje európsky konsenzus o tom, aká je miera požadovanej ochrany náboženského vyznania a viery, dáva priestor širokému uplatneniu princípu voľného uváženia. Súd v tomto prípade taktiež zdôraznil, že potreba brať do úvahy náboženskú senzitívnosť má silnejší základ ako ochrana morálky. V niektorých prípadoch, ktoré sa priamo netýkali ochrany slobody umeleckého prejavu, ale slobody prejavu ako takého, nastal však posun vo vzťahu k miere citlivosti voči prejavom odmietavosti založeným na prílišnej náboženskej upätosti. Tak napríklad v prípade Klein proti Slovensku (rozsudok z 31. októbra 2006) ESĽP spravil krok v ústrety posilneniu štandardu slobody slova, keď bolo toto právo postavené voči slobode náboženstva.[27] Súd taktiež zdôraznil, že skutočnosť, že niektorí členovia katolíckej cirkvi sa cítia byť dotknutí určitým prejavom, nemôže byť automaticky stotožnená s konštatáciou, že tento prejav bol zásahom do práva veriacich na náboženskú slobodu (§ 52 Klein proti Slovensku). Tí, čo si zvolia vykonávať svoje právo manifestovať svoje náboženské vyznanie, bez ohľadu na to, či ide o členov náboženskej majority alebo minority, nemôžu zároveň dôvodne očakávať, že budú odbremenení od akejkoľvek kritiky. Musia tolerovať a akceptovať odmietanie ich náboženskej viery inými a dokonca propagáciu doktrín nepriateľských k ich viere (§ 47 Otto-Preminger-Institut proti Rakúsku). Zároveň tak ako v prípade morálky, ani v prípade náboženstva nie je možné rozoznať jednotnú koncepciu jeho významnosti

26) Článok 9 Sloboda myslenia, svedomia a náboženstva: „*1. Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva; toto právo zahŕňa slobodu zmeniť náboženstvo alebo vieru, ako aj slobodu prejavovať náboženstvo alebo vieru sám alebo spoločne s inými, verejne alebo súkromne, bohoslužbou, vyučovaním, náboženskými úkonmi a zachovávaním obradov. 2. Sloboda prejavovať náboženstvo alebo vieru môže podliehať len takým obmedzeniam, ktoré sú stanovené zákonom a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme verejnej bezpečnosti, ochrany verejného poriadku, zdravia alebo morálky alebo na ochranu práv a slobôd iných.*“

27) HARRIS, D. J. – O'BOYLE, M. – BATES, E. P. – BUCKLEY, C. M.: *Law of the European Convention on Human Rights,* New York : Oxford University Press, 2009, s. 484.

v rámci spoločnosti. Určitá miera uplatnenia princípu voľného uváženia je preto ponechaná na národné autority, hoci ani táto nie je bezhraničná a ide ruka v ruke s kontrolou v zmysle Dohovoru. Táto kontrola musí byť z dôvodu jej významnosti striktná práve v prípadoch slobody garantovanej článkom 10 Dohovoru (§ 50 Otto-Preminger-Institut proti Rakúsku).

Ochrana morálky

Pravdepodobne najkontroverznejšia zo všetkých legitímnych cieľov je ochrana morálky. Je oblasťou, kde sa nebulózna teória princípu voľného uváženia teší extenzívnej aplikácii. V jej súvislosti je súd vo vzťahu k slobode umeleckého prejavu konfrontovaný zväčša s prekročením či neprekročením hranice obscenity. Príkladom *pars pro toto* je prípad Müller a ostatní proti Švajčiarsku, v ktorom ESĽP zhodnotil, že neexistuje žiadny európsky konsenzus vo vzťahu k požiadavkám na morálku, ktorej rôznorodé podoby môžu byť prítomné dokonca v rámci jednej krajiny. Zároveň poznamenal, že národné orgány, ktoré majú priamy kontakt s národnými spoločenskými špecifikami, sú lepšími adeptmi na zhodnotenie obsahu pojmu morálka v lokálnom kontexte ako medzinárodné orgány. V prípade Handyside proti Spojenému kráľovstvu súd svoju pozíciu príhodne zosumarizoval, keď konštatoval, že nie je možné nájsť vo vnútroštátnom práve rozličných zmluvných strán uniformnú európsku koncepciu morálky. Nazeranie dotknutého práva na náležitosti morálky sa líši v závislosti od času, ako aj v závislosti od miesta, obzvlášť v našej ére, ktorá je charakteristická rapídnou a ďalekosiahlou názorovou evolúciou. Vzhľadom na priamy a kontinuálny kontakt s týmito živými silami sú pri posúdení konkrétneho obsahu náležitostí morálky (tak ako aj pri posúdení „*nevyhnutnosti*“ „*obmedzení*“ či „s*ankcií*“) štátne orgány v zásade v lepšej pozícii ako medzinárodný orgán (§ 35 Müller a ostatní proti Švajčiarsku). Širší rozsah uplatnenia princípu voľného uváženia je teda vo všeobecnosti priznávaný zmluvným štátom pri regulovaní slobody prejavu práve vo vzťahu k záležitostiam, ktoré môžu vyvolať útok na intímne osobné presvedčenia vo sfére morálky, a to špeciálne aj v súvisiacej sfére náboženstva (§ 58 Wingrove proti Spojenému kráľovstvu), pričom však nie je možné opomínať významnosť európskeho dohľadu podľa Dohovoru, ktorý má byť garanciou minimalizácie svojvôle zmluvných štátov voči svojim občanom.

4. Záver

Z diskutovaných hodnotiacich kritérií je zrejmé, že vyššia miera ochrany voči slobode umeleckého prejavu je zaručená naozaj len základným a zásadným prvkom demokratickej spoločnosti, štátneho usporiadania a práv jednotlivcov. Miera posúdenia prekročenia stanovených hraníc pritom primárne prináleží jednotlivým štátom (princíp voľného uváženia), pričom v tomto procese aj v súčasnosti dochádza k prekračovaniu definovaných hraníc, resp. k ich zúženej interpretácii. Preto si aj v dnešnej dobe Európsky súd pre ľudské práva zachováva svoje rozhodné miesto ako originálny garant dodržiavania Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Pri historicko-analytickom skúmaní rozhodnutí ESĽP je potom evidentný istý rozsah názorovej evolúcie, hoci je v spoločnosti stále prítomná značná miera konzervativizmu, a to najmä vo vzťahu k upätosti náboženských a morálnych doktrín. Pri implementácii článku 10 Dohovoru je nesporne dôležité zdržať sa nenáležitého subjektivizmu a byť možno tak trochu „spoločenskými vizionármi“. V tomto kontexte je príznačné Nesúhlasné stanovisko sudcu Spielmana k prípadu Müller a ostatní proti Švajčiarsku, v ktorom uvádza historický príklad Gustava Flauberta, ktorý bol stíhaný za svoj román Pani Bovaryová (1857), či prípad Charlesa Baudelaira stíhaného pre svoju tvorbu francúzskym

regionálnym trestným súdom. Príkladným mementom zostáva skutočnosť, že meno druhého zmieňovaného bolo očistené až 80 rokov po jeho smrti.

Z pohľadu rozvoja súčasného umenia je nevyhnutné vystríhať sa vytváraniu atmosféry, v ktorej si umelci či podporovatelia umenia kladú otázky týkajúce sa potenciálnych protestov voči konkrétnemu umeleckému dielu, čo vedie k nežiaducemu fenoménu autocenzúry, ktorá je dôsledkom latentného potláčania slobody umeleckého prejavu. Hoci je zrejmé, že zakotviť a implementovať jej hranice nie je jednoduché a ich samotná existencia je veľmi krehká, je nedemokratické a neprimerané podliehať pri ich určovaní svojvôli niekoľkých jednotlivcov, skupín jednotlivcov či potláčaniu v dôsledku názorovo či nábožensky vyhraneného vnímania sveta. Nenáležité obmedzenie slobody umeleckého prejavu má totiž negatívne dosahy nielen na rozvoj samotného umenia, ale aj na vnímanie pocitu demokracie a spoločenskej slobody, ktoré tvoria jeden z nosných pilierov spoločnosti 21. storočia.

Summary

This article represents a discussion of the phenomenon of the freedom of artistic expression which can be subsumed under freedom of expression guaranteed under the article 10 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The artistic expression is discussed as one of the four categories of expression (including commercial expression, civil expression and politic expression). Furthermore, the article tries to identify the particularities of freedom of artistic expression and its essential elements, such as the subject, the form and the content. Every issue discussed in this article is well-founded by the relevant judgments of the European Court of Human Rights.

Zoznam použitej literatúry:

[1] BEZANSON, R. P.: *Art and freedom of speech.* Champaign, IL: University of Illinois Press, 2009, 312 p. ISBN 978-0-252-03443-5.

[2] GERO, Š. – HUSÁR, J. – SOKOLOVÁ, K.: *Teória výtvarnej kultúry a stručný prehľad dejín umenia.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela Pedagogická fakulta, 2004. 126 s. ISBN 80-8055-867-1.

[3] HARRIS, D. J. – O'BOYLE, M. – BATES, E. P. – BUCKLEY, C. M.: *Law of the European Convention on Human Rights.* 2nd ed. New York : Oxford University Press, 2009. 914 p. ISBN 978-0-40-690594-9.

[4] MACOVEI, M.: *Handbook No. 2*: *Freedom of expression.* A *guide to the implementation of Article 10* of the *European Convention on Human Rights.* 2nd ed. Rada Európy, 2004. 64 p.

[5] SVÁK, J.: *Ochrana ľudských práv : (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv).* II. rozšírené vydanie. Žilina : Poradca podnikateľa, 2006. 1116 s. ISBN 80-88931-51-7.

[6] SVÁK, J.: *Rozsudky Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva : (kompletné vydanie).* Žilina : Poradca podnikateľa, 2006. 1198 s. ISBN 80-88931-52-5.

Zoznam citovanej judikatúry ESĽP:

[1] Handyside proti Spojenému kráľovstvu (zo 7. decembra 1976, sťažnosť č. 5493/72).

[2] Barthold proti Nemecku (z 25. marca 1984, sťažnosť č. 8734/79).

[3] Müller a ostatní proti Švajčiarsku (z 24. mája 1988, sťažnosť č. 10737/84).

[4] Casado Coca proti Španielsku (z 24. februára 1994, sťažnosť č. 15450/89).
[5] Otto-Preminger-Institut proti Rakúsku (z 20. septembra 1994, sťažnosť č. 13470/87).
[6] Wingrove proti Spojenému kráľovstvu (z 25. novembra 1996, sťažnosť č. 17419/90).
[7] Karataş proti Turecku (z 8. júla 1999, sťažnosť č. 23168/94).
[8] Sürek proti Turecku (č. 1) (z 8. júla 1999, sťažnosť č. 26682/95).
[9] Marônek proti Slovensku (z 19. apríla 2001, sťažnosť č. 32686/96).
[10] Feldek proti Slovensku (z 12. júla 2001, sťažnosť č. 29032/95).
[11] Hrico proti Slovensku (z 20. júla 2004, sťažnosť č. 49418/99).
[12] Steel and Morris proti Spojenému kráľovstvu (z 15. februára 2005 týkajúce sa sťažnosti č. 68416/01).
[13] Alinak proti Turecku (z 29. marca 2005, sťažnosť č. 40287/98).
[14] Klein proti Slovensku (z 31. októbra 2006, sťažnosť č. 72208/01).
[15] Vereinigung Bildender Künstler proti Rakúsku (z 25. januára 2007, sťažnosť č. 68354/01).
[16] Lombardo a ostatní proti Malte (z 24. apríla 2007, sťažnosť č. 7333/06).
[17] Alithia Publishing Company Ltd. & Constantinides proti Cypru (z 22. mája 2008, sťažnosť č. 17550/03).
[18] Dyundin proti Rusku (z 14. októbra 2008, sťažnosť č. 37406/03).
[19] Egeland a Hanseid proti Nórsku (zo 16. apríla 2009, sťažnosť č. 34438/04).
[20] Bodrožić and Vujin proti Srbsku (z 23. júna 2009, sťažnosť č. 38435/05).
[21] Europapress Holding d.o.o. proti Chorvátsku (z 22. októbra 2009, sťažnosť č. 25333/06).
[22] Financial Times Ltd a ostatní proti Spojenému kráľovstvu (z 15. decembra 2009, sťažnosť č. 821/03).
[23] Fedchenko proti Rusku (z 11. februára 2010, sťažnosť č. 33333/04).

Mgr. Lucia Plaváková
Externý doktorand na Fakulte práva Bratislavskej vysokej školy práva
Advokátsky koncipient Ružička Csekes s. r. o.
plavakova@gmail.com

Kolektívne žaloby pri súkromnoprávnom vymáhaní súťažného práva

Collective actions in private enforcement of competition law

Silvia Šramelová

Kľúčové slová:

náhrada škody, súkromnoprávne vymáhanie, kolektívne žaloby, systém opt in, systém opt out, reprezentačné žaloby

Key words:

damage, private enforcement, collective actions, opt in system, opt out system, representative actions

I. Úvod

Dodržiavane súťažných pravidiel je na európskej úrovni zabezpečené najmä prostriedkami verejného práva. Nariadenie Rady (ES) č. 1/2003[1)] stanovilo efektívny mechanizmus presadzovania komunitárneho súťažného práva, deliaci kompetencie medzi Európsku komisiu a členské štáty. Popritom národné súťažné autority (NCA) aplikujú aj svoje národné právo. Pritom využitie prostriedkov verejného práva (najmä ukladanie sankcií) sleduje predovšetkým represívnu (potrestanie páchateľa) a preventívnu (odradenie od ďalšieho možného protisúťažného konania) funkciu.

Okamihom porušenia súťažného práva sa však okrem potreby potrestania páchateľa otvára aj otázka možnej náhrady škody, ktorá bola protisúťažným konaním spôsobená občanom alebo podnikom. Táto otázka pritom nie je vôbec bezvýznamná, keďže len napr. tzv. *hard core* kartelovými dohodami[2)] majúcimi negatívny protiúsťažný dopad na území Európskej únie býva každoročne spôsobená rôznym subjektom škoda od 13 biliónov do 37 biliónov eur,[3)] pričom poškodenými sú často obyčajní spotrebitelia; v mnohých prípadoch sa môže škoda týkať väčšiny obyvateľov republiky. Európske právo počíta s tým, aby si v takýchto prípadoch poškodené subjekty uplatnili svoje nároky na príslušnom súde prostredníctvom súkromnoprávnych žalôb.

Toto tzv. súkromnoprávne vymáhanie súťažného práva (*private enforcement*) má na európskej úrovni menej významnú úlohu ako napr. v USA, kde dochádza k vymáhaniu súťažného práva prostredníctvom súkromnoprávnych žalôb až v 90 % prípadoch.[4)] V poslednom období však aj inštitúcie na pôde Európskej únie vyvíjajú snahu o posilnenie

1) Nariadenie Rady (ES) č. 1/2003 zo 16. decembra 2002 o vykonávaní pravidiel hospodárskej súťaže stanovených v článkoch 81 a 82 Zmluvy, Úradný vestník L 001, 04/01/2003 S. 0001 – 0025.

2) Ide o tzv. ťažké kartely uvedené v čl. 101 ods. 1 Zmluvy o fungovaní európskej únie. Sú to cenové kartely, kartely obmedzovacie a kontrolné a kartely rozdeľovacie. Ich negatívne dosahy na hospodársku súťaž sa prezumujú a sú zakázané *per se* bez toho, aby bolo nevyhnutné podrobne skúmať ich konkrétne negatívne účinky na relevantný trh.

3) COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Accompanying document to the WHITE PAPER on Damages actions for breach of the EC antitrust rules, IMPACT ASSESSMENT SEC(2008) 405 {COM(2008) 165 final} {SEC(2008) 404} {SEC(2008) 406} (ďalej v texte len ako „IAR“)

4) WHISH, R.: Competition law, fifth edition. Londýn : Lexis Nexis Butterworths. 2003, ISBN13: 978-0-406-95950-8 297 s.

tohto inštitútu. Treba však zdôrazniť, že na rozdiel od USA, v ktorých *private enforcement* vo veľkom nahrádza verejnoprávne presadzovanie súťažného práva, v Európskej únii má uplatňovanie antitrustového práva vo verejnoprávnej a tiež súkromnoprávnej oblasti tvoriť koherentný systém, ktorý má slúžiť zabráneniu narušenia hospodárskej súťaže a ochrane podnikov a spotrebiteľov pred takýmto narušením a škodami, ktoré môže spôsobiť.[5)]

Za týmto účelom bolo na pôde Európskej únie vypracovaných viacero dokumentov. Za kľúčové možno považovať najmä Zelenú[6)] a Bielu knihu[7)] Európskej komisie o žalobách o náhradu škody pre porušenie antitrustových pravidiel ES. Obidva dokumenty boli vypracované s cieľom identifikovať bariéry, ktoré bránia účinnému súkromnoprávnemu vymáhaniu súťažného práva. Najmä Biela kniha a jej sprievodné dokumenty konštatujú, že osoby poškodené v dôsledku porušenia antitrustových pravidiel ES len zriedka dostanú náhradu škody. Tento stav je dôsledkom mnohých právnych a procedurálnych prekážok. Hoci Európsky súdny dvor (dnes Súdny dvor Európskej únie) v rozsudku *Manfredi*[8)] skonštatoval, že právo poškodených osôb na kompenzáciu škôd je zaručené v právnych predpisoch Spoločenstva, na komunitárnej úrovni neexistujú opatrenia na jeho uplatňovanie. Na druhej strane, predpisy členských štátov, ktoré majú zabezpečiť efektívnu náhradu škody na vnútroštátnej úrovni, sa od seba diametrálne odlišujú a ich ustanovenia často bránia dosiahnutiu úplnej kompenzácie spôsobenej ujmy.[9)]

Faktory, ktoré subjekty odrádzajú od možnosti uplatniť náhradu škody pred vnútroštátnymi súdmi, sú rôzne. Zatiaľ čo celkové škody spôsobené protisúťažným konaním bývajú vo svojom súhrne veľmi vysoké, škody spôsobené jednotlivým subjektom môžu byť naopak príliš malé na to, aby sa poškodené subjekty rozhodli vystaviť rizikám súdneho sporu spočívajúcim najmä v nákladoch konania, dôkazného bremena či dlhému trvaniu súdnych konaní.

Z týchto dôvodov počíta Biela i Zelená kniha s možnosťou kolektívneho uplatnenia náhrady škody,[10)] ktoré má poškodeným osobám umožniť, aby sa mohli spoločne podieľať na rizikách vyplývajúcich zo súdneho sporu.[11)] Zaujímavosťou je, že zatiaľ čo Zelená kniha počítala iba s kolektívnym uplatňovaním náhrady škody spotrebiteľmi, Biela kniha do tohto systému zahŕňa aj podniky (najmä malé a stredné podniky).

---

5) Hoci sa niektoré funkcie private a public enforcement do istej miery prelínajú, sú medzi nimi základné odlišnosti, ktoré bránia tomu, aby boli tieto prostriedky použité substitučne. K odlišnostiam viac napr. RAUS, S. – ORŠULOVÁ, A.: Aktuální aplikační otazníky soukromnoprávního prosazování dodržovaní veřejného soutěžního práva v České republice a na Slovensku. In: Justičná revue, 2008, č. 12, 1656 s.

6) Zelená Kniha: Žaloby o náhradu škody pre porušenie antitrustových pravidiel ES {SEK(2005) 1732} / KOM/2005/0672 (ďalej v texte len ako „Zelená kniha“).

7) Biela kniha o žalobách o náhradu škody pre porušenie antitrustových pravidiel ES {SEK(2008) 404SEK (2008) 405SEK (2008) 406} KOM(2008) 165 (ďalej v texte len ako „Biela kniha“).

8) Rozsudok Európskeho súdneho dvora z 13. júla 2006 v spojených veciach C-295/04 až C-298/04 Ú. v. EÚ C 251, 9. 10. 2004.

9) Pozri viac Ashurst study in the conditions of claims for damages in case of infringment of EC competition rules, comparative report. (ďalej v texte len ako „Ashurst study“) http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/comparative_report_clean_en.pdf (14. 2. 2010).

10) Biela kniha napr. v tejto súvislosti uvádza cit.: *„Komisia zastáva názor, že existuje výrazná potreba vytvoriť mechanizmy, ktoré by umožnili spojenie jednotlivých nárokov osôb poškodených v dôsledku porušenia antitrustoých pravidiel.“*

11) Commission staff working paper accompanying the White paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules {COM(2008) 165 final} {SEC (2008) 405} {SEC (2008) 406} /* SEC/2008/0404 (ďalej v texte len ako „CSWP“) bod 49.

Nasledujúci článok je zameraný na otázky spojené s uplatnením systému kolektívnych žalôb, na jeho výhody a nevýhody a tiež na analýzu právnej úpravy SR v tejto súvislosti.

II. Druhy kolektívnych žalôb

Kolektívne žaloby môžeme definovať ako procesný prostriedok na dosiahnutie kolektívneho uplatnenia individuálnych práv. Tento druh žalôb umožňuje veľkému počtu osôb dosiahnuť uznanie svojich práv a získať náhradu škody.[12)]

Druhy kolektívnych žalôb uplatňované v členských štátoch od seba nie je možné jednoznačne oddeliť. Mnohé štáty totiž používajú rôzne hybridné formy týchto žalôb, niektoré druhy žalôb zasa vôbec nepoznajú.[13)]

Pri určitej dávke zovšeobecnenia však možno hovoriť o nasledovných druhoch kolektívnych žalôb.

Prvým typom sú tzv. kolektívne **žaloby opt in**. Ide o žaloby, pri ktorých sa poškodené subjekty rozhodnú spojiť svoje žaloby do jedného konania, t. j. ide o spojenie individuálnych nárokov do jednej žaloby. Z uvedenej definície teda vyplýva, že účastníkom takéhoto súdneho konania o náhradu škody sa stane len ten, kto prejaví vôľu sa ním stať.

Za druhé sú tu kolektívne žaloby **typu opt-out**. Ich hlavnou charakteristickou črtou je, že súčasťou konania o náhradu škody sú všetky subjekty, ktorým bola škoda spôsobená, za predpokladu, že výslovne nevyjadrili svoju vôľu sa na konaní nezúčastniť. Z takejto definície vyplýva, že v prípade kolektívnej žaloby tohto typu rozhoduje súd o náhrade škody pre bližšie neidentifikovaný okruh osôb.

Zvláštnym typom žalôb sú tzv. **reprezentačné žaloby**, s ktorých využitím počíta Biela kniha. Ide o žaloby podané v zastúpení oprávnenými subjektmi. Pritom môžeme hovoriť o subjektoch, ktoré sú buď vopred oficiálne určené za účelom uplatňovania náhrady škody[14)], alebo sú oprávnené členským štátom, aby v danej veci podali žalobu *ad hoc.*[15)] Otázkou v tomto prípade je prípadná distribúcia náhrady škody medzi poškodené subjekty. Ak totiž dôjde k náhrade škody na základe súdneho rozhodnutia, táto bude priznaná zastupujúcej organizácii. CSWP tejto súvislosti uvádza, že preferovanou možnosťou je, aby zastupujúca organizácia použila získané prostriedky na priamu kompenzáciu poškodených subjektov, ktoré reprezentuje. Pripúšťa však tiež v niektorých prípadoch možnosť, aby bola náhrada škody rozdelená podobným organizáciám alebo na podobné ciele.[16)]

---

12) Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Definovanie úlohy a režimu hromadných žalôb v oblasti práva Spoločenstva na ochranu spotrebiteľa“ (2008/C 162/01) (ďalej v texte len ako „Stanovisko EHSV I.“).

13) Pozri Ashurst study… 43 s.

14) Podľa CSWP by išlo o subjekty, ktoré reprezentujú legitímne záujmy a ktoré sú oficiálne členským štátom určené, aby podali žalobu v záujme identifikovaných alebo identifikovateľných poškodených subjektov. Poškodení, ktorých záujmy reprezentujú, pritom nemusia byť ich členmi.

15) Podľa CSWP ide o organizácie, ktoré sú členským štátom oprávnené na podanie žaloby vo vzťahu ku konkrétnemu porušeniu. Tieto organizácie by však mohli reprezentovať len záujmy svojich členov. Ide najmä o obchodné združenia zastupujúce záujmy niektorých podnikov.

16) CSWP bod 65.

III. Opt in alebo opt out, prípadne reprezentačné žaloby a v akej podobe?

Zatiaľ čo Zelená kniha len načrtla možnosť kolektívneho uplatnenia náhrady škody, Biela kniha už uvádza aj svoje preferencie, pokiaľ ide o použitie jednotlivých druhov žalôb. Navrhuje kombináciu dvoch mechanizmov odškodnenia: jednak kolektívnych žalôb typu opt in a tiež žalôb podaných v zastúpení, teda tzv. reprezentačných žalôb.[17] Biela kniha však už nehovorí o tom, akú konkrétnu podobu tieto prostriedky budú mať a zrejme sa ráta s ďalšou úpravou na úrovni Európskej únie, ktorá zabezpečí minimálnu ochranu práva poškodených osôb na náhradu škody.[18]

Pokiaľ ide o žaloby typu opt out, Európska komisia s nimi nepočíta. Aj viaceré inštitúcie vyjadrujú odpor k tomuto typu žalôb,[19] a to najmä pre skúsenosť vyplývajúcu z amerického práva, kde dochádza k ich zneužívaniu. Zneužitie tohto inštitútu vyplýva z jeho povahy. Vzhľadom na to, že v týchto konaniach sú poškodené subjekty zastúpené aj bez toho, aby prejavili vôľu k takémuto zastúpeniu, strácajú kontrolu nad týmto konaním a vystavujú sa riziku, že nebudú môcť účinne obhajovať svoje práva.[20] Okrem toho, nároky na náhradu škody nemôžu byť dostatočne individualizované, a preto následná distribúcia náhrady škody spôsobuje mnohé ťažkosti. Uvedený systém tiež môže spôsobiť porušenie princípu rovnosti zbraní, keďže žalovaný podnik nemá možnosť vyjadriť sa ku každému nároku individuálne.[21] Napriek nevýhodám je tento systém efektívny a na rozdiel od iných spôsobov vedie k odškodneniu väčšiny poškodených, keďže zastupované sú aj subjekty, ktoré nemajú vedomosť o tom, že im bola spôsobená škoda. Osoby zahrnuté do opt out kolektívnych žalôb nemusia ani vyvíjať osobitnú aktivitu a prihlásia sa až potom, čo je o žalobe rozhodnuté súdom. Tento systém spĺňa aj dostatočne odstrašujúci účinok pre porušovateľa, ktorému dáva signál, že sa mu protisúťažné konanie nevyplatí vzhľadom na prostriedky, ktoré bude musieť v prípade odhalenia použiť na kompenzácie.

Európska komisia sa priklonila k tradičnejšej forme žalôb opt in. Ich výhodou je predovšetkým zlučiteľnosť s väčšinou právnych systémov európskych krajín. Podľa CSWP sa tento systém blíži k tradičnému procesu a z tohto pohľadu je ľahšie implementovateľným do národných poriadkov.[22] Tento systém so sebou nenesie riziko, že poškodený subjekt bude zastupovaný proti svojej vôli. Rovnako z uplatnenia takého systému vyplýva, že náhrada škody bude vo vzťahu k poškodeným subjektom dostatočne individualizovaná, a preto im tento mechanizmus umožní určiť ex ante očakávaný rozsah náhrady škody.[23]

---

17) CSWP uvádza, že kombinácia týchto dvoch systémov je nevyhnutná z dôvodu, že (i) kvalifikovaný subjekt nemusí mať potrebné kapacity na to, aby súčasne viedol viacero konaní pre rôzne druhy porušení a môže sa preto rozhodnúť vybrať len niektoré prípady, v ktorých zasiahne (čiže prioritizovať svoju činnosť), (ii) môžu existovať skupiny poškodených, ktoré nebudú chcieť, aby ich zastupoval takýto kvalifikovaný subjekt a rozhodnú sa pre podanie kolektívnej žaloby.

18) Biela kniha bod 1.1.

19) Napr. Európsky hospodársky a sociálny výbor vo svojom stanovisku na tému Zelená kniha o kolektívnom uplatňovaní nárokov spotrebiteľov na nápravu KOM (2008) 794, INT/773 vyžaduje záruky, aby sa z kolektívnych žalôb nevyvinuli skupinové žaloby využívané v USA.

20) Napr. jedným z charakteristických rysov amerického private enforcement je to, že právny zástupca má nárok na podielovú odmenu na zastupovaní úspešného žalobcu. To môže spôsobiť, že právny zástupca sleduje len svoje záujmy (principal/agent problem).

21) Viac pozri bod 7.2.2.3.2 Stanoviska EHSV I.

22) CSWP bod 57.

23) Stanovisko EHSV I. Bod 7.2.1.2.2.

Na druhej strane, hlavnou nevýhodou môže byť fakt, že skutočnú náhradu škody dostane oveľa menší počet subjektov, ako je počet, ktorým bola škoda v skutočnosti spôsobená. Hovoria o tom aj skúsenosti z praxe. Napr. v prípade kartelu francúzskych mobilných operátorov bola spotrebiteľom spôsobená škoda vo výške 1,2 bilióna eur a poškodených bolo milióny spotrebiteľov, avšak len okolo 12 000 z nich sa rozhodlo sa zapojiť do žaloby.[24] Zdržanlivosť subjektov pri zapojení sa do takéhoto druhu kolektívnej žaloby môže vyplývať z obdobných dôvodov, ako je tomu v prípade klasických žalôb (napr. aktivita, ktorú v tomto smere musia vyvíjať, požiadavky na čas, do istej miery aj finančné prekážky). Otázkou je, či tento systém neprináša oproti klasickému systému len malé výhody.

Okrem spomenutej formy opt in kolektívnych žalôb sa v niektorých štátoch vyvinuli aj rôzne zmiešané systémy, ktoré odbúravajú niektoré nevýhody klasických typov žalôb. Ide napr. o modifikáciu žalôb typu opt-in, ktorá sa nazýva pilotná vec (*test cases*). Je to obdoba žalôb typu opt in s tým rozdielom, že sudca rozhodne len o jednej žalobe (tzv. deklaratórnym rozsudkom) a vynesený rozsudok platí aj pre ostatné individuálne žaloby.[25]

Pokiaľ ide o reprezentačné žaloby, je otázne, aký systém bude zvolený. Európsky hospodársky a sociálny výbor sa k tomuto druhu žalôb stavia odmietavo, pokiaľ budú mať takú podobu ako v súčasnosti. Hlavným cieľom reprezentačných žalôb je podľa neho dosiahnutie ukončenia protiprávneho konania a nie sú určené na náhradu škody. Hoci podľa tohto stanoviska niektoré krajiny upravili mechanizmus reprezentačných žalôb tak, aby umožňoval odškodňovanie spotrebiteľov, takáto náhrada nie je vyplácaná spotrebiteľom, ale ponechávajú si zastupujúce subjekty, alebo je vyplatená štátu na sociálne účely.[26]

IV. Kolektívne žaloby a Slovenská republika

Subjekt, ktorému bola spôsobená škoda protisúťažným konaním, má možnosť uplatniť si jej náhradu, a to na základe § 373 – § 386 Obchodného zákonníka.[27] Procesný postup pri tomto uplatňovaní potom stanovujú ustanovenia Občianskeho súdneho poriadku (OSP).[28]

Treba pritom rozlíšiť zneužitie účasti na hospodárskej súťaži vo forme nekalej súťaže a zneužitie účasti na hospodárskej súťaži vo forme nedovoleného obmedzovania hospodárskej súťaže. Obchodný zákonník vyjadruje všeobecný zákaz oboch týchto foriem konania. Pokiaľ ide o nekalosúťažné konanie, Obchodný zákonník disponuje generálnou klauzulou i demonštratívne uvedenými skutkovými podstatami takéhoto konania. V prípade nedovoleného obmedzovania hospodárskej súťaže však už Obchodný zákonník odkazuje na osobitný zákon, ktorým je predpis verejného práva – zákon o ochrane hospodárskej súťaže.[29] Zatiaľ čo teda zneužite účasti na hospodárskej súťaži vo forme nekalej súťaže je súkromnoprávnym inštitútom a spája sa so súkromnoprávnymi dôsledkami, nedovolené obmedzovanie hospodárskej súťaže je vymedzené predpismi verejného práva

24) pozri napr. The European consumer organization: European group action, ten golden rules. http://www.euractiv.com/ndbtext/European_Group_Action_10_Golden_Rules.pdf (14. 2. 2010).

25) viac pozri bod 7.2.1.1. Stanoviska EHSV I. (2008/C 162/01).

26) tamtiež bod 7.1.

27) zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.

28) zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov.

29) zákon č. 136/2001 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov.

a spája sa predovšetkým s dôsledkami administratívnoprávnymi. V niektorých prípadoch však nie je vylúčený súbeh ochrany podľa Obchodného zákonníka a podľa verejnoprávneho predpisu. Za určitých okolností teda môže nastať prelínanie týchto dvoch inštitútov, a to najmä vtedy, keď konaním v rozpore s verejnoprávnymi predpismi zároveň dochádza k naplneniu skutkových podstát nekalej súťaže uvedených v Obchodnom zákonníku.[30] Pokiaľ však ide o náhradu škody, pri porušení ustanovení Obchodného zákonníka, ako aj zákona o ochrane hospodárskej súťaže je postup upravený už spomínanými ustanoveniami Obchodného zákonníka.

Treba však zdôrazniť, že pozornosť európskych inštitúcií sa zameriava na súkromnoprávne vymáhanie verejného súťažného práva, t. j. vymáhania pravidiel, ktorých nedodržanie je obdobne aj na európskej úrovni deliktom, za ktorý je možné uložiť zodpovedajúcu sankciu. Takéto konanie totiž ohrozuje ciele Zmluvy o fungovaní Európskej únie a v nej vyjadrený verejnoprávny záujem na zachovaní fungujúcej hospodárskej súťaže.

Pokiaľ ide o porušenie verejnoprávnych súťažných pravidiel, slovenský právny poriadok vo všeobecnosti nedovoľuje kolektívne odškodnenie, pri ktorom by súd rozhodol o náhrade škody spoločne pre väčší počet bližšie neidentifikovaných osôb, napriek tomu sú niektoré prvky kolektívneho uplatňovania práv prítomné aj v slovenskom právnom poriadku. Napr. OSP dovoľuje podanie spoločnej žaloby viacerými navrhovateľmi. Obdobne môže viacero vecí do jednej spojiť aj súd z vlastnej iniciatívy podľa § 112 OSP v zmysle zásady hospodárnosti konania. Rovnako môže dôjsť aj k pristúpeniu účastníkov na strane navrhovateľa už v priebehu samotného súdneho konania. Spoločenstvo účastníkov, ktoré takto vznikne, môže byť samostatným (obyčajným) alebo nerozlučným spoločenstvom. V prípade uplatňovania náhrady škody by išlo o samostatné spoločenstvo účastníkov, keďže by sa rozhodovalo o individuálnych nárokoch jednotlivých účastníkov, t. j. v zmysle § 91 ods. 1 OSP koná každý z účastníkov sám za seba a v konaní existuje toľko procesných práv, koľko je účastníkov konania. Spoločným je v danom prípade len rozsudok.

Súčasná právna úprava nedovoľuje ani rozhodnutie o náhrade škody v prospech organizácie či združenia zastupujúcich záujmy poškodených subjektov (ani v prípade, ak by tieto osoby boli presne identifikované), a to ani ak ide o združenia zastupujúce záujmy spotrebiteľov. Tieto v zmysle § 42 zákona o ohrane hospodárskej súťaže môžu podávať reštitučné a negatórne žaloby (obdobnú úpravu potom obsahuje aj zákon o ochrane spotrebiteľa,[31] podľa ktorého sa môže združenie proti porušiteľovi domáhať, aby sa zdržal protiprávneho konania a odstránil protiprávny stav). V takom prípade je samo združenie aktívne legitimovanou osobou. Zákon o ochrane spotrebiteľa tiež v § 25 ods. 2 umožňuje, aby takéto združenia na základe plnomocenstva zastupovali spotrebiteľa v konaniach pred štátnymi orgánmi o uplatňovaní jeho práv, a to vrátane náhrady ujmy. Súčasná právna úprava však nedovoľuje, aby sa združenie domáhalo náhrady škody pre bližšie neidentifikovaný počet osôb.

Čiastočne inou situáciou, tak ako je naznačené už vyššie, sú právne následky tzv. nekalej súťaže (§ 44 – § 55 Obchodného zákonníka). Rovnako ako v prípade porušenia predpisov verejného práva upravujúcich ochranu hospodárskej súťaže, ide aj tu o zneužitie účasti na hospodárskej súťaži. Druhy zakázaného konania, teda formy nekalej súťaže, sú na rozdiel od nedovoleného obmedzenia hospodárskej súťaže uvedené priamo v ustanoveniach Obchodného zákonníka. Ide teda o konanie, ktoré nevyvoláva verejnoprávne

30) PATAKYOVÁ M. a kol.: Obchodný zákonník – Komentár, 2. aktualizované vydanie. Praha: C. H. BECK. 2008, ISBN 978-80-7400-039-3, 117 s.

31) zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa v znení neskorších predpisov.

dôsledky v podobe správnych sankcií, prípadne v podobe iného autoritatívneho rozhodnutia správneho orgánu (ak zároveň nenapĺňa niektorú zo skutkových podstát zákona o ochrane hospodárskej súťaže). Proti takémuto konaniu je však možné sa na súde prostredníctvom žaloby domáhať ochrany v zmysle ustanovení § 53 až § 55 Obchodného zákonníka, ktoré ustanovujú právne prostriedky ochrany proti nekalej súťaži. Na základe týchto ustanovení možno požadovať predovšetkým zdržanie sa protiprávneho konania a odstránenie závadného stavu. Ďalšou z možností je právo domáhať sa primeraného zadosťučinenia, ktoré sa môže poskytnúť aj v peniazoch, a vydania bezdôvodného obohatenia. Rovnako možno požadovať náhradu vzniknutej škody.

Obchodný zákonník priamo ponúka možnosť kolektívneho uplatnenia práva na zdržanie sa protiprávneho konania a odstránenie závadného stavu, a to buď prostredníctvom právnickej osoby oprávnenej hájiť záujmy iných súťažiteľov, alebo prostredníctvom právnickej osoby oprávnenej hájiť záujmy spotrebiteľov. Nemožno to však uplatniť v prípade parazitovania na povesti, podplácania, zľahčovania a porušenia obchodného tajomstva. Takáto oprávnená právnická osoba má potom samotná aktívnu legitimáciu a nevystupuje ako zástupca svojich jednotlivých členov. Ak táto osoba, prípadne samotný súťažiteľ alebo protiprávnym konaním dotknutý spotrebiteľ podá žalobu na zdržanie sa protiprávneho konania či odstránenie závadného stavu a začne sa konanie, alebo ak sa toto konanie právoplatne skončí, ďalšie žaloby v tej istej veci nie sú prípustné. Uvedené vyplýva z § 54 ods. 2 Obchodného zákonníka, ktorého znenie je vyjadrením prekážky litispendencie po začatí konania či prekážky res iudicata v prípade už rozhodnutej veci. Totožnosť žaloby sa posudzuje s ohľadom na zhodnosť druhu uplatneného návrhu a tiež na zhodnosť navrhovaných opatrení na dosiahnutie požadovaného stavu.[32)] Pri stále otvorenom konaní však nič nebráni tomu, aby sa oprávnené osoby pripojili k sporu ako vedľajší účastníci. V tomto zmysle je teda rozsudok vynesený súdom v takejto veci záväzný pre všetky ďalšie oprávnené osoby i do budúcnosti.

Hoci zákon spája s porušením zákazu nekalej súťaže právo domáhať sa náhrady škody, túto nemožno uplatniť kolektívne prostredníctvom vyššie spomenutých oprávnených organizácií. Rovnako ako v prípade porušení zákona o ochrane hospodárskej súťaže však môžu organizácie zastupujúce záujmy spotrebiteľov zastupovať individuálne určené osoby na základe plnomocenstva. Prípadná náhrada škody by však nebola prisúdená takejto organizácii, ale zastúpeným subjektom. Obdobne aj v prípade nekalej súťaže platia ustanovenia OSP týkajúce sa spájaní vecí do jedného konania či ustanovenia týkajúce sa spoločenstva účastníkov.

Zdá sa teda, že Slovenská republika disponuje obdobou opt in systému kolektívnych žalôb, v súčasnosti to však nemožno považovať za postačujúce. Ak by Európska únia vykročila takým smerom, aký naznačila v Bielej knihe, zrejme budú Slovenskú republiku čakať zmeny v právnej úprave; možno pritom očakávať, že sa budú týkať najmä žalôb podávaných kvalifikovanými organizáciami.

Summary

Article deals with possible measures of collective redress in case of breaching of the competition law. The functional system of collective actions is very important, since it can help to reach compensation of damages for a large number of victims. This study

32) PATAKYOVÁ M. a kol.: Obchodný zákonník – Komentár, 2. aktualizované vydanie. Praha: C. H. BECK. 2008, ISBN 978-80-7400-039-3, 146 s.

analyses types of collective actions which are currently discussed at the european level. Finally, it desribes situation in Slovak Republic and elements of collective actions in Slovak legal system.

Zoznam použitej literatúry:

[1] PATAKYOVÁ M. a kol.: Obchodný zákonník – Komentár, 2. aktualizované vydanie. Praha: C. H. BECK. 2008, ISBN 978-80-7400-039-3.

[2] RAUS, S. – ORŠULOVÁ, A.: Aktuální aplikační otazníky soukromoprávního prosazování dodržovaní veřejného soutěžního práva v České republice a na Slovensku. In: Justičná revue, 2008, č. 12, 1655 – 1669 s.

[3] WHISH, R.: Competition law, fifth edition. Londýn : Lexis Nexis Butterworths. 2003, ISBN13: 978-0-406-95950-8.

[4] The European consumer organization: European group action, ten golden rules. http://www.euractiv.com/ndbtext/European_Group_Action_10_Golden_Rules.pdf (14. 2. 2010).

[5] COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Accompanying document to the WHITE PAPER on Damages actions for breach of the EC antitrust rules, IMPACT ASSESSMENT SEC(2008) 405 {COM(2008) 165 final} {SEC(2008) 404} {SEC(2008) 406.

[6] Zelená kniha : Žaloby o náhradu škody pre porušenie antitrustových pravidiel ES {SEK(2005) 1732} / KOM/2005/0672.

[7] Biela kniha o žalobách o náhradu škody pre porušenie antitrustových pravidiel ES {SEK(2008) 404SEK (2008) 405SEK (2008) 406} KOM(2008) 165 (ďalej v texte len ako „Biela kniha“).

[8] Rozsudok Európskeho súdneho dvora z 13. júla 2006 v spojených veciach C-295/04 až C-298/04 Ú. v. EÚ C 251, 9. 10. 2004.

[9] Ashurst study in the conditions of claims for damages in case of infringment of EC competition rules, comparative report. http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/comparative_report_clean_en.pdf (14. 2. 2010).

[10] Commission staff working paper accompanying the White paper on damages actions for breach of the EC antitrust rules {COM(2008) 165 final} {SEC (2008) 405} {SEC (2008) 406} /* SEC/2008/0404.

[11] Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Definovanie úlohy a režimu hromadných žalôb v oblasti práva Spoločenstva na ochranu spotrebiteľa“ (2008/C 162/01).

[12] Európsky hospodársky a sociálny výbor vo svojom stanovisku na tému „Zelená kniha o kolektívnom uplatňovaní nárokov spotrebiteľov na nápravu KOM (2008) 794, INT/773.

Mgr. Silvia Šramelová
Protimonopolný úrad Slovenskej republiky
email: sramelova@gmail.com

Informácia o medzinárodnej konferencii „Transformácia súdnych systémov v štátoch strednej a východnej Európy v rokoch 1990 – 2010“

Information on the international Conference "Transformation of the Judicial Systems in the States of Central and Eastern Europe 1990 – 2010"

Boris Balog

V dňoch 10. a 11. apríla 2010 sa v poľskom meste Legnica konala medzinárodná konferencia „Transformácia súdnych systémov v štátoch strednej a východnej Európy v rokoch 1990 – 2010“. Konferenciu zorganizovalo Medzinárodné centrum práva a manažmentu, ktoré pôsobí pri Vysokej škole manažmentu v Legnici. Spoluorganizátormi konferencie boli Informačná kancelária Rady Európy, Varšava, Nadácia základných práv, Varšava a Nadácia pre podporu európskeho práva, Varšava.

Konferencie sa zúčastnili predstavitelia univerzít a vysokých škôl z Poľska, Českej republiky, Slovenska, Maďarska, Litvy, Ukrajiny, Bieloruska, Ruska, Kazachstanu, ale tiež Veľkej Británie a Kolumbie, čím bol vytvorený široký priestor pre prezentovanie rôznych pohľadov a skúseností na tému transformácie súdnych systémov v jednotlivých zastúpených štátoch v rokoch 1990 až 2010.

Bezprostredný začiatok konferencie poznačila informácia o tragickej havárii poľského vládneho špeciálu a smrti celej jeho osádky.

Dopoludňajší program konferencie dňa 10. apríla 2010 bol venovaný dvom plenárnym stretnutiam. Prvé plenárne stretnutie sa týkalo pozície súdnej moci v demokratickom systéme. Úvodné vystúpenie prof. Tokarczyka z Poľskej republiky predstavovalo teoretický úvod do skúmanej problematiky a týkalo sa analýzy politicko-právnych myšlienkových prúdov, ktoré tvorili zdroj a základ transformácie súdnych systémov v štátoch strednej a východnej Európy po roku 1990. Tri nasledujúce príspevky sa venovali nezávislosti súdnictva, a to príspevok prof. Petréteia a dr. Drinóczi z Maďarska na tému „Ústavné princípy súdneho systému a záruk sudcovskej nezávislosti“, ďalej príspevok prof. Klímu z Českej republiky na tému „Nezávislosť súdnictva v ústavnom práve“ a nakoniec v tomto duchu aj príspevok dr. Tumaya z Veľkej Británie na tému „Význam nezávislosti a nestrannosti súdov v demokracii“. Prvé plenárne zasadnutie uzatváral príspevok prof. Ortiz-Gutierreza z Kolumbie, ktorý prezentoval reformu súdnictva v Kolumbii.

Druhé plenárne zasadnutie bolo venované výzvam pre súdnu moc v čase transformácie. Okrem príspevkov z Poľska a Ruska odznel v rámci tohto plenárneho zasadnutia aj príspevok zástupcov Bratislavskej vysokej školy práva „Nezávislosť prokuratúry?/!“. Príspevok sa venoval postaveniu prokuratúry v systéme deľby moci. Osobitne sa zameral na nezávislosť prokuratúry ako jej znak. Na príklade Slovenskej republiky uviedol model prokuratúry, ktorá nie je ústavne zaradená ani do výkonnej moci a ani do súdnej moci, ale ktorej súčasne nie je ústavne priznaný znak nezávislosti.

Rokovanie konferencie dňa 10. apríla 2010 pokračovalo štyrmi súbežnými panelovými zasadnutiami – prvý panel sa týkal ústavných princípov súdnictva, druhý panel sa týkal ústavného postavenia súdnej moci, tretí panel sa týkal problémov súdnej moci v čase transformácie vládnych systémov a štvrtý panel sa týkal teoretických aspektov súdnictva. Po skončení týchto panelových zasadnutí pokračovala konferencia ďalšími štyrmi súbežnými panelmi, a to na tému vplyvu európskej integrácie na transformáciu súdneho systému, na tému realizácie európskych štandardov v súdnictve, na tému transformácie ústavných súdov a inštitútov ústavnej zodpovednosti a nakoniec na tému transformácia prokuratúr.

Druhý deň konferencie bol organizovaný v dvoch plenárnych zasadnutiach. Prvé sa týkalo činnosti súdnictva v demokratickej spoločnosti. Jednotlivé príspevky sa venovali súdnictvu v teoreticko-právnom aspekte (prof. Kazmierczyk, Poľsko), súdnemu systému Slovenskej republiky v ústavnom poriadku Slovenska, ktorý bol zameraný na rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky vo veci neústavnosti Špeciálneho súdu (prof. Cibulka, UK, Slovensko), problému dohľadu nad činnosťou súdov na pozadí ústavných záruk nezávislosti súdov a nezávislosti sudcov (prof. Mazurkiewicz, podpredseda Ústavného súdu, Poľsko), úlohy súdov a sudcov vo voľbách (prof. Skotnicki, Poľsko), slobody tlače a konfliktu hodnôt či slobôd (prof. Sokoliewicz, Poľsko), hraníc slobody prejavu podľa optiky Európskeho súdu pre ľudské práva (prof. Sobczak, Poľsko) a nakoniec ľudských práv a slobôd v extradičnom konaní.

Posledné plenárne zasadnutie sa venovalo vplyvu európskej integrácie na činnosť súdnictva. Jednotlivé príspevky sa venovali vzťahu maďarského ústavného súdu a práva EÚ (prof. Tatham, Maďarsko), vzťahu Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a národných súdnych systémov (prof. Switalski, Poľsko), premietnutiu rozhodnutí európskych súdov do činnosti národného ombudsmana (prof. Wroblewski, Poľsko), ako aj úlohe a miestu súdnictva v Kazachstane (prof. Amandykova, Kazachstan).

Konferencia priniesla poznatok, že proces transformácie súdnych systémov nie je ani po 20 rokoch ukončený či uzavretý a táto téma je v politických aj odborných kruhoch stále aktuálna. Súčasne boli na konferencii prezentované rôzne názory a pohľady na súdnictvo a prokuratúru a ich postavenie a úlohy v právnym štáte. Počas diskusií na plenárnych zasadnutiach, panelových zasadnutiach, ale aj počas neoficiálnych častí konferencie dochádzalo k výmene skúseností a poznatkov, ale aj k nadväzovaniu nových vzťahov medzi školami a ich zástupcami, čo predstavovalo tiež nezanedbateľný prínos konferencie.

JUDr. Boris Balog, PhD.
Fakulta práva, ústav verejného práva
Bratislavská vysoká škola práva
boris.balog@uninova.sk

Recenzia knihy: Antológia z politickej a právnej filozofie, III. rozšírené vydanie, doc. PhDr. Jarmila Chovancová, CSc.

Book review: Anthology of political and legal philosophy, III. extended edition

Denisa Kováčová

Predmetná publikácia obsahuje originály alebo preklady významných právnych teoretikov a filozofov. Keďže ide o tretie vydanie, je zrejmé, že predchádzajúce publikácie sa stretli s veľmi pozitívnym ohlasom u čitateľov.

Autorka sa zamerala na úryvky z diel najvýznamnejších právnych teoretikov a právnych filozofov, prostredníctvom ktorých sa autorka snažila priblížiť vývoj politického a právneho myslenia.

V predmetnej antológii nájdete diela: Platón a jeho Ústava, Aristototeles – Politika a Etika Nikomachova, Augustin Aurelius – O štáte božom, Tomáš Akvinský – Suma teológie, Niccolo Macchiavelli – Úvahy o vláde, Thomas Hobbes – Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci církevního a občanského, John Locke – Dvě pojednání o vládě, Charles De Secondat Montesquieu – Duch zákonov, Jean Jacque Rousseau – O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva, Immanuel Kant – Základy metafyziky mravů, Kritika praktického rozumu, Georg Wilhelm Friedrich Hegel – Základy filosofie práva, Alexis de Tocqueville – Demokracie v Americe II, John Stuart Mill – O slobode, Karl Marx – Ku kritike politickej ekonómie, John Dewey – História liberalizmu, Hans Kelsen – Všeobecná teorie norem, Fridrich August von Hayek – Právo, zákonodarství a svoboda, Karl Jaspers – Otázka viny, Karl R. Popper – Otevřená společnost a její nepřátelé, Hannah Arendtová – Původ totalitarismu, Lion L. Fuller – Morálka práva, Pojem práva, Materiální cíle práva, H. L. A. Hart – Pojem práva, Robert A. Dahl – Demokracie a její kritici, John Rawls – Teorie spravedlnosti, Politický liberalizmus, Ronald Dworkin – Když se práva berou vážně, M. Walzer – Hrubý a tenký, Robert Nozick – O slobode a spravodlivosti.

Oproti druhému vydaniu autorka publikáciu rozšírila o:

1. Davida Hume – O práve a politike, predstaviteľ škótskej školy. Autorka vybrala veľmi zaujímavú pasáž o spravodlivosti. David Hume nadväzoval vo svojej filozofii na Johna Locka a východiskom jeho filozofie bol empirický predpoklad, že poznanie musí byť odvodené zo zmyslov a skúseností.

   „Zákony rovnosti a spravodlivosti závisia od konkrétneho stavu a podmienok, v ktorých sa ľudia nachádzajú a vďačia za svoj pôvod a existenciu užitočnosti, ktorej výsledok je verejnosť na základe ich striktného a pravidelného dodržiavania. Zmeňte za nejakých významných okolností podmienky ľudí: vytvorte mimoriadnu hojnosť alebo núdzu a vložte do srdca človeka dokonalú umiernenosť a ľudskosť, respektíve dokonalú lakomosť a nenávisť. Keď učiníte spravodlivosť celkom zbytočnou, úplne tým zničíte jej podstatu a prerušíte jej dodržiavanie medzi ľuďmi.“ (s. 102).

2. Rudolf von Ihering – Boj za právo, významný nemecký právny teoretik. Ihering vychádza z myšlienky, že všetko právo na svete bolo vybojované a každé právo národa alebo jednotlivca predpokladá neustále bránenie. Taktiež uvádzal, že keďže za právo sa musí bojovať, tým je upevňovaný vnútorný zväzok národa.
3. Ralf Dahrendorf – Moderný sociálny konflikt, poukazuje na Martinezov paradox na príklade Nikaraguy. „revolúcia pretvorila svet hojnosti pre niekoľkých na svet mála pre všetkých". Vychádza z dvoch riešení:
   - dôjde k rozvoju hospodárskeho rastu alebo
   - sa vydá cestou sociálnej spravodlivosti, ale spomalí sa hospodársky rast.
4. Jürgen Habermas – Idea teórie poznania ako sociálnej teórie, predstaviteľ postmodernej filozofie. Zameriava sa na Marxovu interpretáciu Hegelovej Fenomenológie.
5. Robert Alexy – Pojem a platnosť práva, nemecký právny filozof, zástanca neprijateľnosti oddelenia práva od morálky. V predmetnom úryvku sa Alexy zameriaval na spor o pojem práva, pričom tento spor chápal v spojitosti s problémom vzťahu práva a morálky. Podľa neho stoja proti sebe dve vetvy:
   - pozitivistická, ktorá zastáva oddeľujúcu tézu, teda aby pojem práva nezahŕňal žiadne morálne prvky,
   - nepozitivistická, ktorá zastáva spojovaciu tézu, kedy pojem práva má obsahovať morálne prvky.

Podľa môjho názoru Antológia z politickej a právnej filozofie III. vydanie nie je určená len pre študentov právnických fakúlt, ale aj pre laikov, ktorých zaujíma právna filozofia. Autorka pútavo vybrala úryvky z významných diel a v nich zachytila najdôležitejšie myšlienky celých publikácií.

JUDr. Denisa Kováčová
interná doktorandka ústavu teórie a dejín štátu a práva, fakulty práva,
Bratislavská vysoká škola práva
kovacova.denisa@azet.sk

Prehľad vydanej odbornej literatúry

www.eurokodex.sk

PREHĽAD VYDANEJ ODBORNEJ LITERATÚRY

PRÁVNICKÉ PUBLIKÁCIE

ČIERNE EUROKÓDEXY

názov publikácie *autor/i vydaných publikácií*	*cena*		*mesiac/rok vydania*
Advokát pred európskymi súdmi SVÁK, J. a kol.	420 Sk	13,94 €	4/2004
Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii ĎURICA, P.	930,50 Sk	30,88 €	1/2006
Ochrana ľudských práv, II. vydanie SVÁK, J.	1 967 Sk	65,29 €	5/2006
Pojmy dobrého práva BARÁNY, E.	595 Sk	19,75 €	9/2007
Pracovné právo v zjednotenej Európe Kolektív	416,50 Sk	13,82 €	12/2004
Právnická bibliografia 1993 – 2000 BLAHO, P., SVÁK, J.	2 049 Sk	68,01 €	2001
Právnická bibliografia 2001 – 2004 BLAHO, P., SVÁK, J.	2 126,50 Sk	70,58 €	2005
Právo Európskej únie PROCHÁZKA, R., ČORBA, J.	1 380,50 Sk	45,82 €	2/2007
Rozsudky Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva SVÁK, J. a kol.	2 570,50 Sk	85,32 €	9/2006
Slovenské a európske pracovné právo BARANCOVÁ, E.	1 571 Sk	52,14 €	9/2004
Súdny systém EÚ SIMAN, M., SLAŠŤAN, M.	1 008 Sk	33,45 €	8/2008

SCRIPTA IURIDICA QUAE MANSERUNT

Corpus Iuris Civilis, Digesta (Tomus I.) BLAHO, P., VAŇKOVÁ, J.	1 499 Sk	49,75 €	9/2008
Súd a tvorba práva RATICA, J.	752,85 Sk	24,99 €	12/2009
TRIPARTITUM ŠTENPIEN, E.	1 299 Sk	43,11 €	12/2008

UČEBNICE

PRÁVNICKÉ

Antológia z politickej a právnej filozofie, 3. rozšírené vydanie CHOVANCOVÁ, J.	482,02 Sk	16,00 €	12/2009
Európska integrácia a právo EÚ STRÁŽNICKÁ, V.	599,51 Sk	19,90 €	11/2009
Europeizace trestního práva FENYK, J., SVÁK, J.	398 Sk	13,21 €	4/2008

názov publikácie *autor/i vydaných publikácií*	*cena*		*mesiac/rok vydania*
Európske právo/European Law, 3. vydanie FISCHER, P.	365 Sk	12,11 €	9/2009
Finančné právo, 2. vydanie BALKO, L., BABČÁK, V. a kol.	1 376 Sk	45,67 €	10/2009
International Commercial Arbitration / Medzinárodná obchodná arbitráž CHOVANCOVÁ, K.	350 Sk	11,61 €	2/2009
Medzinárodná arbitráž investičných sporov/ International Arbitration of Investment Disputes – dvojjazyčná publikácia CHOVANCOVÁ, K.	512,14 Sk	17 €	12/2009
Legal English, revised edition KUMMEROVÁ, S., URBÁNKOVÁ, D., POTÁSCH, P.	669 Sk	22,20 €	4/2009
Legal Sources of Private International Law – Pramene medzinárodného práva súkromného a procesného VERSCHRAEGEN, B., HAŤAPKA, M.	1054,41 Sk	35 €	2/2010
Maloletý v slovenskom rodinnom práve, Právne postavenie rodiča vo výchove maloletého dieťaťa, 2. časť PAVELKOVÁ, B.	171,72 Sk	5,70 €	6/2009
Občanské právo hmotné I. HURDÍK, J., LAVICKÝ, P., TELEC, I.	224 Sk	7,44 €	9/2008
Penológia FÁBRY, A.	497,67 Sk	16,52 €	10/2009
Právne dejiny Slovenska KOLÁRIK, J.	252 Sk	8,36 €	1/2008
Právne dejiny Slovenska II. VOJÁČEK, L.	251 Sk	8,33 €	4/2008
Právo životného prostredia, 2. zmenené a rozšírené vydanie KOŠIČIAROVÁ, S. a kol.	753,20 Sk	25 €	3/2009
Prvky európskej právnej kultúry, I. diel OGRIS, W., OLECHOWSKI, T.	280,17 Sk	9,30 €	2/2009
Prvky európskej právnej kultúry, II. diel OGRIS, W., OLECHOWSKI, T.	280,17 Sk	9,30 €	4/2009
Soudní lékařství DOGOŠI, M.	399 Sk	13,24 €	11/2008
Súdne inžinierstvo BRADÁČ, A., PORADA, V. a kol.	370 Sk	12,28 €	11/2008
Svetové právne systémy ŠTEFANOVIČ, M.	268 Sk	8,89 €	6/2007
Teória a prax legislatívy, II. vydanie SVÁK, J., KUKLIŠ, P.	476 Sk	15,80 €	1/2009
Teória práva, 3. vydanie VEČEŘA, M., GERLOCH, A., SCHLOSSER, H., BERAN, K., RUDENKO, S.	491 Sk	16,29 €	10/2009
Teorie a praxe mezinárodních vztahů 2. rozšířené vydání NOVOTNÝ, A.	557,40 Sk	18,50 €	2/2009
Ústavné právo SR – Osobitná časť, 4. rozšírené vydanie SVÁK, J., CIBULKA, Ľ.	1 389 Sk	46,10 €	11/2009

názov publikácie *autor/i vydaných publikácií*	*cena*		*mesiac/rok vydania*
Ústavné právo SR (Všeobecná časť), 3. vydanie SVÁK, J., KLÍMA, K., CIBULKA, L.	1 364,15 Sk	45,28 €	11/2009
Všeobecné správne právo, 4. vydanie MACHAJOVÁ, J. a kol.	775 Sk	25,70 €	10/2009
Voľný pohyb osôb v EÚ KUNOVÁ, V., SVITANA, R.	243 Sk	8,07 €	8/2008
Vybrané správne procesy (teoretické a praktické aspekty) POTÁSCH, P. a kolektív	720,10 Sk	23,90 €	4/2010
Základy masmediálneho práva DRGONEC, J.	1 095 Sk	36,35 €	9/2008
EKONOMICKÉ			
Celostný manažment PORVAZNÍK, J.	707 Sk	23,46 €	9/2007
Dane podnikateľských subjektov HARUMOVÁ, A., KUBÁTOVÁ, H.	564 Sk	18,72 €	10/2006
Kreativní ekonomika – vybrané ekonomické, právní, masmédiální a informatizační aspekty KLOUDOVÁ, J. a kolektiv	403,40 Sk	13,39 €	3/2010
Makroekonomie, 3. vydanie KLOUDOVÁ, J.	373 Sk	12,38 €	11/2009
Medzinárodné podnikanie DVOŘÁČEK, J.	328,50 Sk	10,90 €	12/2006
Sociální kompetence MIKULÁŠTÍK, M.	682 Sk	22,64 €	5/2008
Základy marketingovej komunukácie LABSKÁ, H., TAJTÁKOVÁ, M., FORET, M.	392,84 Sk	13,04 €	11/2009
Úvod do mikroekonómie STIASSNY, A.	546 Sk	18,12 €	1/2008
Základy statistiky SOUČEK, E.	339 Sk	11,25 €	5/2006
MASMEDIÁLNE			
Od tamtamov po internet BREČKA, S. a kol.	587,50 Sk	19,50 €	3/2009
Praktikum mediálnej tvorby TUŠER, A. a kol.	692,90 Sk	23 €	2/2010
Psychológia médií HRADISKÁ, E., BREČKA, S., VYBÍRAL, Z.	607,64 Sk	20,17 €	11/2009
ZBORNÍKY			
Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe ZÁHORA, J. (ed.)	141,90 Sk	4,71 €	3/2008
Forecasting Crime Development and Control of Crime in Central and Eastern European Countries Kolektív	297 Sk	9,85 €	5/2008
Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva LAZAR, J. (ed.)	218 Sk	7,24 €	9/2008

názov publikácie *autor/i vydaných publikácií*	*cena*		*mesiac/rok vydania*
Pluralizmus moci a práva LENGYELOVÁ, D. (ed.)	346,45 Sk	11,50 €	9/2009
Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti ZÁHORA, J. (ed.)	266 Sk	8,82 €	6/2008
Rímska rodina Kolektív	98 Sk	3,25 €	6/2007
Terorizmus a medzinárodné právo Kolektív	278 Sk	9,22 €	11/2007
Trestná zodpovednosť právnických osôb Kolektív	286,20 Sk	9,50 €	2/2010
Zmeny v spravodajských službách CIBULA, I. (ed.)	68 Sk	2,25 €	3/2008
Spravodajské služby v demokratickej spoločnosti CIBULA, I. (ed.)			1/2009

ČASOPISY

Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2007	313 Sk	10,38 €	1/2007
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2008	190 Sk	6,30 €	5/2008
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2008	313 Sk	10,38 €	12/2008
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2009	181 Sk	6,00 €	4/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2009	181 Sk	6,00 €	6/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – III/2009	181 Sk	6,00 €	11/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – IV/2009	181 Sk	6,00 €	12/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2010	181 Sk	6,00 €	4/2010

Pripravujeme:

HERETIK, A.: **Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov a iné pomáhajúce profesie**, 3. prepracované a rozšírené vydanie

TUŠER, A.: **Ako sa robia noviny**, 4. prepracované vydanie

HOFFMANN, M.: **Dozor prokuratúry vo verejnej správe**

DRGONEC, J.: **Ústavné súdnictvo na území Slovenska**

Uvedené publikácie si môžete zakúpiť na predajných miestach:

Predajňa **EuroKódex,** Tomášikova 20, **Bratislava**	02/ 434 26 815
Predajňa **EuroKódex,** Fučíkova 269, **Sládkovičovo**	031/ 789 99 29
Predajňa **EuroKódex,** Tematínska 10, **Bratislava**	02/ 682 03 655

Predaj a distribúciu pre ČR zabezpečuje Aleš Čeněk, s. r. o.
www.alescenek.cz, tel. č.: +420 222 311 629

viac na: **www.eurokodex.sk**

konverzný kurz 1 EUR = 30,1260 SKK

Vydané s podporou Nadácie Štefana z Verbovca.

Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – 2/2010

Vydavateľ:

Bratislavská vysoká škola práva

Poradca podnikateľa, spol. s r. o.
Rázusova 23
010 01 ŽILINA

www.eurokodex.sk

Grafické spracovanie:
Mgr. Jozef Kotačka

Jazyková redaktorka:
Stella Machová

Sadzba dodaná do tlače:
máj 2010

Vytlačil:

POLYGRAFICKÉ® CENTRUM
www.polygrafcentrum.sk

Polygrafické centrum
Tomášikova 26
821 01 Bratislava
ba@polygrafcentrum.sk
www.polygrafcentrum.sk

ISSN 1337-6810